

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

KAZAKİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINDA ÇOK TARAFLILIK VE
ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Malika MUSSUROVA

Niğde
Mayıs, 2020

T.C
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

KAZAKİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINDA ÇOK TARAFLILIK VE
ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Malika MUSSUROVA

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN

Niğde
Mayıs, 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kazakistan’ın Dış Politikasında Çok Tarafılık ve Uluslararası Örgütler” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/04/2020

Malika MUSSUROVA

ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN danışmanlığında **Malika MUSSUROVA** tarafından hazırlanan "**Kazakistan'ın Dış Politikasında Çok Taraflılık ve Uluslararası Örgütler**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

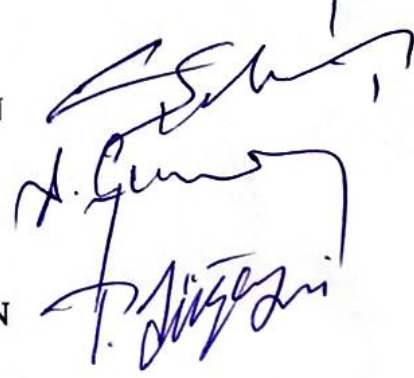
Tarih: 11/5/2020

JÜRİ :

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GEÇER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Sovyetler Birliği'nin dağılması süreciyle diğer Orta Asya ülkeleri gibi bağımsızlığını kazanan Kazakistan Cumhuriyeti'nin siyasal, ekonomik, etnik, askeri ve uluslararası ilişkiler konularında değişim geçirdiği görölmektedir. Bu çalışma, Kazakistan'ın dış politikasında çok vektörlölük stratejisi kapsamında uluslararası örgütlerin önemini analiz etmek için hazırlanmıştır. Ülkenin gelişimi için liberal reformlar gerçekleştirebilmesi ve bölgedeki enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara çıkarılması temelinde uluslararası örgütlerle yürütölen işbirlikleri önemlidir. Kazakistan ilk bağımsızlık yıllarından günümüze kadar uluslararası güvenlik, ekonomik kalkınma, bütünleşme ve kültürel alanlarda bölgesel ve küresel örgütlere üye olmasının nedenleri de böylelikle ortaya konabilmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında bilimsel katkı ve yardımını esirgemeyen, her konuda destekleyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem şAHİN'e tüm özverilerinden dolayı teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAZAKİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINDA ÇOK TARAFLILIK VE
ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

MUSSUROVA, Malika
Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN
Mayıs 2020, 145 sayfa

Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında çözülmesiyle birlikte Orta Asya bölgesinde yeni bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden biri olan Kazakistan da iç ve dış politika konularında üniter ulus-devlet deneyimleri olmaksızın egemenliğine kavuşmuş, ancak bağımsızlık sonrasında hızlı adımlarla anayasanın ilanını gerçekleştirmiş, genel bürokrasisi ve bu kapsamda dış politika bürokrasisini ve stratejisini oluşturmuştur. Uluslararası ekonomi ve politikada aktif olabilmek adına, hem bölgesel hem de küresel düzeyde dengeli, eşitlik esasında ve ikili-çok taraflı ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan çok vektörlülük stratejisini uygulamaya başlamıştır. Bu kapsamda uluslararası alanda ülkenin egemenliğini tanıtmak ve güçlendirmek üzere tercih ettiği önceliklerden biri, hem kendi bölgesindeki hem de batıda uluslararası örgütlere katılarak, bu örgütlerin sağlayabilecekleri avantajlardan faydalanmak ve çok taraflılığı güçlendirerek (Rusya ve Çin başta olmak üzere) bölgedeki baskın güçleri dengelemek olmuştur. Bağımsızlığından günümüze Kazakistan dış politikasında uluslararası örgütlerle olan ilişkilerinin, çok vektörlülük stratejisi doğrultusunda geliştirilip geliştirilemediğini analiz etmek amacıyla hazırlanan bu tez çalışmasında, uluslararası örgütlerin Kazak dış politikasının hedeflerine ulaşmasında ciddi katkılar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda öncelikle uluslararası ilişkilerin en önemli aktörlerinden biri olarak uluslararası örgütlerin yapısı, işleyişleri, fonksiyonları hakkında bilgi verilmiş, devletleri örgütlenmeye yönelten nedenler ele alınmış, Kazakistan’ın uluslararası örgütlerle ilişkilerinin temelleri ortaya konmuştur. İkinci bölümde devletin ortaya çıkış süreci, dış politika bürokrasisi ve işleyişi, ayrıca dış

politika yönelimlerine de rehber olan kısa ve uzun vadeli stratejileri incelenmiştir. Bununla birlikte, çok vektörlülük stratejisi, ülke için çok taraflı ilişkilerin anlamı uluslararası örgütlerin dış politikadaki rolü, amaçlanan hedeflerle birlikte ele alınmıştır. Son bölümde ise Kazakistan'ın farklı türlerde, küresel ve bölgesel düzeylerde çeşitli uluslararası örgütlerle ilişkileri ve çok vektörlülük stratejisiyle oluşturulan hedeflere ulaşmak üzere bu örgütlerde etkin olma çabaları incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmış olan bu tez çalışmasında, Türkiye ve Kazakistan'daki kütüphanelerde yapılan araştırmalar, online veri tabanları taraması, Kazakistan resmi kurumlarının yayınladıkları ve ilan ettikleri resmi belge ve bilgilerle birlikte haber kaynaklarının değerlendirilmesi yoluyla elde edilen seçilmiş literatür yorumlanarak değerlendirilmiştir. Bu tez çalışmasının en büyük önemi ve gerekliliği, Kazakistan'ın uluslararası örgütlerle ilişkilerini geniş kapsamda inceleyen Türkiye Türkçesi çalışmaların yok denecek kadar az olması nedeniyle, literatüre yapılacak olan katkısıdır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Dış Politika, Uluslararası Örgütler, Çok Taraflılık, Çok Vektörlülük

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

**MULTILATERALISM AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN
KAZAKHSTAN'S FOREIGN POLICY**

MUSSUROVA, Malika
Eurasian Studies
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Çiğdem ŞAHİN
May 2020, 145 pages

After the partition of the Soviet Union in 1990-1991 new states gained their independence in the Central Asian region. Kazakhstan, one of this country, existed as a sovereign state completely inexperienced in domestic and foreign policy issues, but after independence it quickly promulgated the Constitution and created its general bureaucracy as well as foreign policy bureaucracy and strategy. In order to be active in international economics and politics, it has started to implement the strategy of multilateralism, which aims to develop balanced, equality-based and bilateral-multilateral relations, both at regional and global area. In this context, it's preferred priorities to promote and strengthen the country's sovereignty by taking a part in international organizations within regional and Western countries, it has been taking benefit of the advantages that these organizations can provide to balance the dominant forces in the region (mainly Russia and China) by strengthening multilateralism. Since independence Kazakhstan's foreign policy relations with international organisations, in this thesis, which is prepared to analyze whether it can be developed in line with a multi-vector strategy, it was concluded that international organizations contributed significantly to the achievement of the objectives of Kazakh foreign policy. In this context, as one of the most important actors of international relations, information was given about the structure and functions of international organizations, the reasons that led the countries to organize were discussed and the foundations of Kazakhstan's relations with international organizations were accomplished. In the second part of the study the process of the emergence of the country. It's considered foreign policy bureaucracy and functioning, as well as short and long term strategies that guide foreign

policy orientations. However, the strategy of multi-vector, the meaning of multilateral relations for the country the role of international organizations in foreign policy has been taken attentively along with the intended objectives. In the final part of the study, it has scrutinized Kazakhstan's relations with various international organizations at different types, global and regional levels and its efforts to be active in these organizations in order to achieve the goals created by the multi-vector strategy. In this thesis, which was prepared utilizing qualitative research method, research in libraries in Turkey and Kazakhstan, online database searches, Kazakhstan declared and published in the official institutions of official documents and news along with information obtained through the evaluation of literature by interpreting selected sources were appraised. The crucially and necessity of this thesis work is its contribution to the literature due to the fact that there are few studies in Turkish that examine Kazakhstan's relations with international organizations in a wide scope.

Keywords: Kazakhstan, Foreign Policy, International Organizations, Multilateralism, Multi-Vector Policy.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

1.1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN TEMEL AKTÖRLERİ.....	6
1.1.1. Devletler.....	7
1.1.2. Uluslararası Örgütler.....	9
1.1.3. Diğer Aktörler.....	11
1.2. ÇOK TARAFLILIK VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLER.....	14
1.3. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN YAPILARI VE İŞLEYİŞLERİ.....	17
1.3.1. Uluslararası Örgüt Tanımı.....	18
1.3.2. Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması.....	20
1.3.2.1. Amaçlarına Göre Uluslararası Örgütler.....	21
1.3.2.2. Üye Sayısına Göre Uluslararası Örgütler.....	22
1.3.2.3. Sürelerine Göre Uluslararası Örgütler.....	23
1.3.2.4. Coğrafi Dağılımına Göre Uluslararası Örgütler.....	23
1.3.2.5. Üyelerin Aktör Türüne Göre Uluslararası Örgütler.....	24
1.3.3. Uluslararası Örgütlerin Kurumsal Yapıları.....	25
1.3.4. Uluslararası Örgütlerin Fonksiyonları.....	29
1.3.4.1. Uluslararası Norm ve Hukuk Oluşturma Fonksiyonu.....	29
1.3.4.2. Dış Politika Araçlığı.....	30
1.3.4.3. Diplomasi ve Müzakere Kültürü.....	30

1.3.4.4. Çok Taraflılık ve Açıklık.....	31
1.3.4.5. Bilgi Sağlama.....	32
1.3.4.6. Uluslararası Faaliyet Fonksiyonu.....	33
1.4. DEVLETLER NEDEN ULUSLARARASI ÖRGÜTLENME YOLUNA GİDERLER?.....	34
1.5. KAZAKİSTAN'IN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERLE İLİŞKİLERİNİN TEMELLERİ.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NDE DIŞ POLİTİKA

2.1. KAZAK TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ.....	42
2.1.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Dönemi.....	43
2.1.2. Kazakistan'ın Bağımsızlık Süreci.....	46
2.2. BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI.....	48
2.3. KAZAKİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI VE İŞLEYİŞİ.....	53
2.3.1. Cumhurbaşkanlığı.....	54
2.3.2. Hükümet.....	55
2.3.3. Parlamento.....	56
2.3.4. Dışişleri Bakanlığı.....	57
2.3.5. Yabancı Yatırımcılar Konseyi.....	58
2.3.6. Güvenlik Konseyi.....	60
2.3.7. Kazakistan Cumhuriyeti İş Birliği Komisyonu.....	61
2.4. KAZAKİSTAN'IN DEVLET STRATEJİLERİ VE DIŞ POLİTİKA.....	63
2.4.1. Kazakistan'ın Egemen Bir Devlet Olarak Oluşum ve Gelişim Stratejisi.....	63
2.4.2. Kazakistan 2030 Stratejisi.....	65
2.4.3. Kazakistan 2050 Stratejisi.....	68
2.4.4. 2014-2020 Dış Politika Konsepti.....	71
2.5. KAZAKİSTAN'IN DIŞ POLİTİKA STRATEJİSİNDE ÇOK VEKTÖRLÜLÜK VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLER.....	73
2.5.1. Kazak Dış Politikasında Çok Taraflılık ve Uluslararası Örgütler.....	73
2.5.2. Çok Vektörlülük Politikasında Uluslararası Örgütlerin Rolü.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KAZAKİSTAN'IN ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI ÖRGÜTLERLE
İLİŞKİLERİ

3.1 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE UZMANLIK KURULUŞLARI.....	80
3.1.1. UNESCO Örneğinde İlişkiler.....	82
3.1.2. Uluslararası Güvenlik Alanındaki İlişkileri.....	85
3.2. TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER İŞ BİRLİĞİ KONSEYİ.....	88
3.3. ASYA'DA İŞ BİRLİĞİ VE GÜVEN ARTTIRICI ÖNLEMLER KONFERANSI.....	94
3.4. ŞANGAY İŞ BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ.....	99
3.4. AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ.....	105
3.5. KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ.....	110
3.5. İSLAM İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLATI.....	114

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	124
EK.....	142
ÖZGEÇMİŞ.....	145

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. AİGK Toplantılar Süreci.....98

Tablo 2. Kazakistan'ın Uluslararası Örgütlere ve Oluşumlara Üyeliği-Tarafılığı....142

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEB	Avrasya Ekonomik Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİGK	Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı
BM	Birleşmiş Milletler
CNPC	Çin Milli Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation)
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency)
ISESCO	İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (Islamic World Educational, Scientific and Cultural Organization)
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü
TDİK	Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi
TÜRKPA	Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
TÜRKSOY	Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNITWIN	Üniversite Eşleştirme ve Ağ Programı (University Twinning and Networking Programme)

GİRİŞ

Kazakistan toprakları, Rusya İmparatorluğu'nun ardından 1991 yılına kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yönetiminde kalmış, 16 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti olarak bağımsızlık ilan edilmiştir. Bu tarihten itibaren devletin siyasal, ekonomik ve toplumsal düzeni oluşturulmaya başlanmış, ancak tüm eski Sovyet cumhuriyetleri gibi Kazakistan da serbest piyasaya ve demokrasiye geçiş sıkıntıları yaşamıştır. Bununla birlikte diğer bazı yeni bağımsız devletlere nazaran daha ılımlı geçiş süreci yaşayan Kazakistan'ın yeni bağımsızlık sürecinde en çok önem verdiği konulardan biri dış politika olmuştur. Bağımsızlığın iç düzeninin yanı sıra dış egemenlik sahasını, başta Rusya Federasyonu'na karşı, ancak onun da varlığını kabul ederek belirgin hatlarda tanımlama ve stratejiler doğrultusunda geliştirme yoluna gitmiştir. Bağımsız Kazak devletinin doğuşu, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden kaynaklı bölgesel boşluklar ve aynı zamanda yeni dünya düzeni arayışları kapsamında küresel bazı dönüşümlerin çağında gerçekleşmiştir. İki kutuplu sistemin çözülmesiyle birlikte demokrasi ve serbest piyasaya geçmek üzere, dünya siyaset ve ekonomi gündeminde çok sayıdaki *yeni bağımsız geçiş ülkesi* sınıfına dâhil edilmiş olan Kazakistan da, bu ülkelerden biri olarak yeni dönemin bölgesel ve küresel yansımalarıyla mücadeleye girişmiştir. Bu bağlamda benimsediği *çok vektörlü* dış politika stratejisi kapsamında *çok taraflılık* ve *uluslararası örgütler* önemli yere sahip olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra batı dünyasında sayıları, önemleri ve etkileri artmaya başlayan uluslararası örgütler, 1990'ların başından itibaren bu yeni bağımsız devletlerin dış politikalarında önemli aktörler olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle geçiş ve sonrası dışa açılma süreçlerinde oldukça önemli ve gerekli olan bu örgütler, yeni bağımsız devletlerin küresel ağlara katılabilmeleri açısından ciddi imkânlar sağlamıştır. Kazakistan da bu imkânların farkında olarak dış politikasının kurgulanmaya başlandığı süreçten itibaren gerek bölgesel gerekse bölge dışı-üstü uluslararası örgütlerle ilişkiler kurmaya başlamıştır. Günümüzde Birleşmiş Milletler'e (BM) bağlı kuruluşlarla birlikte yaklaşık 100 uluslararası oluşumla üyelik veya diğer (gözlemci, program faydalanıcısı...vb) yollarla ilişki kurmuş olan Kazakistan'ın dış

politikasında uluslararası örgütler önemli bir başlığı oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasının temel iddiası da, çoktarafılık temelinde kurumsal düzeyde ilişkilerin tesis edildiği uluslararası örgütlerin, Kazakistan'ın bağımsız dış politikasının temel doktrini olan çok vektörlülüğün uygulanmasında en elverişli araçlardan biri olduğudur.

Bu iddianın araştırılması ve sonuçlarının ortaya konması için hazırlanan tez çalışmasının genel amacı, Kazakistan dış politikasında uluslararası örgütlerle olan ilişkilerinin, çok vektörlülük stratejisi doğrultusunda geliştirilip geliştirilemediğini analiz etmektir. Bu doğrultuda Kazakistan'ın devletleşme süreci ve dış politikasının oluşumu, kurumsal yapısı, bazı devlet strateji belgelerinde dış politikanın yeri ve çok vektörlülük stratejisi kapsamında çok tarafılık ve uluslararası örgütlere ilişkin tutumu incelenecektir. Böylelikle Kazakistan'ın uluslararası örgütlerle ilişkilerinin dış politikasındaki konumu belirlenebilecek, ardından belli türlerde seçilmiş bazı örgütlerle ilişkileri detaylı şekilde incelenerek Kazak dış politikasına kazandırdıkları ortaya konabilecektir.

Belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmak amacıyla hazırlanan bu tez çalışması, üç ana bölümden oluşmaktadır. *Uluslararası İlişkilerde Uluslararası Örgütler* başlıklı birinci bölümde, uluslararası ilişkilerin aktörleri hakkında kısaca bilgi verilecektir. Bu aktörler arasında yer alan ve tez çalışmasının incelediği temel kavramsal ve pratik unsurlardan biri olan *uluslararası örgütler* detaylı şekilde incelenecektir. Önce uluslararası örgüt tanımına ilişkin yaklaşımlar değerlendirilecek, ardından genel literatürde kabul edilen sınıflandırma yöntemleri doğrultusunda hangi tür uluslararası örgütlerin günümüzde varlıklarını sürdürdükleri ele alınacak, son olarak ise kurumsal yapıları, işleyişleri ve uluslararası politikadaki temel fonksiyonları anlatılacaktır. Bu fonksiyonların belirlenmesiyle, sonraki alt başlıkta incelenen *uluslararası sistemde devletleri örgütlenmeye yönelten nedenlerin* de ortaya konması mümkün olmuştur. Bölümde son olarak, Kazakistan'ın dışı açılma sürecinde çok tarafılık ve uluslararası örgütlere yönelik anlayışı ve temel adımları, sonraki bölümlere temel mahiyetinde kısaca değerlendirilecektir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nde Dış Politika başlıklı ikinci bölümde ülkenin bürokratik işleyişi dâhilinde dış politika oluşturma ve uygulama yapısının ve içeriğinin araştırılması amaçlanmaktadır. Böylelikle tez çalışmasında incelenen bir diğer kavramsal ve pratik unsur olan Kazakistan dış politikasında *çok vektörlülük* ve onun dâhilinde çok tarafılık ve uluslararası örgütler bağlantısı değerlendirilebilecektir. Bu

doğrultuda öncelikle Kazakistan tarihine göz atılacak, bağımsızlığının elde edilmiş süreci ve bağımsızlık sonrası dış politika hakkında kısa bilgi verilecek, bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın dış politikasında öne çıkan başlıklar, ilişkiler ve bu konuda ülkenin karşılaştığı temel meseleler tespit edilecektir. Ardından Kazakistan'da dış politika işleyişi, anayasal düzendeki yeri de tespit edilerek dış politika yetkilerinin bürokratik düzendeki dağılımı ve yeri, Cumhurbaşkanlığı, hükümet, parlamento, dışişleri bakanlığı ile özel bir konumda bulunan Yabancı Yatırımcılar Konseyi ve Güvenlik Konseyi temelinde belirlenecek, Kazakistan'ın uluslararası kuruluşlarla ilişkilerini kurmak ve yürütmek için özel olarak 11 Aralık 2009 tarihinde kurulmuş olan Kazakistan Cumhuriyeti İşbirliği Komisyonu üzerinde durulacaktır. Bir danışma organı niteliğinde kurulan bu Komisyon, uluslararası kuruluşlarla devlet kurumları arasında, işbirliği öneri ve tekliflerini geliştirmek üzere faaliyet göstermektedir; bu yönüyle de ayrıca ele alınması gereklidir. Ayrıca Kazakistan'ın dış politika stratejilerinin ana hatlarını ortaya koyan bazı devlet strateji belgeleri doğrultusunda (Egemen Bir Devlet Olarak Oluşum ve Gelişim Stratejisi, 2030 Stratejisi, 2050 Stratejisi ve neticede ayrıca belirlenen 2014-2020 Dış Politika Konsepti belgesi) ülkenin bağımsızlıktan günümüze kadar dış politika anlayışı ve öncelikleri de incelenecek, uluslararası örgütlere yönelik hedefler ayrıca tespit edilecektir. Sonrasında ise *Kazakistan'ın Dış Politika Stratejisinde Çok Vektörlülük ve Uluslararası Örgütler* alt başlığında, kısaca Kazak dış politikasının ayrı bir boyutu olarak incelenecek olan çok taraflılık ve uluslararası örgütlere yaklaşımına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır. Devletlerin bu yönde bir politika uygulama tercihlerinin altında yatan nedenlerin, motivasyonların ve gerekçelerin belirlenmesi, Kazakistan'ın kendi lehinde yapılacak tespitler için gerekli olacaktır. Bu bölümde ayrıca, kısaca *dengeli, sorumlu ve eşitlikçi bir dış politika anlayışıyla öncelikle Kazakistan'ın kendi bölgesinden hareketle küresel düzeye uzanan bir ikili ve çok taraflı ilişkiler ağı kurma* stratejisi olarak tanımlayabileceğimiz çok vektörlülük üzerinde durulacak, kavrama ve uygulanmasına ilişkin açıklamalar değerlendirilecek ve uluslararası örgütlerin bu strateji içinde nasıl konumlandırılabilirliğine ilişkin açıklamalara yapılacaktır.

Üçüncü ve son ana bölüm olan *Kazakistan'ın Üye Olduğu Uluslararası Örgütlerle İlişkileri* başlıklı altında, seçilmiş bazı örgütler özelinde ülkenin bu örgütlerle ilişkileri detaylı şekilde incelenecek, böylelikle bu örnek örgütler üzerinden çok vektörlülük stratejisinin hedefleri doğrultusunda hangi adımların atıldığı ortaya

konacaktır. Bu örneklerin seçilmesinde, uluslararası örgüt sınıflandırması kriterlerine göre farklı türlerin ele alınabilmesi, hem kendi bölgesinin dinamiklerini taşıyan hem de batı sisteminde yer alan örgütlerle ilişkilerinin incelenebilmesi amacı güdülmüştür. Başlangıç olarak seçilen örgüt BM'dir; coğrafi kapsamına göre küresel, faaliyet alanına göre evrensel, süresi itibariyle daimi, kapsamı itibariyle çatı ve genel nitelikli bir örgüttür. Kazakistan'ın 1992'de üyesi olduğu BM örgütü ve bağlı kuruluşlarıyla ilişkileri ele alınacaktır. Küresel, evrensel ve çatı niteliğindeki bu örgütle ilişkileri ve bünyesindeki faaliyetlere katılımı, Kazakistan'ın çok boyutlu ve açık dış politikasının desteklenmesi açısından çok önemlidir. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) çatısı altındaki ilişkilere ve uluslararası güvenlik alanındaki işbirliklerine ayrıntılı olarak değinilecektir. Ele alınan ikinci örgüt coğrafi kapsamına göre bölgesel-tematik, kapsamı itibariyle çatı ve genel nitelikli bir örgüt olan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'dir (TDİK – Türk Keneşi). Kazakistan'ın da kurucu üyesi olduğu bu örgüt ve bağlı kuruluşlarla ilişkileri, bağımsız bir devlet olarak kendi inisiyatifiyle attığı adımların önemli bir temsilcisi olarak değerlidir. Küresel ve bölgesel güvenlik örgütleri ve onların oluşumlarıyla ilişkileri kapsamında Asya'da İş Birliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile ilişkileri de ele alınacaktır. Bununla beraber ülkenin ekonomi, ticari ve gümrük konularını kapsayan bölgesel ve daimi Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) örgütüyle ilişkileri de incelenecektir. Kazakistan için bölgesel güvenlik konusunda oldukça büyük öneme sahip olan Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Müslüman dünyasıyla ilgili olarak İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) örgütleriyle ilişkilerine de yer verilecektir. Bu örnekler özelinde Kazakistan'ın uluslararası alanda çok taraflılık temelinde oynadığı roller, işbirlikleri ve genel dış politika üzerindeki etki ve sonuçları ortaya konabilecektir.

Sonuç bölümünde ise tüm bu gelişmelere referansla çok vektörlülük stratejisi dâhilinde Kazakistan'ın uluslararası örgüt ve oluşumlarla olan ilişkilerinin temel gerekçeleri, ülke dış politikasına ve stratejisine katkıları ve dış aktörlerle ilişkilerine yansımaları değerlendirilecektir.

Çalışmada kullanılan literatür kaynakları Türkiye ve Kazakistan'daki kütüphanelerde yapılan araştırmalar, online veri tabanları taraması, Kazakistan resmi kurumlarının yayınladıkları ve ilan ettikleri resmi belge ve bilgilerle birlikte haber kaynaklarının değerlendirilmesi yoluyla elde edilmiştir. Elde edilen teorik ve sahaya

ilişkin verileri içeren kaynaklar ışığında nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmış olan bu tez çalışmasında, planlı ve sistemli olarak toplanan veriler çözümlenmiş ve yorumlanarak değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili uygun literatüre her bir ilgili bölümde kapsamlı şekilde yer verilmiştir. Konu hakkında, özellikle Kazakistan'ın uluslararası örgütlerle ilişkileri bağlamında bütüncül ve kapsamlı kaynakların az olması tez çalışmasının bir kısıtı olarak belirlenebilirken, aynı zamanda bu kapsamda bir çalışma olarak ortaya konması bu tez çalışmasının önemini ve gerekliliğini de ortaya koymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

1.1. Uluslararası İlişkilerin Temel Aktörleri

Uluslararası ilişkiler disiplini, devletler ve diğer aktörler arasında kurulan ilişkiler ve bu ilişkiler kapsamında sergilenen farklı eylemlerin gerçekleştirildiği bir alan olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğmuştur. Ancak çağdaş uluslararası ilişkilerin başlangıcı çok daha öncesine, 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barışı'na dayandırılmaktadır (Özlük, 2014: 74). Vestfalya Barışı devletlerin birbirlerini egemen birimler olarak tanıdığı modern devletler sisteminin ortaya çıkmasının da ilk işareti olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da XVI. yüzyıl başlarında ortaya çıkan modernleşme sürecinde otorite ve egemenliğin kullanımında kilise ve devlet niteliğinin birbirinden ayrılmaya başlaması sonucunda egemen ve bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına temel olan sürece girilmiştir (Sönmezoğlu, 2005: 141). Bu yüzden egemen devletlerin gelişmesiyle beraber uluslararası ilişkilerin tarihinin de başladığını kabul etmek mümkündür. Bu süreç neticesinde beliren bu yeni aktörler kendi çıkarları yolunda diğer ülkelerin varlığını da tanıyan, karşılıklı bağımlılık temelinde ve emperyal düşüncelerden farklı boyuttaki ilişkilere başlamışlardır.

Uluslararası ilişkiler kavramı genel anlamda egemen devletler arasındaki siyasi ve hukuksal ilişkileri nitelendirmek için kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkiler bilimi de hükümetler ve halklar arasındaki siyasi, ticari, askeri, kültürel ve toplumsal ilişkileri incelemektedir. Bu kavramın hem devletler arasında hem de bir devletin bireyleri ve toplumsal grupları arasındaki farklı alanlarda resmi veya gayri resmi etkileşimleri de içerdiği görülmektedir (Arı, 2006: 47). XX. yüzyılda haberleşme, iletişim, savaş ve barış alanlarında ortaya çıkan ilerlemeler uluslararası ilişkilerin ve uluslararası politikanın ciddi anlamda niteliğini değiştirmiştir. Günümüzde uluslararası ilişkiler devletler arası ilişkiler alanından daha kapsamlı hale gelmiş, devlet dışı aktörlerin ilişki ve faaliyetlerini de içeren geniş bir yapıya kavuşmuştur. Uluslararası örgütlerin de devlet dışı aktörler grubunda yer aldığı bilgisinden hareketle, öncelikle uluslararası

ilişkilerin genel aktör yapısını incelemek, bu bağlamda uluslararası örgütlerin de yerini tespit etmek gereklidir.

1.1.1. Devletler

Uluslararası ilişkiler disiplininde devletin ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığına dair teorik tartışmalar sonucunda bazı uzlaşma ve gelişmeler sağlandığı görülmektedir. İlk devletin ortaya çıkışı günümüzden yaklaşık 5000 yıl önce yani, M.Ö. 3200 yıllarında Güney Mezopotamya’da izlenen küçük şehirler ilk örnek olarak kabul edilmektedir. M.Ö. 2000’lerde Çin ve Hindistan, M.Ö. 1000 yıllarında ise Amerika bölgelerinde ilk devlet tabiri kullanılmaya başlamıştır (Christian, 2004: 245-248). Modern devletin ortaya çıkışı ile ilgili verilen tarihler ise XIII. yüzyıl ile XVII. yüzyıl arasını bulmaktadır (Tosun, 2007: 21). Uluslararası ilişkiler tarihinin bir başlangıcı olarak 1648 Vestfalya Anlaşması’nın kabul edilmesi aynı zamanda ulus-devlet kavramının da ortaya çıkmasında büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu antlaşma ile Avrupa, Orta Çağ devlet anlayışından modern devlet dönemine geçiş yapmıştır. Diğer bir ifadeyle, günümüzdeki egemenlik, hudutlar, başka devletlerin bağımsızlıklarına saygı gösterme, başka devletlerin içişlerine karışmama, sürekli elçilik ve diplomasi gibi bileşenlerin Vestfalya Antlaşması’nın sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir (Türköne, 2007: 87).

Griffiths, O’Callaghan ve Roach’ın tanımına göre “*Devletin kanunları, vergileri, memurları, para birimi, posta servisi ve orduları bulunmaktadır. Bununla beraber devletler savaşır, antlaşmalar yapar, insanları yargılar ve hudut içinde buna benzer birkaç hayatları düzenler*” (2013: 315). Türköne ise, devletin temel özelliklerini şu şekilde saymaktadır: Devletin diğer topluluklar ve tüm grupları üzerinde yer alan, sınırlanmış iktidarını temsil eden *egemenlik*; toplumdaki özel kuruluşlardan (aile, dernek) başka, devleti temsil eden kamusal niteliği olan kararların alınıp uygulanmasını ifade eden *kurumsallık*; devlet ve toplumun çıkarlarını gerçekleştirdiğinin kabul edilmesini ve buna dayanarak devlet iktidarına rıza gösterilmesini ifade eden *meşruiyet*; devlet otoritesini desteklemek için başvuru yöntem olarak *zora başvurma ve meşru şiddet* kullanarak *hükmetme*; ve bu hükmetme işini alanı sınırlı toprakta yapması, yani belli bir *coğrafi alanda* egemen olması (2007, 86). Bu özelliklerden *en üst güç* olarak tanımlanan egemenliktir. Egemen devlet modelinin en temel özelliği ise ülkesel

temelde otorite, karşılıklı tanıma ve kontrol yetkisine sahip olmasıdır (Erozan, 2013/2014: 6). Pratikte egemenlik birkaç şekilde uygulanabilmektedir. Bunlar: *konvansiyon*- insan hakları gibi bazı konularda hükümetler arasında imzalanmış antlaşmalar; *sözleşme*- iki ya da ondan fazla devletin bazı çıkarları karşılığında özerkliklerinin sınırlandırılmasına izin veren antlaşmalar; *zorlama*- çatışma sonucunda kazanan tarafça uygulanan ekonomik yaptırımlar, yerleşim ve askeri müdahalelerdir (Tosun, 2007: 21-22). Egemenlik, iç ve dış egemenlik şeklinde ikiye ayrılarak ele alınmaktadır: Bunlardan birincisi devletin belirli coğrafi alanı ve o alandaki insanlar üzerindeki hükmetme yetkisini, diğer bir ifadeyle devletin başka bir güçle sınırlandırılmamasını, başka güce bağımlı olmamasını gösteren *iç egemenlik*; ikincisi ise dünyada bulunan devletlerin birbirlerine eşit olduklarını, birbirlerinin iç işlerine karışmayacaklarını ifade eden *dış egemenlik* ya da *bağımsızlıktır* (Türköne, 2007: 89). İç ve dış egemenliğe açıkça sahip olan bir devletin asgari olarak üç temel görevinin bulunduğu ifade edilebilir: İlk olarak kamu düzenini sağlamak, ikincisi vatandaşlar arasındaki anlaşmazlıkların adil şekilde çözülmesi, son olarak da ülkeyi dış tehlikelerden korumaktır (Çakmak, 2014: 80).

Uluslararası ilişkiler teorisinde devlet kavramı ve içeriği hakkında yapılan tartışmalar *pozitivist* ve *post-pozitivist* dönemlerin yaklaşımlarında birbirinden farklılaşmaktadır. Realizm uluslararası ilişkilerde devletin en önemli aktör olduğunu öne süren teoridir. Realizme göre devletler birbirleriyle rekabet içinde olan ve çıkarlarını destekleyen *rasyonel özerk aktörler*dir. Burada devletin esas amacı güvenliğinin devamlılığını sağlamaktır. Liberal yaklaşım, realizm düşüncesi gibi devletin kapalı, otonom, monolitik yapı olmadığını ileri sürmüştür. Buna göre uluslararası ilişkiler sadece devletler arası ilişkiler olarak değil, *devlet dışı aktörlerin* de (uluslararası şirketler, uluslararası örgütler) bulunduğu bir *karşılıklı bağımlılık* ile tanımlanmaktadır. 1980'li yıllardan başlayarak uluslararası ilişkiler teorilerinin eleştirisi veya eleştirel dönüş adıyla bir dönem gelişmiştir. Dönemin ayrıcalığı pozitivist çağın devlet anlayışını temelden eleştirerek: eleştiri teori, tarihsel sosyoloji, inşacılık, postmodernizm ve feminizm gibi teorilere temel oluşturmaktadır (Yalvaç, 2014: 211-212). Post-pozitivist yöntemine göre devlet *verili* bir gerçeklik değil, genel olarak *inşa edilmiş bir yapıdır*.

XXI. yüzyılda, devletler uluslararası ilişkiler sisteminin ana aktörleri olarak kendi aktif rolünü korumaktadır. Bu durum Huntington tarafından da şu şekilde ifade

edilmiştir: “*Dünya politikasında esas oyuncular ulus-devletlerdir. Devletin davranışları, geçmişte olduğu gibi, güç ve refah arzusu ile belirlenmekte aynı zamanda kültürel tercihler, topluluklar ve farklılıklar tarafından da tanımlanmaktadır*” (2016: 17). Devletin dış politikası büyük ölçüde uluslararası ilişkilerin doğasını belirlemektedir; özgürlük derecesi, bireyin refah seviyesi ve insan yaşamı üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Devletler dış politikada *diplomasi* ve *strateji* gibi iki ana yolu iyi şekilde kullanarak, uluslararası arenada kendi pozisyonlarını belirlemektedirler. Dünya meselelerinde devletin lider rolünün korunması, Avrupa Birliği (AB) gibi ulus üstü olanlar dâhil olmak üzere diğer uluslararası aktörlere ilişkin çeşitli destek biçimlerinin yine devletlerce yaratılması ve finanse edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, devlet dışında en bilinen ikinci aktör türü olarak uluslararası örgütleri ele almak mümkündür.

1.1.2. Uluslararası Örgütler

Uluslararası örgütlerin tabi olacak hukuki rejimin ortaya konulması anlamında *hükümetlerarası uluslararası örgütler* ve *hükümet dışı uluslararası örgütler* ayrımına gidilmektedir (Başak, 2012: 43). Hükümetlerarası uluslararası örgütler devletlerin aralarında resmi yollara başvurarak, belirli bir anlaşma imzalayarak oluşturdukları örgütlenmeler olarak, üye devletlerden ayrı hukuki kişiliği, kendi yasası ve organları olan bir varlık olarak tanımlanabilmektedir; Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) örnekleri gibi. Hükümetler dışı uluslararası örgütler ise genellikle bir devletle doğrudan ya da onun kuruluşu şeklinde bağlantısı olmayan ve kar amacı gütmeyen, gönüllülük esasına dayanarak çalışan örgütlerdir (Green Peace, Kızıl Haç, Uluslararası Af Örgütü gibi). Bu tez çalışmasında hükümetlerarası uluslararası örgütler ele alınacaktır (metin içinde uluslararası örgütler ifadesinin kullanımı, aksi belirtilmedikçe hükümetlerarası uluslararası örgütleri ifade etmektedir). Hükümet dışı uluslararası örgütler ise, *1.1.3. Diğer Aktörler* başlığı altında kısaca değerlendirilecektir.

Uluslararası örgütlerin varlığı temelde, egemen ve eşit olduğu varsayılan devletlere dayanmaktadır. Bu konuda realist düşünürler tarafından örgütler, tamamen *dış politika aracı* olarak görülmekteyken, liberal gelenek ise örgütün uluslararası

politikada *özerk aktör* olarak kabul edilebileceği fikrini ileri sürdüremektedir (Ateş, 2014: 33). Uluslararası hukukun öznesi olan uluslararası örgütler devletler arasında bir antlaşma veya sözleşmeyle kurulabilmektedir. Böylece, bir örgütün ya da siyasi yapının, başka bir uluslararası hukuk öznesi tarafından tanınan bir uluslararası örgüt haline gelebilmesi için iki temel koşulun yerine getirilmesi gereği anlaşılmaktadır: Birincisi, uluslararası hukuka tabi bir özne olması, diğeri ise, uluslararası örgütlerin bir antlaşma yolu ile gerçekleştirilmesidir (Çakmak, 2014: 299). Buradan da anlaşıldığı gibi, sadece devletlerin antlaşma yapabilme yetkisine sahip olması ve bu koşulun da yine devlet tarafından yerine getirilebilmesi, yine devleti merkeze alan bir yaklaşımdan çok da kaçılmayacağını göstermektedir. Diğeri bir ifadeyle, örgütler sadece devletler tarafından kurulabilir iddiası, günümüz uluslararası hukuku tarafından da yoğun şekilde desteklenmektedir.

Uluslararası aktörlüğün koşullarına göre yapılan incelemede uluslararası örgütlerin beş önemli ortak özelliğinin bulunduğu görülmektedir (Ateş, 2014: 33-36; Gül, 2014: 348-349). Birincisi, *kimlik* temelindedir. Uluslararası örgütlerin birer aktör olarak ortaya çıkması, onlara devletlerin verdiği kimlik üzerinden sağlanmaktadır. İmzalanmış anlaşmayla örgütün merkezi, faaliyet alanı ve örgütsel yapısı belirlenir ve bu tür örgütlerin aktörlüğü devletler tarafından kazandırılır. İkincisi, *karar alma özerkliğidir*. İmzalanan anlaşma veya sözleşme neticesindeki kararlar üye devletlerin genellikle oybirliğiyle alınmaktadır. Burada alınmış karar örgütün değil, üye devletlerin ortak kararı olarak, uluslararası örgütlerin bu konudaki özerkliğinin çok az olduğu göstermektedir. Üçüncüsü, *eylem potansiyelinin* olmasıdır. Örgütün yapısında alınan kararlar yine üye devletlerin rızasıyla mümkün olabilmektedir. Kararın alınması ve hayata geçirilmesi çoğu örgütte farklı prosedürleri gerektirmektedir. Bu nedenle uluslararası örgütler tarafından alınan ama üyelerin rızası olmaması sebebiyle gerçekleştirilmemiş birçok karar da bulunmaktadır. Dolayısıyla örgüt tarafından alınan kararın uygulanması için üyelerin ek rızasının olmaması nedeniyle, uluslararası örgütlerin kimi zaman eyleme geçme potansiyelinin zayıf olduğu söylenebilmektedir. Dördüncüsü, uluslararası politikada *karar ve girilen eylemlerin yarattığı etkinin ölçeğidir*. Devletlerin kurdukları, bünyesinde karar aldıkları ve bu kararları uygulamaya yönelikleri alanda, eylemlerinin de etkin olması beklenmektedir. Bu etkinlik örgütün değil, karar alma ve bu kararın uygulanması aşamasında etkili olan devletlerin faaliyeti olarak da açıklanmaktadır. Yine de yok denilecek kadar az da olsa

bu örgütleri uluslararası politikanın önemli aktörleri haline getirmektedir. Son ve beşinci olarak, *örgütlerin ömrü* önemlidir. Burada örgütlerin kendi varlığının sürdürülmesi yine üye devletlerin kararına dayanmaktadır. Üye devletler arasında faaliyetin devam ettirilmesi ve uluslararası politikada aktif pozisyonunun korunması, aksi durumda örgütün işlevsiz kalması ya da son bulması mümkün olabilmektedir. Milletler Cemiyeti'nin (MC) sınırlı bir ömre sahip olmasının altında yatan en önemli sebeplerden biri, üye devletler tarafından bu örgütün aktif olarak kullanılmaktan vazgeçilmeye başlanmasıdır.

Aktörlüğün kriterleri esasında yapılan değerlendirilmelere bakıldığında, uluslararası örgütlerin uluslararası politikada devlet kadar öncül aktörler olarak görülmediği anlaşılmaktadır. Böylece, devletlerin karşılıklı ve çok taraflı egemenlik hakları ve eşitlikleri dikkate alındığında uluslararası ilişkiler sisteminde birincil aktör olduğu iddiasına varılmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası örgütlerin de birer devlet iradesi ve uzlaşısı ürünü olduğu kabul edildiğinde, uluslararası politikada en azından ortak devlet çıkarlarının gerçekleştirilmesi, sorumlulukların paylaşılması ve/veya maliyetlerin bölüşülmesi esasında önemli ikinci aktörler olduğu kabul edilmektedir. Uluslararası örgütlerin tanımı, yapısı, işleyişi, fonksiyonları ve uluslararası ilişkilerdeki aktörlüğü bu bölümün ilerleyen başlıklarında kapsamlı şekilde ele alınacaktır.

1.1.3. Diğer Aktörler

Devletlerin ağırlıklı konumu yanında sayıları ve etkileri son yüzyılda artarak öne çıkan hükümetlerarası uluslararası örgütlerin dışında, aktörlük kategorisine dahi edilen başka oluşumlar da bulunmaktadır. Hükümet dışı uluslararası örgütler, Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ), etnik/kültürel gruplar tartışmalı olmakla birlikte, en üzerinde durulan diğer aktörler olarak değerlendirilmektedir. Kısaca bu yeni aktörler hakkındaki görüşleri de ele almak gereklidir.

Son yüzyılın son çeyreğinde uluslararası ilişkilerin en belirgin özelliği hükümet dışı örgütlerin sayısının artmasıdır. İletişim teknolojileri ve ulaşım alanlarında artan karşılıklı ilişkiler yüzlerce uzmanlaşmış örgüt, ajans ve grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletlerin yapısını oluşturan birinci ve ikinci güç olarak hükümetler ve özel girişimlerin yanında yer alan *sivil toplum örgütleri* şeklinde üçüncü güç de

bulunmaktadır. Günümüzde katılımıcılığı ve çoğulculuğu sağlamakta olan bu tür üçüncü güç *sivil toplum kuruluşları, hükümetler dışı örgütler, menfaat grupları ve baskı grupları* olarak da adlandırılmaktadır (Alkan, 2007: 97). Bu oluşturulan örgütler çevrenin korunması, üçüncü dünyadaki temel ihtiyaçların karşılanması, insan hakları ihlallerinin durdurulması, savaş bölgelerine gıda ve ilaç temin edilmesi, dini inançların yayılmasını ve kadın haklarının yaygınlaştırılması gibi birçok konuda faaliyet göstermektedir. Bu örgütlerin özelliği dünyanın her tarafında bireyler arasında ağlar ve bağlantılar kurabilmeleridir.

Hükümet dışı örgütlerin uluslararası ilişkilerdeki etkisi konusunda yapılan çalışmalarda genellikle üç hususa değinilmektedir. Birincisi, hükümet dışı örgütlerin özerk olmasına rağmen devletlerin kendi çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuş hükümetlerarası örgütlerle beraber çalışmasıdır. İkincisi, bazı bilim insanlarının hükümet dışı örgütlerin *küresel sivil toplumun* ortaya çıkmasıyla uluslararası alanın önemli parçası olduğu iddiasıdır. Bu durumda bireylerin sürekli birbirileri ile temasta olması dünya görüşlerinde daha kozmopolitan ve egemen devlete daha az bağlı hale geldiğini göstermektedir. Üçüncüsü ise, bu tür örgütlerin artması, uluslararası ilişkilerde *insanın gücünün* daha da arttığına işaret etmektedir. Bu anlayışının ortaya çıkmasının nedeni devletler insanların sosyal, siyasi, çevresel ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamakta başarısız olmasıdır (Griffiths, O'Callaghan ve Roach, 2013: 146-147).

Uluslararası ilişkilerde bazen *Uluslararası Şirketler* olarak da adlandırılan ÇUŞ, birden fazla ülkede kar amaçlı ticaret alanlarında faaliyet gösteren aktörlerdir. Bu şirketler dünyayı ekonomik bir bütün olarak algılamaktadır ve bunlar küresel ekonomi üzerinde büyük etkiye sahiptir. ÇUŞ bir ülkeye yatırım yapmadan önce o ülkenin değerlilik düzeylerine bakmaktadır. Bir ülkedeki fırsatları ve riskleri göz önünde bulundurarak o ülkeye girip girmeyeceklerine karar vermekteler. Bu firmaların diğer ülkelerde yatırım yapmasının sebebi yatırımın kendi ülkelerine göre daha karlı olmasıdır. Ancak bu yatırım kararında sadece karlılık değil yatırımın riski de dikkate alınmaktadır. Bu riskler yatırımın yapılacağı ülkeye ve zamana bağlı olarak değışmekle beraber, ekonomik ve siyasi nitelikte olabilmektedir. ÇUŞ genel merkezli belli bir ülkede bulunarak, faaliyetlerini bir veya birden fazla ülkede kontrol edilen şubeler ve şirketler vasıtasıyla genel merkez tarafından kararlaştırılmaktadır (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 497).

Hükümet dışı aktörleri arasında ÇUŞ daha tartışmalı bir konudur. Bazı eleştirilere göre ÇUŞ yağmacı, gelişmekte olan ülkeleri sömüren, insan haklarını göz ardı eden, çevreye zararlı ve yasa dışı faaliyetlerde bulunan varlıklardır. ÇUŞ aktörlüğünü destekleyen görüşlere ise, ÇUŞ bölgesel ya da küresel düzeyde ekonomik kalkınmanın, araştırma ve geliştirmenin ilerletilmesinde, sağlık standartları ve yeni teknolojilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır (Griffiths, O'Callaghan ve Roach, 2013: 67). Her iki tarafın da haklı olduğu hususlar bulunmakla birlikte, konumuz açısından önemi uluslararası aktör olarak tartışılıyor düzeye gelmiş olmalarıdır.

Uluslararası ilişkilerin konusu devletler arasındaki ilişkilerden ibaret olarak, bu tür ekonomik ve sosyal gruplara ikinci dereceli statüsü verilmektedir. Ancak, bu küreselleşen dünyada farklı bir boyut kazanmıştır. Dağcı'nın ifade ettiği gibi, hükümet dışı örgütler dünya boyunca kurduğu ilişkiler ağı ile küresel ilişkiler kapsamına dâhil olmaktadır. Bu açıdan devletler dışında hükümetler arası örgütlerin yanında, hükümet dışı örgütlerin de uluslararası ilişkilerde analiz çerçevesine dâhil edilmesi gerekmektedir (2007: 104). Küresel dünyada 200 hükümet ve 60000 civarında Shell, Coca Cola, Ford, Nestle v.b. ÇUŞ bulunmakta ve bunların 500000'den fazlası dünyanın çeşitli ülkelerinde faaliyet göstermektedir (Çakmak, 2014: 91). Böylece, ÇUŞ'un küresel düzeyde ekonomik tesiri dikkate alındığında, günümüzde bu tür örgütlerin önemli aktörler listesinde yer aldığını destekleyen sayısı oldukça çoktur.

Uluslararası ilişkilerin diğer aktörlerinden biri olarak önerilen *kültürel/etnik grupların* üzerinde Soğuk Savaş sonrası dönemde durulmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortamda etnik gruplar arasında ortaya çıkan çatışmalar ciddi savaflara yol açmıştır. Bu sebeple, etnik gruplar uluslararası ilişkilerin önemli aktör haline gelmiştir. Yugoslavya'nın parçalanma döneminde yaşanmış *etnik temizlik* düşüncesi, modern dünyada çoğu bölgesinde yaşanmış, gruplar arasındaki çatışmaları açıklamak amacıyla *etnik çatışma* şeklinde kavramlar da türetilmiştir. Etnik temizlik esasında insan hakları ve uluslararası insancıl hukukun ihlal edildiğın vurgulanmaktadır. Etnik grup kavramının üzerinde uzlaşmış bir tanım bulunmamaktadır (Sayın, 2014: 249-250). Ancak kısaca ortak bir soydan geldiğine inanan, ortak geçmiş birikimine sahip, aynı kültürü paylaşan ve kendi içinde de belirli bir dayanışma ruhuna sahip olan gruplar olduğunu ifade etmek mümkündür.

Etnik gruplar akrabalık grubunun bir çeşidi olarak, aynı etnik kökene dayalı insanlar grubunu oluşturmaktadır. Bu akrabalık ilişkileri çok yakın olmadığı halde,

grubun kişileri buna inanmaktadırlar. Dolayısıyla, birbirlerine *kardeş* şeklinde hitap etmeleri, bir akrabalık kimliği meydana getirmiştir. Fakat istisnai olarak, Somalililerin *klana* ve Hindistanlıların *kasta* dedikleri şekilde, bir etniğin içinde bazı yaşam standartlarına göre sınıflara bölünmeler de mümkündür. Etnik kimlik anlayışı, belli bir dönem içerisinde süreklilik ve farklı standartlarda ortaya çıkmıştır. Bu durumda, bazı yaşanmış olayların ayrılma veya bütünleşme politikasında rol oynadığı görülmüştür. Örnek olarak, Fransız devriminin ve ABD'nin farklı dil ve ırklardan oluşan insanları bir araya getirerek bütünleştirmesinin, AB düşüncesinin gelişmesinde payı olduğu söylenmektedir (Koçer, 2007: 111).

Hükümet dışı örgütler (uluslararası sivil toplum kuruluşları), ÇUŞ ve etnik gruplar gibi devlet dışı aktörler egemenlik temeline dayalı olmadan uluslararası bölgesel/ küresel düzeyde gittikçe etkili rol oynamaya devam etmektedirler.

1.2. Çok Taraflılık ve Uluslararası Örgütler

Çok taraflılık kavramı uluslararası örgütlerden çok daha eski bir tarihe ve daha geniş bir içeriğe sahip olmakla birlikte, XX. yüzyılda çok taraflılık boyut değiştirmiş ve uluslararası örgütler neredeyse kavramı temsil eden somut yapılar olarak öne çıkmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan MC, döneminde devletlerarası çok taraflı kurumsal iş birliğinin hem faaliyet hem de coğrafi anlamda ilk geniş kapsamlı örneğini teşkil etmiştir. Asıl gelişim ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan BM, uzmanlık kuruluşları ve daha sonra onun model alınmasıyla sayıları hızla artan modern dönem uluslararası örgütlerin yayılmasıyla yaşanmıştır. Kısacası uluslararası örgütler, çok taraflılığın temel türünü temsil etmeye başlamıştır.

Modern uluslararası sistemin birbiriyle aynı zamanda kesişimleri de olan üç gelişim aşamasından geçtiği kabul edildiğinde; 1648 Vestfalya Antlaşması ile ortaya çıkan ulus devletlerin uluslararası ilişkilerin tek aktörü olarak kabul edildiği ilk aşama ve devletler arası anlaşmaların yoğun olduğu 1815 Viyana Kongresi sonrası ikinci aşama iken, üçüncü aşamaya BM'nin merkezde olduğu çok taraflı bir sistemin doğuşuyla geçilmiştir (Gabriela, 2013: 309). Tüm bu gelişim hattında, iki taraflı ilişkiler her zaman var olmakla birlikte, her aşamada zayıf düzeyden yoğun düzeye çok taraflılığın da geliştiğini görmek mümkündür. Çok taraflılık, devletlerin

kuruluşlar/örgütler oluşturma davranışlarından önce de var olan, uluslararası kuruluşların/örgütlerin hayata geçirilmesinden sonra da tercih edilen çeşitli geçici düzenlemeleri de içermektedir. Çünkü Keohane'e göre "*Çok taraflılık, üç ya da daha fazla devletin, geçici düzenlemeler veya kuruluşlar yoluyla ulusal politikalarını koordine etme eylemleri olarak tanımlanabilir*" (1990: 731). Devletler arasında tarih boyunca yapılmış çok taraflı anlaşmalar, geçici çok taraflı ve tematik ittifaklar, 19. yüzyılın son dönemlerden itibaren ortaya çıkmaya başlayan uluslararası rejimler...vb. çok taraflılığın çeşitli türlerini ifade etmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin hemen ardından çok taraflılığı genel olarak "... üç ya da daha çok devlet arasındaki ilişkilerin belli prensipler doğrultusunda koordine edilmesi" olarak tanımlayan Ruggie ise, çok taraflılığın daha çok bu prensiplerle belirlendiğini ve böylece kurumsal bir yapının ortaya çıktığını iddia etmektedir (1992: 568). Ona göre uluslararası ilişkiler özelinde çok taraflı terimi, kurum (örgüt) sözcüğünü değiştiren bir sıfattır; çok taraflılığı diğer türlerden ayıran şey, genel davranış ilkeleri temelinde üç veya daha fazla devlet arasındaki davranışları koordine etmesidir (Ruggie, 1992: 573). Önceki yüzyıllardaki tüm çok taraflı formlar (ticaret düzenlemeleri-rejimleri, güvenlik rejimleri, siyasi-askeri ittifaklar ve gruplaşmalar....vb.) üzerinden gelişen devletlerin çok taraflı davranışları, 20. yüzyılda örgütlenme doğru yönelmiş, bu örgütlenme ise genel davranış ilkeleri olarak örgütlerin kurucu ve işleyiş kurallarıyla somutlaşmıştır. Dolayısıyla günümüzde uluslararası örgütlerin çok taraflılığı ifade eder şekilde kullanılması, bu örgütlerin kural koyucu ilkelerinin sürekliliğinin sağlanmış, korunmuş ve benimsenmiş olmasından kaynaklıdır.

Benzer şekilde Bennett ve Oliver (2015: 37) çok taraflılığı üç ya da üçten fazla devletin belli bir konuyla ilgili faaliyetlerinin sınırlı, beklentileri şekillendirilmiş, daimi ve bağlantılı, resmi ve gayri resmi kurallar oluşturularak yönetilmesi olarak ifade etmişler, Ruggie'nin de vurguladığı genel prensipler yaklaşımına benzer şekilde, çok taraflılıkta devletler grubu arasındaki ilişkilerin temelinde yatan üç ana ilkeyi ortaya koymuşlardır: Ayrım gözetmeme, bölünmezlik ve karşılıklılık. *Ayrım gözetmeme*, devletlerin anlaşmalar sonucunda ortaya çıkan yükümlülüklerinin ve ittifaklar temelindeki koşulların ulusal çıkarların risk altına girme derecesine bakılmaksızın uygulanması anlamına gelmektedir. *Bölünmezlik ilkesi*, kolektif bir yapı doğuran bir anlaşmaya imza atan devletlerin, diğer üye devletlerin hepsine karşı yükümlülüklerini yerine getirmek mecburiyetlerini ifade etmektedir. Örneğin, çok taraflı güvenlik

rejimlerine göre barış, anlaşmaya katılan ülkeler için bölünmez olarak görünmektedir. *Karşılıklılık ilkesi* ise, ayırım gözetmeme ve bölünmezlik ilkelerin uygulanmasıyla beraber ortaya çıkan çok taraflı yapının devamlılığının sağlanması için gerekli bir kabuldür. Devamlılık, çok taraflılığın çok önemli bir özelliğidir. Griffiths, O'Callaghan, ve Roach'ın da belirttiği üzere, çok taraflılık ortak katılım ve kısa dönemli işbirliğinden fazlası olan, geniş bir periyoda yayılmış ve uzun süre işlevini sürdürecektir kolektif bir anlaşmanın ürünüdür (2013: 65). Dolayısıyla çok taraflılık içinde ayırım gözetilmeyen, bölünmezlik ve yaygın karşılıklılık esasında işleyen genelleştirilmiş yapıların işleyişini ifade eden, uluslararası aktörlerin bir arada davranmasının özel bir yoludur. Devamlılık ve genel prensiplerin kurumsal düzeyde somutlaştığı uluslararası örgütler, bu açıdan çok taraflılığın ideal formu olarak da görülebilir.

Bu tez çalışmasında konu edilen hükümetler arası türdeki uluslararası örgütler, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında BM'nin modelinde artan sayılarının, etkilerinin ve işlevselliklerinin yoğunlaşmasıyla, özellikle Soğuk Savaş sonrasında daha fazla uluslararası ilişkiler disiplini konusu olagelmış, teorik olarak bir analiz düzeyi olarak kabul edilmeye başlanmış ve gündemdeki önemleri artmıştır (Viotti ve Kauppi, 1993: 14; Aydın, 1996: 74). Devletlerin yine de ağırlıklı ve öncelikli aktörler olduğu uluslararası politikada, devletlerin çok taraflılık esasında kurumsallaştırdıkları ilişkilerini ifade eden bu uluslararası örgütlerin aynı zamanda üyesi olan devletleri ve bu devletlerin bürokratik elitlerini ortak norm, kurallar, değerler ve ilişkileri hem öğretmek hem de bunların kabulüne uygun davranış kalıplarına ikna ederek sosyalleştirdikleri de kimi düşünürlerce kabul edilmektedir (Checkel, 2005: 805-815; Tabak, 2017: 182). Bu açıdan yaklaşıldığında devletlerin üye olmayı tercih ettikleri uluslararası örgütlerin kuruluş ideallerini, amaçlarını ve vizyonunu takip etmeyi, gönüllü olarak veya en azından uzun süre belli kurallara uyma zorunluluğuyla tercih ettiklerini varsaymak mümkündür. AB, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), BM'nin UNESCO gibi güçlü uzmanlık kuruluşları bu konuda sosyalleştirmeyi ve norm öğretmeyi farklı düzeylerde de olsa başaran örnekler olarak değerlendirilmektedir (Michalski and Danielson, 2018; Finnemore, 1993; Park, 2006; Tabak, 2017: 183-185). Devletlerin uluslararası örgüt kurma ya da mevcut örgütlere katılma nedenlerinin ortaya konduğu *1.4. Devletler Neden Uluslararası Örgütlenme Yoluna Giderler?* alt başlığında sayılan nedenler,

devletlerin ulusal politikalarının gerektirdiği ve ihtiyaçlarını ifade eden kapsamı oluşturmaktadır. Ancak sosyalleşme süreci de söz konusu olduğunda, bir devletin üyesi olduğu uluslararası örgüt bağlamında bir derecede dönüşmeyi de göze alması gereği ortaya çıkmaktadır. Yani, devletin üye olmayı tercih ettiği örgüt/örgütlerin başarısı-güçlü dinamikleri oranında kendisinin de dönüşmesine neden olabilecektir. Bu bağlamda uluslararası örgütlerin devletlerin dış politikasında önemi daha belirgin hale gelmektedir.

Kısaca içeriği ve uluslararası örgüt kavramıyla ilişkisi ortaya konan çok taraflılık, özellikle Soğuk Savaş sonrasında gittikçe önemleri artan ve bununla birlikte işlevsellikleri de ayrıca tartışılan uluslararası örgütlerle iç içe kullanılır hale gelmiştir.

1.3. Uluslararası Örgütlerin Yapıları ve İşleyişleri

Uluslararası örgütler en az iki veya daha çok devletin bir araya gelerek yaptıkları bir antlaşma ile kurulmakta ve üyeleri sadece devletler değil diğer uluslararası örgütler de olabilmektedir. Örgütün yapılanmasını sağlayan antlaşmada belirtilen ana konular şunları oluşturmaktadır: Örgütün faaliyet alanı, örgütün adlandırılması, idare yapısı, başlıca organları ve onların görevleri, örgütü temsil eden yetkiler, örgütün farklı organlarında karar alma prosedürleri, üye ülkelerin sorumlulukları, idari masrafların karşılanacak mali kaynakları, üyeliğe kabul ve üyelikten çıkarılma (ayrılma) koşulları, karar ve yürütme organlarıdır.

Uluslararası örgütlerin en önemli niteliği, bu kuruluşlardaki üyeliğin meydana gelmesidir. Bunlar egemen devletlerin teklifleriyle kurulur ve aynı zamanda kuruluşa sadece egemen devletler üye olabilmektedir. Örgütler kişilerin/bireylerin (ve çoğu zaman kendisi gibi durumda olan diğer kuruluşların) üyeliğine kapalıdır. Bu nedenle, *hükümetler arası örgüt* olarak nitelendirilmesi varlıklarının devletlere bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır (Ateş, 2014: 20). Bir diğer nitelik, uluslararası örgütlerin oluşumunda yasal zorunluluğun olmaması, devletlerin ihtiyari katılımıyla kuruluşun gerçekleşmesidir. Bu örgütlerin gönüllülük temelinde kurulmasının açıklaması da kuruluşun anarşik niteliğinden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, örgütlerin oluşumunda devletleri yönelten, devletlerden üstün itici bir gücün olmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, örgütler devletlerin isteğiyle kurulabilmektedir.

Hükümetlerarası uluslararası örgütlerin oluşumundaki gönüllülük devletler arasında ortaya çıkarken, uluslararası hükümet dışı örgütler ise kişiler/bireyler arasında ortaya çıkmaktadır (Denk, 2015: 27).

Daha önce belirtildiği üzere, genelde örgütler bir anlaşma yoluyla, yani bir kurucu statü ile ortaya çıkmaktadır. Zorunluluk konumunda bu statünün yerini yasalar, gönüllük durumunda ise örgütün antlaşması kapsamaktadır. Örgütün kurulması için egemen devletler arasındaki ittifak sözleşme esasında harekete geçirilmektedir. Bu kurucu sözleşmede üye devletlerin üstlendiği sorumluluklar, örgütün kurulmasının temel nedenleri, karar alma mekanizmaları, kuruluşun temsilcileri ve onların yetkileri belirlenmektedir. Ateş uluslararası örgütlerin yapılanmasını üç başlık altında sınıflandırmaktadır (2014: 23): Birincisi *fiziki varlığı*, yani yerin belirlenmesi, idari merkezinin ve binasının tahsis edilmesi. İkincisi, *kurumsal kimliğinin* ortaya çıkması. Örgütün adı, idari organlarının ve yetkilerinin adının belirlenmesiyle kuruluşun kimliğini tanıtmış olmaktadır. Üçüncüsü, *tüzel kişiliğin* tanıtılmasıdır. Örgüte ait organlarının faaliyet gösterdiği alanlardaki kararlarının, örgütü temsil eden kişi ve kişilerin durumu tüzel kişiliği oluşturmaktadır.

1.3.1. Uluslararası Örgüt Tanımı

XXI. yüzyılda uluslararası örgütlerin dünya çapındaki sayısı gittikçe artmaktadır. Ülkelerin bir araya gelerek örgütlenmelerinin çok çeşitli nedenleri mevcuttur. Ekonomik, sosyal, askeri, siyasal ve başka türlü amaçların birlikte daha kolay elde edilebileceği beklentisiyle çeşitli işbirlikleri yapılmaktadır. Bireyin tek başına istek ve beklentileri tam anlamıyla tatmin edilmeyince, kendisinin durumunda olan aynı gruplar içinde yer alması ve örgütlenerek baskı oluşturma ya da işbirliği yapma amacıyla bir araya gelmesi de kaçınılmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla, örgütler ve örgütlenme sistemi ortaya çıkmıştır. Bu örgütler kendilerini oluşturan üyelerin basit bir topluluğu değildir; üyeler belli süreçleri atlatarak, zaman içerisinde örgütlerin bir parçası haline gelirler. Aynı zamanda bu ittifakların amaçları yalnız güvenlik ve güç elde etmekle sınırlı kalmadan, zamanla kültürel, ticari ve sosyal ilişkileri karşılıklı düzenleme ihtiyaçlarını da kapsamaktadır. Uluslararası örgütler, oluşumları ve günümüz uluslararası sistemine

etkilerinden dolayı devletlerden sonra uluslararası ilişkilerin ikinci derecedeki aktörleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örgüt kavramının Türkçe'deki karşılığı *teşkilattır*. Batı dillerindeki kullanım şekli ise *organizasyondur* (Ateş, 2014: 15). Webster'a göre organizasyon "... *örgütlenme eylemi veya sürecini de ifade eden, organize edilen durumu, cemiyet ve dernekleri de kapsayacak şekilde ortaya çıkan bir idari ya da fonksiyonel yapı...*"dır (Merriam Webster, 2019). Uluslararası örgüt yapısının ilkel örneği olarak ortaya çıkan *amphictyony*, yani Antik Yunan'da kurulan ve dini konularda fonksiyonları olan bir tür cemiyet, ilk örgütlenme modeli olarak görülmektedir (Özgöker, 2014: 2). Günümüzde ise çok daha kapsamlı bir faaliyetler ve süreçler bütünü ifade etmektedir. Hasgüler ve Uludağ'ın açıklamasına göre uluslararası örgütler "*Bağımsız ve egemen devletlerin veya hükümetler dışı kuruluşların küresel ya da bölgesel ölçekte, genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda işbirliğini sağlamak için kurdukları yapılar, mekanizmalar ve süreçlerdir*" (2005: 12). Çakmak'a göre ise, uluslararası düzeydeki organize işbirliklerinin teşkilatlandırılmış, yasal veya meşru kurallar ve uygulamaları bulunan biçimlerine de uluslararası örgüt adı verilmektedir (2014: 80). Daha kapsamlı bir tanıma göre ise uluslararası örgütler, en az üç devlet arasında genellikle hükümetler ve uluslararası hukuk zemininde kurulan, belirlenen çalışma alanında kendi ilke ve amaçları çerçevesinde faaliyet yürüten ve kendine has yapısı ve organları olan uluslararası hukuk tüzel kişileridir (Denk, 2015: 27).

Uluslararası sistem, zaman içinde örtüşen aşamalarla inşa edilen üç ana mimari özelliğe sahiptir. İlk aşama, devletin uluslararası ilişkilerde birincil bir karar aracı olarak tanımlanmasıyla ilgilidir ki, belirtildiği üzere bu çatışmalar ve kanlı savaşlardan onlarca yıl sonra Avrupa'da barışı sağlamak amacıyla imzalanan 1648 Vestfalya Antlaşması ile ortaya çıkmıştır (Çakmak, 2014: 197). Daha sonra, her bölge dini sorunlarına siyasi çözümler arayan, ulusal egemenliğe dayanan bir küresel diyalogun temelini oluşturmuştur. İkinci aşama ise devletler arasındaki anlaşmaları ifade etmektedir. Bu gelişme, Avrupa güçlerinin yirmi yıl devam eden savaşın sonunu müzakere ettiği ve kıtanın siyasi haritasını yeniden çizdiği 1815 Viyana Kongresi ile ilişkilidir. Viyana Kongresi'nde temsil edilen devletler, diplomatik uygulama kurallarını standartlaştırma, kodlama ve uluslararası sistemdeki bir dizi diğer sorunları tartışma fırsatını yakalamıştır. Bu oluşum ve kişilerin asıl katkısı ise sisteme yönelik gelecekte herhangi bir tehdide karşı birlikte hareket etmek için karşılıklı anlaşılmasıdır.

(Archer, 2001: 6). Üçüncü aşama, temelinde BM olan çok taraflı sistemin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan, ancak Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan MC ve Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ-ILO) gibi öncülere sahiptir. Dumbarton Oaks veya San Francisco'daki konferanslar ekonomik, politik ve güvenlik alanlarında uluslararası işbirliğini teşvik etmek için çok çeşitli evrensel kurallar ve uzmanlaşmış kurumlar oluşturmak için planlar geliştirilmiştir (Uslu, 2015: 76-78).

Sistemin bu üç ana unsuru uzun bir süre için uluslararası ilişkilerin önemli temel direkleri olmaya devam etmiştir. Ancak, birçok düşünürün belirttiği gibi, uluslararası düzeyde karar verme sürecinde yasal, kurallar ve verimlilik konusundaki tartışmalara yol açan siyasi, ekonomi, teknolojik ve sosyal değişimlerde kademeli gelişmeler ortaya çıkmıştır. Uluslararası örgütler, bu gelişim sürecinin önemli ürünleri olmuşlardır.

1.3.2. Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması

Modern dünya politikasında sayıları yüzleri geçen uluslararası örgütlerin incelenmesinde kolaylık sağlanması amacıyla bu örgütler, farklı kriterler esasında sınıflandırılmıştır. Aşağıda ifade edilecek sınıflandırmalara göre çok farklı kategoriler elde etmek mümkündür ve bununla beraber örgütlerin ne kadar değişken ve farklı oldukları da anlaşılmaktadır. Uluslararası örgütlerin ortak noktası, temelinde devletin bulunması yani, devletler tarafından kurulmuş olmasıdır. Başka bir ortak noktası daha bunların uluslararası hukuka bağlı olmasıdır. Böylece tüm uluslararası örgütlerin genel, ortak ve aynı özellikleri bulunmaksızın, bu alanda ciddi bir çeşitliğe rastlanmaktadır. Örgütlerin farklılıkları değerlendirildiğinde bir örgütün aynı anda birkaç sınıflandırmanın içinde yer alabildiği de görülmektedir (Şahin, 2016: 1167). Sınıflandırmanın farklı yöntemleri mevcut olmakla birlikte, bu tez çalışmasında bu sınıflandırmalardan birkaçı ele alınmıştır.

Başak bu konuda *açık uluslararası örgütler*, yani genelde üyeliğe daha kolay kabul edilen örgütler ve üyeliğin farklı birçok şartlar altında sınırlandırıldığı *kapalı uluslararası örgütler* ayrımına giderken, aynı zamanda *geleneksel uluslararası örgütler* ile *supranasyonal (ulus-üstü) uluslararası örgütler* ayrımını da ele almıştır (Başak, 2012: 52-62). Supranasyonalite kavramı ilk defa Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

(AKÇT) antlaşmasında, sadece Topluluğu belirten kavram olarak kullanılmıştır. Coğrafi özelliğe dayalı *küresel ve bölgesel uluslararası örgütleri* benimsenmektedir. Genel anlamda sayılabilecek hedefleri gerçekleştirmeyi amaçlayan *genel uluslararası örgütler* ve teknik yöne ağırlık veren uzmanlık kuruluşları olarak ortaya çıkan, *teknik içerikli örgütler* de mevcuttur (Uluslararası Denizcilik Örgütü, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, Dünya Meteoroloji Örgütü, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği gibi örgütlerdir)

Son olarak ta *devletlerin gelişmişlik durumuna göre* yapılan ayırım. Devletlerin gelişmişlik durumu da uluslararası örgütler açısından önemli rol oynamaktadır. 2011 yılından itibaren dünya ekonomisindeki paylarını %25 yükseltmeyi elde eden BRIC ülkeleri, Güney Afrika'yı da buna dâhil ederek BRIC-S olarak değiştirilmiştir. Diğer bir örnek daha, 1999'da gelişmiş ülkelerden oluşturulan devletler arasında ortak forum kurmak amacıyla gerçekleştirilen G-20 (Erşen, 2014: 53).

Dünya savaşlarından sonra gittikçe sayıları artmakta olan uluslararası örgütler sistemi, aktörlerinin değişik türlerde olması ve faaliyet alanlarının çeşitlenmesine göre bazı sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır. Bu sınıflandırmalar, uluslararası örgütleri net çizilmiş kriterler altında değerlendirmenin imkânı olmamaktadır. Çünkü bir örgütün aynı zamanda birden fazla kategoride değerlendirilmesine açık olduğu görülmektedir. Örneğin, hem sosyal, hem de teknik içerikli karaktere sahip olan BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO). Bu kapsamdaki örgütlerin sınıflandırılması ve çeşitlenmesi konusundaki çalışma aşağıda, alt başlıklarda incelenmiştir.

1.3.2.1. Amaçlarına göre uluslararası örgütler. Ateş, bu sınıflandırmada öncelikle *coğrafya ve örgütlerin faaliyet alanları* olarak iki yönetime dayandırmıştır. *Örgütün faaliyet alanına* göre siyasal, ekonomik askeri ve teknik konulara gruplanarak örgütlenmesidir. Örneğin BM, Arap Birliği ve Afrika Birliği gibi bazı siyasi alanda bir araya gelen örgütler; Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve DB gibi bazı ekonomik amaçla ortaya çıkan; NATO, Varşova Paktı ve Kolektif Savunma Anlaşması Örgütü gibi askeri ve savunma niteliği ağır olan örgütlerdir Uluslararası Posta Birliği, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu, Uluslararası Standardizasyon Örgütü gibileri ise teknik yönü belirgin olan örgütlerdir (2014: 27-28).

Özcan'a göre, amaçlar açısından uluslararası örgütler; kültürel, bilimsel, askeri, siyasi, yardım amaçlı, sosyal, sağlık ve ekonomi alanlar çerçevesinde geniş kapsamda değerlendirilmektedir (2014: 185). Bu tür uluslararası örgütler belirli bir konularda faaliyet yürüten organizasyon olarak, hemen hemen aynı sınıflandırma Örgöker tarafından da yapılmıştır. Kuzey Atlantik bölgesinin refahını, istikrarını ve güvenliğini sağlamak amacıyla – NATO, IMF ve ILO – ekonomik, Green Peace – çevreci, WHO – sağlık, World Camp – bilimsel ve akademik amaçlı uluslararası örgütler olarak örnekleri bulunmaktadır (2014: 3).

Çakmak, uluslararası örgütlerin amaçlarına göre: a) *Özel amaçla* kurulan örgütler: parasal birlik, kadın sorunları, çevre kirliliği, mali yardımlar gibi seçilmiş ve belirli bir konu çerçevesinde teşkil edilmiştir. Bununla birlikte, faaliyet gösteren organizasyonlar kendi alanlarını siyasetten ekonomiye kadar genişletme hakkına sahip ve aynı zamanda, devlet dışı aktörlerden de oluşabilmektedir. (Kızıl Haç, Sivil Havacılık Örgütü, BM uzmanlık kuruluşları, Uluslararası Af Örgütü, ÇUŞ). b) *Genel amaç* temelinde oluşturulan uluslararası örgütler. Burada, birden fazla alanda faaliyet göstermeyi hedefleyen örgütler gurubunu oluşturmaktadır (BM, ASEAN) (2014: 84).

1.3.2.2. Üye sayısına göre uluslararası örgütler. Üye sayısına göre: a) İki aktörle sınırlanarak oluşturulmuş *çift taraflı* örgütler (Belçika- Lüksemburg Ekonomik Birliği, Çelik Pakt (Almanya- İtalya) ve Anti Komitern Pakt (Almanya- Japonya). b) Örgüte üye olan aktörlerin sayısının ikiden fazla olduğu çok taraflı örgütler (Çakmak, 2014: 84).

Bu sınıflandırma, karar alma mekanizması açısından *demokratik* ve *demokratik olamayan* şeklinde de kullanılmaktadır. Bu konuda, uluslararası örgütlerin karar alma mekanizmasının değerlendirilmesine göre, üye ülkelerin eşit oy verme hakkına sahip olduğu demokratik- NATO, AB gibi örgütler örnek verilmekteyken, üye devletlerin oy hakkına sahip olmadığı örgütler de bulunmaktadır. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi, veto hakkına sahip beş devletle sınırlanmasının neticesinde anti- demokratik örgüt anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir (Özcan, 2014: 185).

1.3.2.3. Sürelerini göre uluslararası örgütler. Sürelerine göre: a) *Daimi uluslararası örgütler:* Kuruluşun amaçları ve faaliyetlerinin değişmesine rağmen varlığını sürdürmekte olan örgütler. Bu bağlamda örgütün süre veya başka fonksiyonlarına bağlı olmadan oluşturulması ve devam etmesidir. b) *Geçici uluslararası örgütler.* Örgütün belgesinde zamana ya da bazı faaliyetlere göre sınırlanması mevcut olan kuruluşlardır. Bu tür örgütler genellikle geçici olarak kabul edilmektedir. Örneğin: *Ad hoc* kuruluşları ve BM barış gücü birlikleri ve belgesinde 50 yıllık süre için kurulmuş Batı Avrupa Birliği (Archer, 2001: 9). Bazı bilim insanlarının çalışmalarında ise uluslararası kamuoyu tarafından, uluslararası örgütlerin yapılanmasının yasal çerçevesi açısından bir sınıflandırmaya gerek duyulmuştur. Söz konusu legallik veya meşruiyete sahip olan IMF ve BM gibi *legal- meşru* örgütleri ve bu örgütlerin yanında yer alan, terör örgütleri başta olmak üzere *illegal- gayr-i meşru* örgütleri de mevcuttur (Özcan, 2014: 85).

1.3.2.4. Coğrafi dağılımına göre uluslararası örgütler. Örgüt üyelerin kapsadığı coğrafya açısından yapılan sınıflandırmada uluslararası örgütler iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk grup dünyadaki bütün ülkelerin üyeliğine açık olan *küresel uluslararası örgütler*dir. Başta MC, DTÖ, BM bu tür örgütlere örnektir. Diğerleri ise, devletlerin bu çeşit örgütlere üyeliği belirli bir coğrafya alanında sınırlı kalan *bölgesel nitelikli örgütler*dir. Avrupa Birliği, Arap Birliği ve BDT gibi örgütler örnek olabilmektedir.

Küresel örgütler, coğrafi bakımından herhangi bir sınırlandırmaya bağlı tutulmayan, bütün devletlerin üyeliğine açık olan örgütlerdir. Küresel kuruluşlar ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını sağlamaktadır. *Bölgesel örgütler* kategorisinde ise nesnel (coğrafi yakınlık) veya öznel (ekonomik, politik, dini, ve benzeri) bileşimi belirli sayıda devletle sınırlı olan bazı uluslararası kuruluşlar yer almaktadır. Bu koşullar altında coğrafi yakınlık, söz konusu kuruluşların görünümünü açıklayan öncelikli kriterlerden biridir (BDT, ŞİÖ gibi). Aynı zamanda, en fazla üç farklı coğrafi alandan üyelerin oluşmasını sağlayan *alt-küresel (sub-global)* örgüt kategorisini de göz önüne alanlar bulunmaktadır. NATO, bu tür bir örgüt olarak örnek verilebilir (Özcan, 2014: 184).

1.3.2.5. Üye ülkelerin aktörlük türüne göre uluslararası örgütler. Uluslararası ilişkiler disiplininde devletlerin esas aktör olması nedeniyle yapılan sınıflandırma, sistemdeki aktör türlerinin artmasıyla farklı gruplandırmalara doğru genişletilmiştir. Hükümetlerarası örgütler, hükümetler üstü örgütler, hükümetlerdışı örgütler ve farklı kategorilerin kesişimiyle oluşan karışık nitelikli örgütler olarak da sınıflandırılmaktadır.

Üye olan ülkelerin aktörlük türlerine göre: *hükümetler arası*- devletler veya yetkili kurumlar arasında uluslararası bir antlaşma temelinde oluşturulan kuruluşları; *hükümetler dışı* - üyeleri farklı ülkelerden gelen ve mevzuatı yabancı kişilerin kamu kuruluşları oluşturmasına ve böyle bir organizasyonun yönetim organının bir parçası olarak seçilmesine izin veren bir devlette kayıtlı olan kuruluşları ifade etmektedir (Başak, 2012: 43).

Hükümetler arası uluslararası örgütlerin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkileri daha da artmıştır. Bunun en önemli sebebi siyasi, askeri ve ekonomik alanda devletlerin karşılaştığı sorunların barışçıl yollarla çözülmek istenmesidir. Soğuk Savaş sonrasında uluslararası örgütler uluslararası ilişkileri şekillendiren temel aktörler arasında yer almaya devam etmiştir. Özellikle küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası örgütlenmelerin etki alanları genişlemiştir (BM, AGİT, NATO).

Hükümet dışı uluslararası örgütlerin günümüzde gittikçe daha etkili halde ortaya çıktığı ve yaygın gruplarından biri sivil toplum örgütleri olan türdür. Bu aktörleri hükümetler arası uluslararası örgütlerden farklı kılan yönü, üyelerin devletlerden değil bireylerden oluşmasıdır. Bu tür örgütler insanlar tarafından kurularak, herhangi bir devlette resmi bağı bulunmadan belirli hedefler doğrultusunda uluslararası alanda faaliyet gösteren kuruluşlardır (Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü, Dünya Yazarlar Birliği).

Uluslararası örgütler, seçilen kriterlere bağlı olarak aynı anda birden fazla sınıfa dâhil edilebilmektedirler. Bunun en önemli nedeni, sayıları gün geçtikçe çoğalmış olan örgütlerin birbirinden çok farklı alanlarda ve çeşitli formatlarda daha fazla faaliyet göstermeye başlamış olmasıdır. Hükümetlerarası uluslararası örgütlerin ortak noktasının devletler tarafından kurulmaları olmakla birlikte, diğer bir nokta bunların uluslararası hukuka bağlı olmasıdır.

1.3.3. Uluslararası Örgütlerin Kurumsal Yapıları

Herhangi bir uluslararası örgütün yapısında bulunması gereken bazı özellikler vardır. Bunlar: Üyeler arasındaki anlaşmaya göre, üyelerin yönetim organları ve memuriyetleri periyodik bir şekilde seçebilmelerini sağlayan resmi bir yapının bulunması; üyelik; üyelikte oy verme ve karar alma hakkı; örgütün faaliyetlerindeki giderlerini karşılayan bütçesinin bulunması; çalışmaların gerçekleştirilmesinde belli bir coğrafi yerleşiminde bulunan örgüt karargahının yani binalarının (merkezinin) olmasıdır.

Örgütler çalışmalarını yürütmek ve önüne konulan hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli imkânları harekete geçirebilecek çeşitli organlara sahiptir. Coğrafi kapsamına göre bölgesel örgütler az sayıda esas organlara sahipken, geniş alanda faaliyet yürüten küresel örgütler ise, daha fazla ve karmaşık yapılanmaları ortaya çıkarmaktadır. Burada örgütlerin farklı şekilde isimlendirilen genel üç organı olduğu görülmektedir. Bunlar sekreteryaya, genel yetkili organlar ve özel yetkili organlar olarak sayılabilir. *Sekreteryaya*, örgütün tüzel kişiliğini oluşturmada ve temsil etmektedir. Aynı zamanda zorunlu olarak bulunması gerektiği de kabul edilmektedir. Her örgütün devamlı olarak işleyişini, koordine edilmesi ve bununla beraber üye devletlerden bağımsız bir şekilde idari ve bürokratik mekanizmaya ihtiyaç duyulduğu dikkate alındığında sekreteryanın, uluslararası örgütlerin olmazsa olmaz bir parçası olduğu rahatça söylenebilmektedir. Bu işler üye ilkelerin belirttiği ilke ve amaçlarına uygun olarak örgüt adına yapılmakta ve sadece örgüt için çalışanlar tarafından yerine getirilebilmektedir. Günümüzde sekreteryanın en üst yöneticisi Genel Sekreter olarak adlandırılmakta ve örgütün idari yetkisi olan diğer organlarına ve temsilcilerine bağlı olarak çalışmaktadır. Örgütlerde bu görev statüsünde 2, 3 ve 5 yıl olarak farklı süreler belirlenmekte, bununla beraber sadece iki dönem seçilme kuralının uygulanması da söz konusu olabilmektedir (Başak, 2012: 132).

Uluslararası düzeyde genel işbirliği ve karar alma mekanizması boyutunda kuruluşların *genel yetkili organlar* yardımıyla çalışmalarını gerçekleştirdikleri görülmektedir. Örgütün temel yetkili organları niteliğine sahip olan yapılar Kurul, Genel Kurul, Bakanlar Konseyi, Zirve ve Dışişleri Bakanlar Konseyi gibi farklı türlerde ve isimlerde karşımıza çıkmaktadır. Genel kurul örgütün yetkisinde olan bütün konular

üzerinde müzakere yapabilmekte ve bu alanlarda faaliyet yürütebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, genel kurulun görevi örgütün çalışma alanında ilke ve amaçları konusunda genel görüşmeler düzenlemek ve tavsiyeler sunmaktır. BM gibi küresel düzeyde çok sayıda üyesi olan örgütler, üyelerinin temsil edildiği organlara da genel yetkiler vermek sorumluluğunu almıştır. Bazı örgütler ise, örgütün çalışma alanı ve hedeflerine göre özel önem taşıyan konuları müzakere ve karar alma yetkisini sınırlı sayıdaki üyelerden oluşan diğer organlara yani, *özel yetkili organlara* vermekle yetinmektedir. Örgütün amaçlarına göre Konsey, Yönetim Kurulu, İcra Kurulu gibi adlarla anılmaktadır. İcra organı niteliğindeki bu yapının oluşumu ve üyelerin belirlenmesi kurucu metinde yer almaktadır. Örgütün önemli konularda karar alma yetkisi verilmiş olan icra kurallarını yine de üye ülkelerden oluşturabilmektedir. Bu organların genel yetkili organlardan farkı örgüt üyelerinin sınırlı sayıda olması ve niteliksel olarak özel yetkileriyle önemli hale getirilmesidir (Denk, 2015: 56-58).

Genelde örgütlerin kurucu metin temelinde oluşan antlaşmasına göre üye sayısını kararlaştırarak yürürlüğe girmesi sağlanmakta ve faaliyetlerine başlamaktadır. Uluslararası örgütün *üyeleri*, bu örgütün kurulması aşamasında oluşturulan kurucu metni ifade eden uluslararası antlaşmayı imzalayan devletleri kapsamaktadır. *Kurucu üye* olarak geçen devletler, sonradan üye olan devletlerden farklı durumda değildir. Diğer yandan ise, kurucu devletlerin örgüt üzerinde daha söz sahibi olabilmeye hakkı bazı örneklerle kanıtlanmıştır. BM'nin kuruluş sürecinde kurucu devletler ve hatta *davetçi devletler* olarak örgütün faaliyet sürecinde kapalı bir anlam taşıdığı ifade edilmektedir. Davetçi devletler, BM'nin esas organlarından biri olan Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi olarak geçen, aynı zamanda veto yetkisine de sahip olan ve böylelikle zamanla farklı imkânları da kazanmış olan devletlerdir. Üyeliğin kurucu metin içeriğinde verdiği tüm hak, hukuk ve sorumluluklarına sahip olanlara *asil/tam üyelik*, örgüte tam üye olmayıp hukuken buna göre daha düşük pozisyona sahip olan, günümüzde birçok örgüt tarafından onaylanmış uygulama türüne *gözlemci üyelik* verilebilmektedir (Karagül, 2014: 8; Denk, 2015: 60-62). Uluslararası örgütün kuruluşundan sonra *üye* olmak isteğinde bulunan devletler için kabul görülen koşullar belirlenmektedir. Uluslararası örgütlerin genel uygulamasında, üyeliğe başvuru koşulları ayrı bir düzenleme olmak üzere kurucu metinde yer almaktadır. Örgütün kurucu devletleri veya sonradan üye olan devletlerin çalışma alanı ve politikalarına uyum sağlanmadığı an bu devletler için uyarı ve zorlama tedbirleri kullanılmaktadır. Genelde *üyeliği askıya alma* şeklinde geçen

tedbir, kurucu metinde düzenlenen hak ve yetkilerin bazı bölümlerinin veya tümünün ilgili üye için geçersiz kılınmasıdır. Örgütün üyeliği askıya alma tedbirinde istenilen sonuç elde edilemeyeceği düşünüldüğü an son çıkar yol olarak kullanılan yöntem *üyelikten atma/çıkarma* yetkisidir. Öte yandan, devletler örgüte üyelikten istenilen sonuç ve beklentilere ulaşamama nedeniyle, örgüt amaç ve ilkelerini paylaşmaktan vazgeçmesi ve buna benzer durumlarda örgüt üyeliğinin sürdürülmesini anlamsız bulduğu zaman *üyelikten ayrılma/çıkma/çekilme* hakkına da başvurabilmektedir (Başak, 2012: 124-129).

Kurucu metinde öngörülen biçimde yapılandırılan organlar, faaliyet gösteren alanlarda alınmış kararların uygulanmasını da sağlamaktadır. Örgüt, üyelerinin uluslararası alanda gerçekleşen ilişkilerini düzenlemekle beraber *oy hakkı* ve *karar alma* gibi işlemlerle uluslararası sistemde kendi etkisini göstermektedir. Devletler, üyelikleri yoluyla ilgili örgüt organının çalışmalarına, kararlarına yasal temsilcileri aracılığıyla katılmakta ve sahip olduğu oy hakkını da kullanabilmektedirler. Temsil, genelde özel yetkili organlar için daimi delegasyonları teşkil etmektedir. Temsil hakkı, örgütün toplantılarına üye adına katılan kişilerin sayısını da belirtmektedir. Oy hakkı da, üye devletlerin egemen eşitlik prensiplerine göre uygulanan *bir devlet bir oy* ilkesi olarak anılmaktadır. Böylece, örgütün kurucu metninde karşılaştırılan temsilciler sayısını oluşturma hakkı verilse de her üye ülkenin sadece bir oy verme hakkı bulunduğu kabul görmektedir (Denk, 2014: 71-72; Başak, 2012: 93-94).

Uluslararası örgütlerin karar alma usulleri genellikle iki yöntemle gerçekleştirilmektedir. Oylama yöntemi kimi zaman *karar yeter sayısı* olarak da adlandırılan, gerekli minimum olumlu oy sayısına göre organların yetkisinde olan farklı alanlardaki konular üzerinde kararın belirlenmesidir. Bu konularda en önemli ve dikkat çeken uygulamalardan biri, bazı üyelere oy hakkı açısından ayrıcalık tanıyan bir sistem olarak bilinen *veto yetkisidir* (Özgöker, 2014: 11). Bu ayrıcalığa örnek, BM Güvenlik Konseyi'nin tüm üyelerine eşit oy hakkı verilmesine rağmen, veto yetkisine sahip belirli üyelerin olumsuz oyuyla tek başına karar almasını engelleme imkânının bulunmasıdır. Uluslararası örgütlerde oylama uygulanmadan karar alınmasını sağlayan sistem de bulunmaktadır. Bu, ileride kabul görülecek olan karar hakkında örgüte üye her bir devletin öneri veya itirazlarının ortaya konulduğu *konsensüs/oydaşma* yöntemidir. Karar taslağı üzerinde metnin her detayı tartışılarak, tüm üyelerin görüşleri, teklifleri ve itirazları dikkate alındığında, örgüte üye her devlet fikrinin ciddi önem

taşıdığı görülmektedir. Öte yandan bu yöntem uygulandığında, örneğin her itirazda başa dönülmesi veya farklı çalışmaların yapılması gibi örgütün karar alma sürecini uzatan, hatta örgütü bloke eden dezavantajlar da ortaya çıkmaktadır (Denk, 2014: 75).

Uluslararası örgütlerin yapısal özelliklerinden biri de *bütçe* sahibi olmalarıdır. Örgütün faaliyetinin sürdürülmesi ve görevlerinin gerçekleştirilmesi için belirli miktarda maddi imkânlar sahip olunması zorunludur. Örgütlerin bina tesis hizmetleri, çalışanların maaş ödemeleri ve kırtasiye harcamaları da dâhil olmak üzere kuruluşun farklı alanlarındaki masrafları mevcuttur. Örgütlerin bütün rutin harcamaları ve giderlerini karşılamak amacıyla oluşturulan bütçeleri vardır ve bunlar *genel bütçe*, *düzenli bütçe* ve *olağan bütçe* olarak adlandırılmaktadır. Bununla beraber *ad hoc bütçesi* genelde özel karar ve politika sisteminde gerek görülen rutin dışı harcamalar için oluşturulabilmektedir.

Uluslararası örgütlerin çalışmalarını yürütmek için fiziki imkânların gerekli olduğu açıktır. Genelde merkezi bulunan örgütler kendi faaliyetini genişletme amacıyla farklı bölge veya ülkelerde bina, tesis, ofis ve şubelerinin bulunduğu kabul görülmektedir. Örgütlerin merkezi faaliyeti için diplomatik görüşmeleri sonucunda gösterilen mekanlara dair ilgili devletle *ev sahipliği antlaşması* düzenlenmektedir. Bina ve tesisler örgütün idari tasarrufu altında olmakla beraber iç işleyişi kuruluşun sorumluluğuna bırakılarak bir anlamda örgütün yetki alanı haline gelmektedir. Her örgüt temsilciliği için belirlenmiş kurallar ev sahipliği antlaşmasında yer almaktadır. Buna göre örgütlerin çalışmasını yürütmek için tüm hizmetlerin, çalışmaların güvenli ve sistematik şekilde gerçekleşmesi için gerekli önlemler alınmaktadır. Bununla beraber, örgütün resmi ziyaretçilerine vize işlemleriyle kolaylıklar yaratılması da gerekmektedir (Denk, 2015: 76-79; Başak, 2012: 86-87).

Bu bölümde yapılan değerlendirmeye göre uluslararası örgütlerin kurucu metinde belirtilen amaç ve faaliyet alanlarına göre kendileri için tepsit edilen özel yapılara sahiptir ve uygulamalarda bazı farklılıklara da rastlanması mümkündür. Örgütler belirli amaç ve hedefleri elde etmek için devletler tarafından kurulan hukuki tüzel kişiliğe tabi tutulmaktadır. Bu bağlamda örgütler ve onun kuruluşuna neden olan üyelerine yüklenmiş sorumluluklar ve asgari koşullar mevcuttur.

1.3.4. Uluslararası Örgütlerin Fonksiyonları

1.3.4.1. Uluslararası norm ve hukuk oluşturma fonksiyonu. Devletlerin tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için uluslararası örgütler kurdukları ve/veya katıldıkları bir gerçektir. Uluslararası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen işlevler çoktur, bu işlevler devletlerin kendilerine hangi görevleri yüklediğine bağlı olmaktadır. Uluslararası fonksiyonların neler olabileceği konusunda ise farklı görüşler mevcuttur.

Moravetsky'nin açıklaması şu şekildedir: “*Görev bir modeldir ve işlev, bu görevin kademeli olarak başarılmasının niteliğine bağlıdır; eğer görev, organizasyonun neyi başarması gerektiğini belirlerse, işlev, organizasyonun istenen dönüşümü elde etmek için nasıl davrandığını ifade eder*” (1961: 52). Bu konuda Hanrieder ise, uluslararası örgütlerin uluslararası sistemde meydana gelen görevleri yerine getirmek ve bazı sorunları çözmek için oluşturulduğunu belirtmiştir (1966: 297).

Hukuk teorisi, uluslararası bir örgütün işlevlerini sınıflandırmak için tek bir yaklaşımla sınırlanmamıştır. Fakat sınıflandırmalardaki mevcut farklılıklara rağmen, genel belirgin özelliği hemen hemen aynıdır. Uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk normları oluşturma fonksiyonuna da sahip olduğunu düşünen çok sayıda düşünür bulunmaktadır (Muravyev, 1990: 53- 76), (Ateş, 2014: 37-49). Uluslararası kuruluşların *norm ve hukuk oluşturma fonksiyonu*, örgütlerin genel işlevleri içinde en önemlilerinden biri olarak görülmektedir. Bu işlev sayesinde örgüt kendisi ve üye devletler için ahlaki, politik veya yasal öneme sahip davranış standartları, örgütün amaç ve prensiplerine ulaşmayı mümkün kılan kuralları belirlemektedir. Kuruluş, özel koşullar altında, özel türler ve formlar aracılığıyla ve tüzüğünün belirlediği amaç ve bu amaçlar çerçevesinde kural koyma faaliyetlerini yürütme hakkına sahiptir. Uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk açısından gelişimini iki açıdan değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bunlardan *birincisi*, örgütün kurucu statüsü olarak rol oynayan sözleşmelerin müzakereler yürütülmesi sırasında ortaya çıkan sorunların çözülmesi ve aşılmasının kurucu statünün sonuçlandırılması olarak görülmesidir. Buna örnek olarak ta, BM Şartı müzakereleri sırasında uluslararası hukukla ilgili birkaç konu üzerinde tartışmalar yapılması ve bu tartışmalar sonucunda yeni açılımlar başlatılarak ana sözleşmenin meydana gelmesi verilmektedir. Buna benzer sözleşmelerin ortaya çıkması, aynı zamanda uluslararası hukukun geliştirilmesi anlamına gelmektedir.

İkincisi ise, yürürlüğe giren sözleşmenin uygulanmasında üye ülkeler ve örgüt organları tarafından yorumlanması ve üyeler arasında mutabakat sağlanması durumunda bazı yeni yorumların kural olarak kabul edilmesidir. Bu konuyla ilgili örnek, 1990'larda BM Güvenlik Konseyi'nin insani gerekçelerle bazı ülkelere askeri müdahalede bulunarak BM Şartı'nda ifade edildiği gibi devletlerarası ilişkilerde birbirine *müdahale edemezlik* konusunda ciddi bir istisna oluşturmasıdır (Ateş, 2014: 38).

1.3.4.2. Dış politika aracı. Uluslararası örgütlerin içinde bulunan devletlerin kendi aralarında birtakım ortak veya bireysel amaçları vardır. Ülkeler bu amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek için örgütler teşkil etmektedir. Bu devletler, kuruluş yapısındaki faaliyetleri kendi çıkarlarını korumaya, amaçlarını gerçekleştirmeye ve geliştirmeye odaklanmaktadır. Böylece, uluslararası örgütler üye devletlerin genel bir dış politika aracı haline gelir. Örneğin, Yunanistan Avrupa Birliği'ne üyeliği gerçekleştirildikten sonra, Türkiye ile arasında yaşanan sorunları artık AB platformuna taşımaya başlamıştır ve bu yol ile Türkiye'ye baskı kurma politikası uygulamaya girişmiştir. Böylece, örgüte üye olan her devlet tarafından, örgütün bir dış politika aracı şeklinde görülmesi uluslararası politikanın genel davranışlarından birini teşkil eder hale gelmiştir (Ateş, 2014: 40).

Ancak, örgüte üye ülkelerin uluslararası arenada sahip oldukları ağırlığa bağlı olarak, uluslararası örgütte büyük güçlerin bu dış politika aracı olarak kullanabilme yeteneğinin daha güçlü olduğu konusunda yaygın bir anlayış vardır. Örnek olarak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra MC'nin kuruluşunda İngiltere ve Fransa gibi güçlerin büyük etkisi olmuştur. Örgütün faaliyetleri sırasında daha çok bu ülkelerin kendi çıkarlarına ağırlık verilmiştir. Başka bir açıdan ise günümüzde uluslararası politikada büyük güçler arasında mevcut dengenin örgütsel yapıya dönüştürülmesi algısı söz konusudur. BM Güvenlik Konseyi'nde yer alan beş daimi üyenin, aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletler olarak kendi konumlarını belirlemeleri ve Güvenlik Konseyi kararlarında veto yetkilerini korumaları bu durumun kanıtıdır.

1.3.4.3. Diplomasi ve müzakere kültürü. Uluslararası örgütlerin sayısı artmakla beraber devletler arasında diplomasi faaliyet biçimini de etkilemektedir. Daimi

merkezleri bulunan uluslararası örgütlerde üye ülkelerin devamlı temsilcilikleri, amaçları ve görevleri mevcuttur. Örgütün çalışma alanına dâhil olan konularla beraber, örgütün kuruluşundaki daimi temsilcilikler arasında resmi ve gayri resmi temas ve müzakerelerin devamlılık niteliği bulunmaktadır. Örgütün gündemindeki konularla ilgili temsilciler arasında resmi müzakereler yürütülmeğe de, gündemde olmayan konuları aktif hale getirmek amacıyla üye ülkeler arasında gayri resmi şekilde ülkelerin pozisyonları hakkında, bilgi değişimi alanlarında etkinlikler de sağlanmaktadır. Böylece, buna benzer tatbikatlar üye ülkeler arasında müzakere kültürünün de yaygınlaşmasına imkân sağlamaktadır.

Genel olarak devletler arasında *ad hoc* misyonlar da faaliyet göstermekle birlikte, daimi büyükelçiliklerin açılmasıyla beraber diplomatik temsil ve müzakereler yürütülmeye başlamıştır. Ülkeler arasındaki çok taraflı görüşmeler bir müddet *ad hoc* olarak toplanan konferanslar şeklinde gerçekleştirilmiştir. Fakat, uluslararası örgütlerin ortaya çıkmasıyla beraber geçici mahiyete sahip olan çok taraflı diplomatik temsil ve müzakereler kalıcı bir yola geçmiştir (Moravetskiy, 1961: 90).

1.3.4.4. Çok taraflılık ve açıklık. Uluslararası örgütler Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar iki temel şekilde yürütülmüştür. Devletler arasındaki ikili gizli ilişkilerin, üçüncü taraflar için tehlikeli ve düşmanlarca karar alma düşüncesine ittiği ve hatta savaşırlara yol açılmasına neden olduğu söylenmektedir. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı zamanında ABD Başkanı Wilson tarafından açık diplomasi politikası oluşturulmuştur. Böylece ikiden fazla devlet arasında yapılan müzakerelerin gizli kalma imkânsızlığı ile ülkelerin bu tür ilişkilerinin engellenmesi hedeflenmiştir. Görüşmeye taraf olan ülkelerin sayısı arttıkça bu ülkelerin her şeyden haberdar olmasını sağlamaktadır. Devletlerin görüşmeleri ve müzakerelerinin çok taraflı şekilde gerçekleştirilmesi, açık politikanın uygulandığı en aktif yol olarak görülmektedir. Böylece, çok taraflı müzakerelerin sonucunda uluslararası örgütler fikri doğmuştur.

Uluslararası örgütler ikiden fazla devlet arasında kurulduğu için çok taraflı niteliğe sahip olmaktadır. Örgüt üyelerinin sayısı arttıkça örgüte üye ülkelerin birbirleri aleyhine gizli hesap ve politiklar içinde bulunma imkânını azaltmaktadır. Böylelikle, ülkeler çok taraflılık ve açık diplomasiyi benimsenerek, büyük ölçüde gizli pazarlığın kesilmesi ya da tamamen ortadan kaldırılması için çaba gösterilmesine yönelmişlerdir.

1.3.4.5. Bilgi sağlama. Bilgi sağlama fonksiyonunun özü uluslararası toplumu, devletlerin, diğer uluslararası örgütlerin ve uluslararası ilişkilerde diğer aktörlerin ilgisini çekmek için örgütün amaçları, politikaları ve faaliyetleri hakkında bilgilendirmektir. Bilgi fonksiyonunun uygulanması kuruluşun yetkinliği ile ilgili bilgilerin toplanmasını, işlenmesini ve dağıtılmasını ayrıca seminerler, çeşitli konularda forumlar ve bilgi programları gerçekleştirilmektedir. Makale, bülten ve raporların yayınlanması ve onların faaliyetlerinin daha iyi anlaşılması için organizasyonun politikasıyla ilgili incelemeler yapılarak organizasyonun işleyişi hakkında bilgi hazırlamak ve dağıtmak gibi görevlerini içermektedir (Ateş, 2014: 43). Örgüt kuruluşunda bu anlayış iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlardan birincisi, üye ülkelerin örgüt organlarına bilgi sunma yükümlülüğünün olmasıdır. Uluslararası örgütlerin kurucu statüleri üye ülkelerin sekretaryasının düzgün şekilde bilgi vermesini zorunlu hale getirmiştir. Devletlerin örgüt organlarından istedikleri verileri doğru bir şekilde alabilmesini sağlamakla görevlidir. Bununla birlikte, örgütün organları tarafından toplanan tüm bilgiler üye ülkelerin bilgisine sunulmaktadır. Böylece, üyelerin kendi aralarında normalde paylaşılmayacak bilgileri örgüt yoluyla, sadece örgüte üye ülkeler arasında bilinir hale gelmektedir. *İkinci* durum ise, ülkelerin birbirleri hakkında bilgilere gayri resmi şekilde ulaşılmasıdır. Örgüt idare merkezinde devamlı biçimde vazifede bulunan ülke temsilcileri arasında *arkadaşlık* bağlarıyla ülkelerin birbirleri hakkında bilgi edinmek için fırsat sağlamış olmaktadır. Ülkelerin diplomatik ilişkiler yoluyla erişemedikleri bilgileri örgüte üye olarak bu kuruluşun nezdinde elde etmeleri kolaymış olmaktadır. Böylece, örgütler devlet için bir bilgi kaynağı olarak da görülmektedir.

Günümüzde pek çok kurum faaliyetleri sanal ortamda takip edilebilmektedir. Sanal ortamlarda üretilen bilgi ve bu ortamların kendileri, her zaman bazı risklere de açıktır. Bilgi teknolojileri veya bilişim sistemleri denetim altına alınarak, kurumlarda bilgi üreten sistemin ve üretilen bilgilerin güvenilirliği ile denetimde ihtiyaç duyulan bilgilerin yeterliliğinin incelenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu denetim türü, aynı zamanda denetlenen birim tarafından depolanan verilerin sürekliliğini ve doğruluğunu değerlendirmek için de kullanılmaktadır (Aslan, 2010: 76-77).

1.3.4.6. Uluslararası faaliyet fonksiyonu. Uluslararası örgütleri aktif tutan ve onların işlevsel kalmasını sağlayan önemli nokta bu örgütlerin uluslararası boyutta gerçekleştirmekte oldukları çalışmaları, eylemleri ve faaliyetleridir.

Örgütler üye ülkelere ekonomik, askeri, bilimsel, teknik ve bununla beraber danışmanlık hizmetleri vermekte ve diğer yardımları da sağlamaktadır. Uluslararası operasyonlar örgütün uluslar arasındaki varlığını, görünürlüğünü ve işlevselliğini en fazla yansıtan uygulamalardandır. Bu operasyonlar, örgütlerin işlevselliğini canlandırırken, diğer yandan onların uluslararası politikanın doğal bir parçası haline geldiğini göstermektedir. DB'nin az gelişmiş ülkelerde kalkınma programları ve projelere destek vermesi ve bunların faal hale getirilmesi, aynı zamanda IMF'nin ekonomik kriz içinde bulunan ülkelere kısa dönemli borç dağıtması ekonomik operasyon örnekleri olarak verilebilmektedir. Benzer şekilde BM ve diğer uluslararası örgütlerin yardım kuruluşlarıyla doğal afetler, açlık ve kuraklık yaşanan ülkelere yönelik gerçekleştirdikleri yardım faaliyetleri olan insani yardım operasyonları da söz konusudur.

Yukarıda sıralanan örgütlerin temel işlevleri, işbirliğinin çok sayıdaki taraflar açısından kar getirdiği alanlarda devletler arasındaki işbirliğinin araçları olarak görülmektedir. Silahlanma, insan haklarının ihlalleri, çevre kirlenmesi, kitle imha silahları, terörizm gibi çok sayıda sıkıntıların ulusal sınırları aşması, devletlerin bu meselelerin üstesinden gelebilmek için çok taraflı girişimlere başvurmak zorunda kalmasına neden olmaktadır. Bu teşebbüsler belli bir zaman içerisinde uluslararası örgütler olarak somut varlıkları gerekli hale getirmiştir. Uluslararası örgütlerin kriz durumunda belli merkezlerinin bulunması, ortaya çıkan sorunların çözülmesi için temas kurulmasını temin etmek üzere devletler arasında çok taraflı iletişim kanallarını oluşturmaktadır. Günümüzdeki uluslararası örgütler geleneksel diplomasi ve barışçıl çözüm yollarından üstün boyut kazanmaktadır. Bu konuda, BM ve uzmanlık ajansları uyumun sağlanması yolunda çok taraflı ve daimi temas sistemlerini sağlamaktadır. Böylece, dünya çapında meydana gelen evrensel sorunlara karşı uluslararası örgütlerin yüklendiği işlevler aracılığıyla çözüm bulunması mümkün olabilmektedir.

1.4. Devletler Neden Uluslararası Örgütlenme Yoluna Giderler?

Egemen devletler geleneksel olarak ulusal görevlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için elverişli uluslararası ortam yaratmak ve çıkarları tarafından yönlendirilmiş dış oyuncularla veya ortaklarla ilişkilerini kurmaktadır. Dış politika, devletlerin iç sorunlarının çözümünde çoğunlukla destekleyici işleviyle ağırlık kazanmaktadır.

Son yıllarda modern devletlerin artan karşılıklı bağımlılığı ve küreselleşme sürecinin derinleşmesi nedeniyle, tek tek devletlerin ulusal zorlukların üstesinden gelebilmeleri için uluslararası faktörlerin önemi büyük ölçüde artmıştır. Dolayısıyla, politikanın dış ve iç yönleri giderek birbirine bağlı olması doğal hale gelmektedir. Bu, devletleri ulusal kalkınma için elverişli bir uluslararası ortamın şekillenmesinde kendi faaliyetini artırmanın yeni yollarını aramaya teşvik etmektedir. Bu alanda artan önem, devletlerin sadece uluslararası arenada genel kural ve davranış normlarını kabul etmesini değil, aynı zamanda koşulsuz uyumu sağlama araçlarını da müzakere etmelerine olanak tanıyan çeşitli çok taraflı diplomasi biçimlerini de benimsemesini zaruri kılmaktadır.

Bu ilişkiler toplumsal yaşamın ve faaliyetlerinin tüm önemli alanlarını kapsar ve aralarında iç içe geçen siyasi, ekonomik, askeri, sosyal, kültürel, bilimsel, teknik ve diğer resmi ve gayri resmi bağlantıların karışık bir konfigürasyonunu yaratır. Uluslararası kuruluşların rolü esas olarak uluslararası işbirliği için bir çerçeve geliştirmektir. Ülkeler, akademisyenler ve profesyonel gruplar arasındaki işbirliği zamanla gelişmiş, XX. yüzyılın başlarında bazı konuların başka ülkelerle birlikte ele alınabileceği gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu noktada Denk, devletlerin kendilerinin kurduğu uluslararası örgütleri *araçsallaştırmak* istediği öne sürmektedir. Diğer yandan, *kolektif araçsallaştırma* söz konusu olmuştur; yani devletler ortak çıkarlarında ihtiyaç duyduğu ve birlikte gerçekleştirilmesi mümkün olan siyasi uygulamalarında uluslararası örgütleri araçsallaştırmıştır (2015: 35). Uluslararası örgütlerin yaptığı işbirliği *ortak çözüm* mekanizması olarak, askeri-güvenlik ittifak arayışı, ekonomik işbirliği ve küresel sorunlara ortak çözüm bulma şeklinde sayılabilmektedir. Devletler, varlıklarını korumak ve herhangi bir saldırının karşısına beraber çıkmak gibi ortak askeri işbirliği ittifaklarını kurmak arayışına düşmüştür. Bu ittifak ilişkisinin geliştirilmesi ve kurumsal mekanizmalarının oluşturulması hedeflenirse, *savunma paktı*

çerçevesinde örgütlenebilmektedir. Bu tür örgütler *birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için* sloganını takip etmektedir. Bu bağlamda, barışı sağlamak amacıyla kurulan BM gibi evrensel örgütler içerisinde *uluslararası barış ve güvenliği koruma* göreviyle kurulan, özellikle BM Güvenlik Konseyi gibi organlar da söz konusu olabilmektedir.

Devletlerin ekonomik alandaki ilişkileri malların üretimi, ticareti, dağıtım ve tüketimi sürecinde ortaya çıkan devletler arasındaki maddi etkileşimlerin geliştirilmesine odaklanan ilişkilerdir. Ekonomik ilişkilerin yoğun olduğu ülkelerde ortaya çıkmış olan sorunları, ortak kabul gören belirli kural ve düzenlemelere dayanarak beraber çözüme gayesi ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalarla her devletin istediği gibi kendi vatandaşlarının refah ve mutluluğunu sağlamak görevinde ortak ekonomik faydaya ulaşılması amaçlanmıştır. Bu konuda örgütler arasında bölgesel ya da küresel ekonomik standartlarının oluşturulduğu işlevler yer almaktadır. Ekonomik alanda küreselleşme dönemiyle ortaya çıkan kuruluşlardan IMF, DTÖ gibi örgütler uluslararası ekonomi, ticaret ve piyasanın belirli standart, parametre ve yasal kurallara göre iş yürütülmesinin önemini göstermektedir (Özgöker, 2014: 132).

Teknik/nötr/tarafsız sorunları düzenleyen örgütler, herhangi bir devleti ilgilendiren sorunda o devlet özelinde çözüm getiremeseler de, var olan soruna karşı ortak bir tutum sergileyebilmektedirler. Bu konuda en çok gündeme gelen meseleler uluslararası toplumun faydasına göre düzenlenmiş olan posta-iletişim, ulaşım hizmetleri ve hatta insan hakları ve çevre sorunları gibi konulardır. Günümüzde insan haklarından sağlık sorunlarına, iklim değişikliği ve kültürel mirasın korunmasına kadar tüm ilgili alanlarda faaliyet yürüten uluslararası örgütler, ortak değerler alanını yaratmak ve bu alanlardaki sorunlara beraber ortak çözüm bulma anlayışıyla hareket edebilme gayesindedirler (Denk, 2015: 45).

Uluslararası örgütlerin olası ve potansiyel rollerini ve bu yöndeki ilerlemeleriyle aynı zamanda geleceğe dönük hallerini de değerlendirmek lazımdır. Günümüzde sayısı artan iş birlikleri bir yandan devletler arasında oluşan sorunlara ortak çözüm üretirken diğer yandan şüphe, korku ve çıkarlar nedeniyle devletler arasında rekabetin güçlenmesine yol açmaktadır. İş birliği içinde bulunan devletlerden herhangi birinin, kendi devletinin bireysel çıkarlarını gözeterek ekonomik kazanç elde etmeye ve kendi lehine olan durumların korunmasına yönelik çalışmaya yönelebildiği de görülmektedir. Ekonomik rekabet ekonomik iş birliğine göre daha da büyük öneme sahip olmuştur.

Böylece, ekonomik çıkarlar aynı zamanda zengin ve gelişmiş devletlerle fakir ve gelişmekte olan ülkelerin birbirine olumsuz bakışlarına da sebep olmaktadır.

Dünyanın bazı yerlerinde çatışmalar ve hatta kanlı savaşlar bulunmaktadır. Uluslararası örgütlerin amaçlarından bir tanesi de bu savaşları önlemektir. Aslında gerginliğin yaşandığı bu ülkelerde, barışçıl bir yolun izlenmesi için gerekli koşulların yaratılması konusunda yetkilere de sahip olan örgütler mevcuttur (BM, NATO gibi). Bu örgütlere üye olan ülkelere de beklenen güçlerini bu uğurda harcamalarıdır. Uluslararası kuruluşların eylemleri, tek tek devletlerin ve uluslararası toplumun çıkarlarını bütün olarak ihlal edebilmektedir. Bugüne kadarki en akut problemlerden önde gelenleri savaş, askeri çatışmaların çözümü ve silahsızlanma sorunlarıdır. Devletler bu savaşların ortadan kaldırılması ve çatışmalara son verilmesi için iş birliği yapmadan önce, kendi ülkesinin çıkarları doğrultusunda terörle mücadele, herhangi bir tehdide karşı kendi güvenliklerini sağlamaya çabalamaktadır. Bu nedenle devletler askeri açıdan hazır olmayı, insan yaşamı ve refahının kıymetine göre fazla öne çıkarmaktadır. Rekabetin çok yoğun olduğu dünyada uluslararası örgütler daha da güçlenmek yerine, her devlet bir kuruluş çatısı altında bulunduğu halde, *kendi başının çaresine bakmak* anlayışıyla zayıf düşmektedir (Gabriela, 2013: 312-313).

1.5. Kazakistan'ın Uluslararası Örgütlerle İlişkilerinin Temelleri

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünya haritasında yer alan yeni bağımsız devletler açısından komünist rejim ortadan kalkmış, ancak Sovyet devlet geleneklerinin mekanizmalardan sökülmesi uzun zaman almıştır. Sovyet sistemi içinde daha uyumlu olan, hatta 1991 tarihli Sovyetlerin geleceğine ilişkin referandumda SSCB'nin devam etmesi yönünde taleplerini bildirmiş olan Orta Asya devletleri (Djalili ve Kellner, 2009: 47-48) içinde Kazakistan'ın farklılaşmaya başlamasının altında yatan bir neden ve avantaj, egemenliğin hızlı kabulünün yanı sıra ilk devlet başkanı olarak seçilen Nursultan Nazarbayev'in başarılı bir siyasi lider olmasıdır. Yine de Kazakistan elitlerinin Sovyet geleneklerinden hemen kopabildiğini düşünmek doğru olmayacaktır, örneğin çözümlenmeyle eş zamanlı olarak Rusya öncülüğünde oluşturulmuş olan BDT'ye, 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından, diğer Orta Asya ülkeleriyle beraber 21 Aralık 1991'de katılmıştır. Bu bir açıdan bölgesel dengenin de

takibi anlamına gelmekle birlikte, diğer yandan bu ülkeler için artık sadece siyaset ve güvenlik konuları değil aynı zamanda ekonomik kalkınma da öncelikli hale gelmesi söz konusu olmuştur. Kalkınma girişimlerinde Kazakistan, diğer Orta Asya ülkelerine göre yıllar içinde daha başarılı gelişmeler göstermiştir. İronik olarak SSCB döneminde Rus etkisi ve varlığı Kazak topraklarında daha yoğun yaşanmışken, Kazakistan'a yapılan yatırımların kazandırdığı avantajlar bağımsızlık sonrasında nispeten ülke elitleri tarafından olumlu yönde kullanılabilmiştir. Bununla beraber Rusya ile siyasi-ekonomik ilişkilerin sürdürülmesi, Rus toplumsal etkisinin de yine dengeli şekilde aşamalı olarak azaltılması politikalarının başarısıyla oldukça ilgilidir.

Ancak bağımsızlık sonrası kurgulanmaya başlanan ve XXI. yüzyılın ilk çeyreğinde de hâlâ uygulanan Kazak dış politikasının çok yönlülüğü, onu diğer Orta Asya ülkelerinden ayıran en belirgin farklılığı oluşturmaktadır. Kazakistan, bir yandan tam olarak Rusya tarzı olmayan Avrasyacı gelişim hattında ilerlerken, diğer yandan Batı ile ilişkileri yine tam Atlantikçi olmayan bir anlayışla sürdürmeye devam eder (Yılmaz, 2016: 49-78). Kazakistan yine bir yandan Rusya, Çin, ABD, Almanya gibi ülkelerle ikili zeminde ilişkilerini geliştirirken, diğer yandan bu yönelimlerin en somut göstergeleri olarak her iki yönde çok taraflılığın somut unsurları olarak uluslararası örgütlerin kurulmasına destek olmuş ya da mevcut örgütlerle bağlar kurarak örgütlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Kazakistan, Avrasya tarafında BDT, ŞİÖ ve AEB gibi örnekler üzerinden çok taraflı ilişkiler sürdürülürken, Batı tarafında AGİT'e hemen üye olarak dünyanın en kapsamlı bölgesel güvenlik oluşumunda yerini almıştır. AB ile ilişkilerini 1995'ten itibaren ortaklık ve işbirliği düzeyinde başlatarak ancak ilerleyen süreçte enerji güvenliği odağında ilerletmiş (Dave, 2008: 43-67), NATO ile de 1992'den itibaren ilişkilerini ortaklık düzeyinde ancak dengeli şekilde geliştirmeye başlamıştır (Şilibeşova, 2007: 120-121). BM üyeliği ve bu üyeliği aktif şekilde kullanabilmesi ise, Kazakistan'ın çok taraflılık esasında dış politika yürütmesinin en belirgin örneklerinden biridir.

Kazakistan'ın bağımsız dış politikasının önkoşulları, egemenliğin sağlanmasıyla birlikte kurulmuştur. 25 Ekim 1990'da, Kazak SSC Yüksek Konseyi, ülkeyi ilk kez uluslararası hukukun konusu olarak tanımlayan *Devlet Egemenliği Deklarasyonu*'nu kabul etmiştir. Bu tarihî belgeye göre, Kazak SSC'nin uluslararası ilişkilerinin bağımsız bir konusu olarak hareket etme, dış politikayı kendi çıkarları doğrultusunda belirleme, diplomatik ve konsolosluk temsilcilerini değiştirme ve uluslararası örgütlerin

faaliyetlerine katılma hakkına sahip olmuştur (Ayagan, Ayanasova ve Lapin, 2011: 18). XXI. yüzyılda Kazakistan, küresel devletler topluluğunun etkili bir üyesi olma yolunda ilerlemiştir, ancak bu Kazakistan'ın büyük çabası ve sıkı çalışmasıyla gerçekleşmiştir. Sovyetler döneminde bağımsız bir dış politika organı olmayan Kazakistan, bağımsız olduğu yirmi yedi yıl boyunca uluslararası düzeyde belirgin başarılar kazanmış ve dünya arenasında kendi tanıtımını sağlamıştır. Kazakistan, birçok eski Sovyet Cumhuriyeti gibi siyasi veya ekonomik reformlara odaklanarak zor seçimlerle karşı karşıya kalmıştır. Kırgızistan, sonunda iki devrik cumhurbaşkanı bulunan siyasi reform yolunu takip etmiştir. Özbekistan, Sovyetler Birliği'nden kalan sistemi korumaya devam etmiştir. Tacikistan ise iç savaştan geçmiştir. Kazakistan'ın tercihi, bağımsızlığın başlangıcında Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in önerdiği *önce ekonomi, sonra siyaset* (Sultanov, Kuşumbayev vd, 2008: 12) yolunu takip etmek olmuştur. Bu bağlamda uluslararası örgütler üzerinden de yürütülen çok taraflılık esasındaki dış politika önemli katkılar sağlamıştır.

Çok taraflılık anlayışı bölge içinde de kurgulanmıştır. Nazarbayev, bağımsızlık sonrası birkaç yıl boyunca benzer ekonomik, coğrafi, tarihî, dinî ve kültürel özelliklere sahip Orta Asya devletlerinin uluslararası terörizm, aşırı dindarlık uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göç için güvenilir bir set olarak *ekonomik refah kemeri* oluşturabileceği konusundaki tutumu savunmuştur (Sultanov ve Muzapparova, 2010: 26). Çünkü ona göre bölge ülkelerinin etkileşimi, hem ticarî, ekonomik ilişkiler hem de güvenlik alanında bölge için ortak sorunların anlaşılmasıyla inşa edilebilirdi. Bu nedenle Kazakistan, Orta Asya'da bölgesel entegrasyon birlikleri kurmak için bir dizi girişimlerde bulunmuştur. Ne yazık ki, Orta Asya Birliği (1994), Orta Asya Ekonomik Forumu (2001) ve Orta Asya İşbirliği Organizasyonu (2002) gibi bölgesel yapıların faaliyetleri beklenen olumlu sonuçları vermedi (Ayagan, Auanasova ve Lapin, 2011: 217). Böylece, Asya'da benzer ekonomik durumda bulunan ülkelerin bu tür etkileşimlerde bulunmasının erken olduğu ve farklı dinamiklerin gelişmesi için daha zamana ihtiyaç duydukları, bölge dışı aktörlerin etkisinin ise sürekli göz önünde tutulması gerektiğini de anlamış oldular.

Günümüzde Kazakistan, uluslararası ilişkilerin bağımsız, küresel ekonomik ve politik alanın aktif aktörlerinden biridir. Kazakistan dünyanın 139 ülkesiyle diplomatik ilişkiler yürütmekte ve 70'ten fazla yabancı ülkede büyükelçilikle temsil edilmektedir. Bununla beraber Kazakistan, 100'den fazla yabancı ülkenin diplomatları, bölgesel ve

uluslararası kuruluşların temsilcileriyle ilişki içinde faaliyetlerini yürütmekteyken, 64 uluslararası siyasi ve ekonomik teşkilata da üyedir. (Bostancı ve Lüleci, 2019: 724; Kazakistan Tarihi, 2013). Konunun üst düzeyde ele alınmasının önemi nedeniyle, 2009 yılında Kazakistan'ın uluslararası örgütlerle işbirliği ve anlaşma işlevlerinin gerçekleştirilmesiyle ilgili olarak *Kazakistan Cumhuriyeti İşbirliği Komisyonu* da oluşturulmuştur. Bu Komisyon, Kazakistan Cumhuriyeti hükûmeti denetimi altında tutmak, uluslararası kuruluşlarla devlet kurumlarının işbirliği hakkında öneri ve teklifleri geliştirmek için kurulan bir danışma organıdır. Komisyonla ilgili hususlar 2.3.7. *Kazakistan Cumhuriyeti İşbirliği Komisyonu* başlığı altında detaylı olarak ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere Kazakistan dış politikasının ana hedeflerinden biri, devletin bağımsızlığını kazanmasından sonra uluslararası örgütlere katılmak olmuştur. Bu doğrultuda çeşitli düzeylerde ve farklı amaçları olan örgüt üyeliklerinden birkaç örnek vermek mümkündür. 2 Mart 1992'de BM'nin üyesi olan Kazakistan, örgütün ve çeşitli uzmanlık kurumlarının çalışmalarına aktif olarak katılmaya başlamıştır (Ayagan, Auanasova ve Lapin, 2011: 73). Kazakistan ocak 1992'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na (AGİK, sonraki adıyla AGİT) katılmıştır. Bu katılım, Kazakistan Cumhuriyeti'nin 1975 Helsinki Nihai Senedi ve AGİT'in diğer belgelerinde yer alan ilkelerin geliştirilmesine ve uygulanmasına olanak tanıyan bütün Avrupa süreçlerine aktif olarak katılma arzusuyla gerçekleşmiştir (Sultanov, 2010: 65). Bir diğer adım olarak 1996 yılında Şanghay'da Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya ve Çin arasında bir güven anlaşması imzalanmıştır. *Şanghay Beşlisi* olarak anılan bu oluşuma daha sonra Özbekistan da katılmış ve organizasyonun adı ŞİÖ olarak değiştirilmiştir (Ayagan, Auanasova, Lapin, 2011: 27). Örgüt üyeleri organize suç, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele çabalarını koordine etmekle beraber, ekonomik işbirliğini genişletmek, bir havayolu, karayolu, demiryolu ve boru hattı sistemi oluşturmak için ortaklaşa bir proje yürütmektedir. 2010-2011 yılında arka arkaya gerçekleştirilen ŞİÖ genel toplantılarına Kazakistan başkanlık etmiştir (Kaliyeva, 2011: 6). Bir başka örnek, Kazakistan'ın 1995 yılında İİÖ'ye katılmasıdır. İslam dünyasıyla işbirliği, ülkenin dış politikasının önceliklerinden biridir. İslam dünyası, Kazakistan'ı Müslüman toplumun ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiştir. İİÖ'ye katılımından bu yana Kazakistan, Genel Sekreter ve örgütün ilgili kurumları ile etkileşimini sürekli olarak geliştirmektedir (Kazıhanova, 2012: 13). Kazakistan Türk Dünyası sahasındaki

çok taraflı ilişkilere de öncülük düzeyinde katılımı amaç edinmiş, Türk Dili konuşan devletlerin ortak miraslarının birleşmesi ve korunması, Türk Dünyası çerçevesinde yeni bir kültürel alan yaratma fikrine dayanan Türk kültürünün ve sanatının ortak gelişimi için uluslararası bir organizasyonun kurulması girişimine de öncülük etmiştir. Bu amaçla ortaya çıkan Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı'nın (TÜRKSÖY) temelleri 1992 yılının baharında, İstanbul'da Türk Dili Konuşan Ülkeler Kültür Bakanları ilk toplantısı sırasında atılmıştır. Daha sonra 12 Temmuz 1993'te Almatı şehrinde, örgütün kurucuları ve daimi üyeleri olan 6 ülke arasında –Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Türkiye ve Özbekistan– *TÜRKSÖY'un Kurulması ve İşleyiş İlkelerine İlişkin Anlaşma* imzalanmıştır (Nazarbayev, 2017: 311). TÜRKSÖY, kültür ve sanat alanında Türk Dili Konuşulan ülkeler arasındaki kültürel bağların geliştirilmesi için bölgesel rehberlik yapmakta ve devlet kurumlarının siyasi yöneliminden bağımsız olarak tüm Topluluk üyelerine kültürel işbirliği alanında eşit haklar sağlamaktadır. TÜRKSÖY'un da bağlantılı bir kuruluşu olduğu TDİK de bağlantılı sürecin sonunda Kazakistan'ın kurucu üye olarak büyük destek verdiği kuruluş sürecini 2009'da tamamlamıştır. Kazakistan diğer birçok ülke gibi DTÖ'ye üye olma hedefini de gütmüş, yaklaşık yirmi yıllık süreç sonunda DTÖ üyesi olmuştur. Mal ve hizmetlerin uluslararası ticarî alanında hükümetlerin hak ve yükümlülüklerini tanımlayan çok taraflı bir tür ticaret anlaşması temelinde işleyen, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi, adaletin ve öngörülebilirliğinin sağlanması, ekonomik büyümenin teşvik edilmesi ve ekonomik refahının artırılması gibi amaçları olan DTÖ'ye Kazakistan'ın katılım süreci 29 Ocak 1996 tarihindeki başvurusuyla başlamıştır. 6 Şubat 1996'da 43 DTÖ üyesi ülkenin yer aldığı Çalışma Grubu oluşturulmuş, yine aynı tarihte Kazakistan Gözlemci Üye statüsüne kavuşmuştur. 2003-2015 yılları arasında ilgili DTÖ üyeleriyle yürütülen müzakereler sonunda 27 Temmuz 2015'te Kazakistan'ın örgütü kuran Marakeş Antlaşması'na katılımına ilişkin protokol imzalanmış, sonunda 30 Kasım 2015'te Kazakistan DTÖ üyesi olmuştur (WTO, 2020).

Genel olarak değerlendirildiğinde İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana büyük bir artış gösteren uluslararası örgütler, dünyanın giderek karmaşıklaşan yapısı içinde, devletlerin kendi ülkeleri içinde aldıkları tedbirlere rağmen vatandaşlarına ulaştıramadıkları sağlık, ekonomik, sosyal ve çevrenin korunması gibi bazı hizmetlerin ülkelere sağlanmasında destek veren yapılar olarak yaygınlaşmışlardır. Uluslararası örgütler devletler arasındaki ilişkilere kazandırdıkları yeni yöntemler ve devletlerin dış

politikalarındaki yeni gelişmelere sağladıkları zemin itibariyle önemli fonksiyonları yerine getirmektedir. Uluslararası sistemin küreselleşmesi, aynı zamanda parçalanmasıyla birlikte, uluslararası kuruluşların sayısı da artmaktadır. Bu kuruluşlar aracılığıyla, siyasi, ekonomik, bilimsel teknik ve kültürel ilişkiler faaliyetlerinin daha kontrollü hâle gelebildiği de görülmektedir. Kabul ettikleri uluslararası eylemler, devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerdeki kimi davranış normlarını da belirleyebilmektedir. İşte tüm bu avantajların sağladığı imkânlardan faydalanmak üzere Kazakistan dış politikasında da ciddi bir öneme sahip olan uluslararası örgütler, gerek ülkenin dış politika bürokrasisinde yer verilen düzenlemeler gerekse izlenen dış politika stratejileri doğrultusunda ayrıca ele alınması ve değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bu amaçla sonraki bölümde gelişen Kazak dış politikasının yapısı ve stratejileri incelenecek, uluslararası örgütlerin bu kapsamdaki yeri belirlenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NDE DIŞ POLİTİKA

2.1. Kazak Tarihine Kısa Bir Bakış

Kazak sözcüğünün kökenleri konusunda araştırmacılar tarafından farklı görüşler dile getirilmiştir. Kazak sözcüğü ilk olarak 1245'te Mısır'da yazılmış, daha sonra (1894) M. Leiden tarafından yayınlanmış Türkçe - Arapça el yazısı sözlükte geçmektedir. Bu kaynağa göre Kazak sözcüğü “*evsiz, barksız, gezgin ve kaçak*” anlamına gelmektedir (Samoyloviç, 1927: 15). Rus etnografyacı ve coğrafyacı E. K. Meyendorf tarafından XIX. yüzyılın başlarında yazılmış olan *Orenburg' dan Buhara'ya Yolculuk* kitabında ise şöyle bir ifade yer almaktadır: “*Onlar kendilerini Kırgız olarak değil sadece Kazak olarak tanımlamaktadır, bu da bazılarında göre 'binici', diğerlerine göre 'savaşçı' anlamına gelir*” (1975: 83). Burada da görüldüğü üzere, Kazak sözcüğü savaşçı, binici anlamlarında da kullanılmıştır. Tarihçi G.V. Vernadskiy'nin *Moğol ve Rus* adlı kitabında ise, Kazak halkının adının birkaç Türk lehçesinde özgür adam, özgür maceracı ve dolayısıyla sınır bölgesinde yerleşik anlamlarında kullanıldığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda kelimenin temel anlamı Tatar, Ukrayna ve Rus yerleşimcilerini Kazak grupları olarak adlandırdığı için, Orta Asya halkı için Kazak - Kırgız kavramı kullanılmıştır (Vernadskiy, 1974: 157). 1827'de A. N. Levşin ise daha farklı bir açıklama yapmıştır. Ona göre, Kırgız çok farklı bir topluluğun adı iken, Kazak Kırgız- Kaysak orduları için kullanılan bir isimlendirme olmuştur (Funk, 2007 23). Zeki Velidi Togan'ın *Türkili Türkistan* kitabında Kazak adının sadece sultanlar için kullanıldığı ifade edilmektedir. Togan'a göre, Kazak adı siyasi bir amaçla, isyana neden olmuş, ailesiz (boydak) ya da ailesiyle beraber toplumdan uzaklaştırılan ve hükûmet tarafından durumları belirlenene kadar kabile koruması dışında kalanlar için de bu tabir kullanılmıştır (1981: 37).

Kazaklar XV. yüzyıldan itibaren siyasi olarak tarih sahnesinde varlık göstermiştir. Kazakların yaşadığı bölge yani Orta Asya sürekli fetihlere maruz kaldığı için çok sayıda düzensiz Kazak kabilesi varlık göstermiştir, ancak bu kabilelerin siyasi

birliklerini sağlamaları ve korumaları pek mümkün olamamıştır. Kazaklar, tüm bu coğrafi ve sosyal koşullara rağmen 1470 yılında 1,1 milyon, 1730 yılında ise yaklaşık 2,3 milyon nüfusa ulaşmış (Klyashorny, Sultanov, 1992: 304), bununla birlikte yaşadıkları geniş coğrafi alanı kontrol altında tutabilmiş, kendi ulusal özelliklerini, dil ve özgün kültürlerini korumaya muvaffak olmuşlardır. Bu tarihlerde siyasi, idari ve sosyal yaşamı düzenleyen yazılı kuralları içeren bir düzenleme olmamakla birlikte özellikle Ebulhayır Han, Janibek Han ve Kerey Han Kazak halkının değişen siyasi, sosyal ve ekonomik süreç içerisinde değerlerinin korunmasında önemli rol oynamışlardır. Kasım Han ile birlikte Kazakların yazılı hukuk kanunları olarak kabul edilen ilk gelişme yaşanmıştır. Daha sonraki dönemlerde *Kasım Han'ın Aydınlık Yolu* adı verilmiş olan bu ilk *Kazak Yasal Kodeksi* (kitabı demek de uygundur) ortaya çıkmış ve sonraki dönemlerde varlık gösteren hanların başvurduğu hukuk kuralları hâline gelmiştir. Sonrasında Kasım Han, Hak-Nazar Han, Yesim Han ve Jangir Han'ın yanı sıra çok sayıda Han ve Batırlar, Kasım Han'ın Aydınlık Yolu politikaları üzerine yeni düzenlemeler ekleyerek Kazak siyasi, toplumsal ve idari değerlerinin yaşamasında önemli roller oynamışlardır. 1917 yılına kadar Rusya İmparatorluğu'nun egemenliğinde olan Kazak toprakları, 1991 yılının sonuna kadar da SSCB çatısı altında yer almıştır (Lazerev, 1992: 361).

2.1.1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Dönemi

Rusya açısından bakıldığında, demiryolu inşaatlarının kuruluşunda Kazak topraklarındaki mineral ve maden yataklarının büyük ölçüde işlerine yaradığı görülmektedir. Yani Kazak topraklarındaki bu verimlilik Rusya için son derece çekici olmuştur. Rus İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte ekonomik durumu büyük ölçüde kötüleşmiş ve sınıf çatışmaları da şiddetlenmiştir. Tarımsal üretim oranı düşmüş, ekili araziler azalmış, hayvancılık, tarım ürünleri, hayvan yemleri, atlar ve tarım araçları konusunda kitlesel talep yoğunlaşmıştır. İşçilerin ücretleri düşürülmüş, gıda fiyatları ve vergiler artırılmıştır. Çarlık tarafından uygulanan zulüm ve şiddetin yoğunlaşması halk kitlelerinin direncinin artmasına, anti-kolonyal ve ulusal kurtuluş hareketlerinin çoğalmasına neden olmuştur. Bu durum, 1917'de

Kazakistan topraklarının tamamını kapsayan silahlı bir ayaklanmaya sebep olmuş ve neticede Ekim darbesi (ve ardından iç savaş) baş göstermiştir (Olcott, 1995: 121-122).

Rusya İmparatorluğu'nun her bölgesinde yerel güçler tarafından bağımsız devletler ve otonom yönetimler oluşturulmuştur. Bunlar içerisinde Geçici Sibirya Hükümeti ve Kazak aydınlarının kurmuş olduğu Alaş Orda Hükümeti de bulunmaktaydı. Temmuz 1917'de Orenburg'daki ilk Genel Kazak toplantısında A. Bökeyhanulı, A. Baytursunulı, M. Dulatov liderliğinde Alaş Partisi kurulmuştur. Partinin ana hedefleri Kazak Ulusal ve Özerk Bölgesi (Rus Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak) oluşturulması ve el konulan Kazak topraklarının geri alınmasıydı (Somuncuoğlu, 2016: 87-88). Büyük ölçekli iç savaş ortamında, A. Bökeyhanulı Orenburg'ta A. Dutov ile bir ittifak kurmuş, Omsk ve Samara Kurucu Meclis Komitesi Geçici Sibirya Hükümeti ile yakın teması geçmiş, ortak mücadele için Ural, Sibirya ve Semireçenskiy Kazakları ile ilişkileri güçlendirmiştir. 1918'de Semipalatinsk'te Kızıl Ordu ile savaşmak için Alaş'ın ilk atlı ordusu kurulmuştur. 1919 yılında Orenburg Kazakları yenilgisinden sonra, Kızıl Ordu'nun Doğu Cephesi'nden Alaş Orda'ya ultimatom gönderilmiştir. Alaş Ordalılar da itaat etmek zorunda kalmış ve Sovyetler tarafına geçmesine rağmen 1920'de Alaş Orda Hükümeti tasfiye edilmiştir (Tileşov, 2008: 235).

Sovyet iktidarının kurulması bazı bölgelerde uzun süreli ve kanlı çatışmaların çıkmasına neden olmuştur. Silahlı ayaklanmaların bir sonucu olarak, Sovyetler Türkistan ve Ural bölgelerinde iktidarı ele geçirmiştir. Diğerlerine nispeten daha barışçıl yolla Çimkent, Auliye-ata, Bökey Ordası, Türkistan, Kazalı, Kökçetav, Akmolı gibi şehirler Sovyetlere teslim olmuştur (Tarih, 2019). Esas direniş merkezleri Orenburg, Ural ve Yedisu bölgeleri olmuştur.

1920'de Kazak Sovyet Özerkliği kurulması için yoğun bir hazırlık başlatılmıştır. Aynı yılın 17 Ağustosunda Kırgız (Kazak) Sovyet Özerk Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilgili Taslak Kararname RSSFR (Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyetleri) tarafından gözden geçirilmiş, 26 Ağustos'ta da bu Kararname'ye göre başkenti Orenburg olarak onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.

Kasım 1929'da Kazakistan'da tarımsal kolektivizasyon (devletleştirme) politikası başlatılmıştır. Arazi ve çiftliklere el konulmuş, köylüler parti aktivistleri gözetiminde kolektif çiftliklerde birleştirilmiştir. Göçebelerin yaşam tarzının şiddetle değiştirilmesi, hayvan soygunculuğu Kazak halkı için kötü sonuçlar doğurmuştur ve

neticede, 1930-1932 yıllarında ülkede yaklaşık 1,5 milyon kişi hayatını kaybetmiş, 1 milyondan fazla insan kıtlıktan ve baskılardan kaçarak Kazakistan'ın dışına göç etmiştir (Olcott, 1995: 184-185).

Kazak aydınları, yaşanan bu sorunların gittikçe kanlı çatışmaya dönüşmesinden endişe duymuştur. A. Bökeyhanulı, M. Dulatov ve S. Sadvokasov'un Sovyetlere hitap ederek yaptığı konuşmalarında Kazak halkının, mevcut doğal koşullar nedeniyle göçebe yaşam sürüp, hayvancılık ile geçindiğini ifade etmiştir. 29 Eylül 1932 ve 9 Mart 1933 yılları aralığında Stalin'e gönderilen mektuplardan biri olan *Beşler Mektubu*'nda Kazak aydınları; T. Rıskulov, S. Sadvakasov, S. Seyfullin, S. Hodcanov ve Z. Minbayev durumu ayrıntılı olarak anlatıp, Kazak nüfusuna yönelik şiddetli kolektivizasyon politikası sonucunda hoşnutsuzluklar oluştuğu, silahlı direniş hâline geldiğini ifade etmiştir. Bu süreç sonunda, ülkede yaklaşık 80 bin kişinin katıldığı 372 kitlesel protesto ve ayaklanma meydana gelmiştir (Kan, 2011: 183-185).

1930'lu yılların ortalarında, sosyal ve etnik gruplara karşı siyasi baskılardan biri, insanların büyük kitlesinin uzak ve yabancı bölgelere sürgün edilmesidir. Savaşın yaklaşmasıyla ülke açısından, güvensiz olarak görülen tüm uluslar sınır dışı edilmiştir. Tahliye edilenlerin yoğun olduğu yer de Kazak SSC bölgesi olmuştur. Bazı verilere göre, Büyük Vatan Savaşı döneminde Kazakistan'da tahliye edilenlerin sayısı 900 binden 1 milyon 209 bin kişiye ulaştığı görülmektedir. Böylece halkların sınır dışı edilmesi Kazakistan topraklarındaki ulusal yapıyı da değiştirmiştir (Tileşov, 2008: 237).

Siyasi ve ekonomik olarak sıkıntılı süreçten sonra, 1960-1980'lerde Almatı, Pavlodar, Karaganda, Ekibastuz ve diğer şehirlerde büyük işletmelerin inşa edilmesiyle birlikte cumhuriyette güçlü sanayileşme gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda Kazak topraklarına, Sovyetler Birliği'nin hemen bütün üniversitelerinden inşaat birlikleri getirilmiştir. Kazak SSC endüstrisinin yaklaşık %50'si ortak bakanlıklar tarafından yönetilmiştir. Sovyetlerin kendi çıkarları hariç, Kazak SSC'nin sosyal alanda geliştirilmesi, çevresel sorunlar ve ulusal kadroların hazırlanması göz ardı edilmiştir (çevresel felaketlerin örnekleri Semipalatinsk paligonu ve Azgir Hazar denizi poligonu, Aral Denizinin kuruması ve Baykonur uzay üssüdür) (Kan, 2011: 216-217).

2.1.2. Kazakistan'ın Bağımsızlık Süreci

1985-1991 yılları arasında Mihail Gorbaçov'un *yeniden yapılanma* (perestroyka) politikası uygulanmıştır. Gorbaçov tarafından ilan edilen sosyo-ekonomik dönüşümler Gorbaçov'un demokratik bir reformcu olarak görülmesine neden olmuştur. Bu dönemde üç aşamalı bir politika söz konusu olmuştur. Birinci aşama, 1985-1987 yılları arasını kapsamaktadır. Bu aşamada *hızlandırma* kavramını uygulamak için girişimler yapılmıştır. İkinci aşama, 1987-1988 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemde daha çok demokrasi, *açıklık* (glasnost) bu aşamada önemli sloganlar hâline gelmiştir. Üçüncü aşama ise 1989 - 1990 yıllarını kapsamaktadır ve *karışıklık ve sarsıntı* dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde, ülkede yavaş yavaş genel istikrarsızlık büyümeye başlamıştır. Ekonomi çökmüş, ulusal ayrılıkçı fikirler ve uluslararası çatışmalar yaygın hâle gelmiştir (Artıkbayev, 2006: 272-273).

16 Aralık 1986 tarihinde D. Konayev'in yerine ilk Sekreter olarak Kazakistan Merkez Komitesi 6. Genel Kurul Toplantısı'nda, Gennadiy Kolbin, Cumhuriyet yönetim biçimini daha önce tecrübe etmeyen ve yerel özgürlüklerden haberi olmayan bir yönetici olarak atanmıştır (Adırbekuli, 2006: 27). Sosyal ve kültürel alanlarda hoşnutsuzlukların yıllar boyunca birikmesi ve ulusal sorunların şiddetlenmesi ülke gençlerinin öfkelerini daha da arttırmıştır. Yıllardır halk içinde belli bir kabule sahip olan yöneticinin değişmesi halkı isyana yöneltmiştir. 17 Aralık 1986'da Almatı'da, *Aralık olayları* olarak tarihe geçen, gençlerin Sovyetlerin kararına karşı protesto gösterisi başlamıştır. Üç gün arka arkaya devam eden mitingte: Cumhuriyet egemenliğine saygı duyulmasını; ulusal, dil ve kültür gelişiminin sağlanması; siyasi figürlerin yerel halk çerçevesi içinden seçilmesi vb. beklentiler dile getirilmiştir. Gençler için bu miting sakin, ama siyasi nitelikte olmuştur. Fakat protestoculara karşı kürek, itfaiye arabaları ve sopa yardımıyla miting dağıtıldıktan sonra, katılımcılara şiddetli cezalar uygulanmış ve onlara karşı önlemler alınmıştır (Nur, 2011).

1980'lerin sonu ve 1990'ların başından itibaren SSCB'nin ideolojik, bölgesel, politik ve ekonomik bütünlüğünün parçalanmasına yönelik eğilimler daha belirgin hâle gelmiştir. Uluslararası ilişkilerin sorunları yıllardır göz ardı edilmiş ve çelişkiler biriktirilerek kaçınılmaz çöküşü ortaya çıkarmıştır. Bu sürecin esas nedenlerinden biri de *Ağustos Darbesi*'dir (Kan ve Şayahmetov, 2007: 234). 19 Ağustos 1991'de radyo ve televizyonda yayımlandığı haberlerde Başkan Yardımcısı G. Yanayev'in Sovyet

yönetimi beyanında, Mihail Gorbaçov'un hastalandığını, görevini yerine getiremediğini ve ülkedeki tüm gücün onun tarafından devralındığını açıklamıştır. Bu konuda SSCB Başkan yardımcısı Yanayev'le hemfikir olan birkaç devlet yetkilisi bulunmuştur. Bu yetkililer arasında Başbakan V. Pavlov, Başbakan yardımcısı V. Kryuçkov, İçişleri Bakanı gibi isimler yer almıştır (Afanasev, 2006: 3). Aynı yıl 20 Ağustos'ta, Devlet Acil Durum Komitesi'nin manifestosu yayımlanmıştır. Buna göre perestroyka döneminin bir çıkmazda olduğunu, Anavatanın (SSCB) birliği üzerine yapılan ulusal referandumun sonuçlarının çığnendiğini ve yakın bir gelecekte yeni bir yoksullaşmanın ortaya çıkma ihtimalinin olduğunu ifade etmiştir. Fakat 21 Ağustos'ta darbe başarısız olmuş ve M. Gorbaçov, Foros'tan (Kırım) Moskova'ya dönerek, Acil Durum Komitesi'nin liderleri tutuklanmıştır (Orlov, Georgiyev, Georgiyeva, Sivohina, 2006: 465-466). Bu olaylar SSCB'nin çöküşünü daha da hızlandırmıştır. Nazarbayev'in dile getirdiği gibi, Ağustos Darbesi arefesinde “*devlet kurumlarının koridorlarında apaçık yüzüzlük hüküm sürmüştür*” (2009: 463).

1 Aralık 1991'de, *Kazak SSC Başkanının Seçimi Hakkında Yasa*'nın kabul edilmesiyle genel seçimin yolu açılmıştır. Yüksek Konsey'de kabul edilen kurallara dayanarak, alternatifler esasında adaylar seçilmiştir. Ekonomik reformalar, finansal ve bütçe hizmetler Komitesinin başkanı S.T. Takejanov Nursultan Nazarbayev'i, milletvekili V. V. Çernişev tarafından ise alternatif olarak yazar Olcas Süleymenov (sonradan adaylığı reddetmiştir) teklif edilmiştir (Abdildin, 1993: 53). Bu alanlarda Yüksek Kurul var olan her sorun için gerekli özeni göstermiş, fakat aynı özen ve özverinin politik açıdan bağımsızlık ve vatandaşlık konusunda da gerekliliği belirtilmiştir. Devlet kuruluşunda ilk ve önemli belgelerden biri *Kazak SSC Devlet Egemenliği* hakkındaki bildirgedir. 25 Ekim 1990 tarihinde bu bildirge törenle kabul edilmiş ve 1 Aralık 1991'de, ülkenin ilk cumhurbaşkanı seçimini Nursultan Nazarbayev % 98,78 oy alarak kazanmıştır. Aynı yılın 10 Aralık'ında da yeni bir yasa ile isim olarak kullanılan *Kazak SSC* yerine *Kazakistan Cumhuriyeti* adının kullanılmasında karar kılınmıştır. Bu tarihten itibaren, parlamento tarafından alınan tüm kararlar arasında, 16 Aralık 1991'de alınan *Kazakistan Devleti'nin Bağımsızlık İlanı Kararı*, cumhuriyetin ve çok etnikli halkın nazarında en önemli olay olarak kabul edilmektedir (Ayagan, Auanasova, Lapin, 2011: 20).

2.2. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Dış Politikası

Bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkelerinin uluslararası arenadaki varlıklarının ilk dönemlerinde ulusal çıkarlar, güvenlik tehditleri gibi konular üzerine stratejiler geliştirmelerine rağmen, diğer alanlar üzerine düşünüp birtakım girişimlerde bulunmaları zaman almıştır. Ulus-devlet geleneklerine sahip olmayan bölge ülkeleri, bağımsız dış politikanın tarihsel deneyimlerinden de mahrum bırakılmıştır. Orta Asya devletlerinde diplomatik misyonlar, ulusal silahlı kuvvetler, istihbarat hizmetleri ve dış ekonomik faaliyetlerin kurumsallaşması için uluslararası uzmanların ve eğitimli profesyonel personelin önemli bir eksikliği yaşanmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ortaya çıkan derin sosyo-ekonomik kriz, bölgedeki ülkelerin dış politika kaynaklarını sınırlamıştır. Bağımsız Kazakistan'ın dış politikasının oluşumu üzerinde belirleyici etki Rusya ve Çin ile uzun sınırlarının bulunmasıdır. Kazakistan yönetimi, ülkenin *toprak bütünlüğünü koruyarak bağımsız bir egemen devlet* olarak gelişmesini ana stratejik hedef olarak belirlemiştir. Kazakistan'a yönelik Rus ve Çin çıkarlarını dengelemek, askerî, ekonomik imkânlar ve nüfus yoğunluğuyla üstün olan Doğu ve Kuzey komşuların Kazakistan'a karşı tehditlerini azaltması için ustaca tasarlanmış dış politika manevraları gerçekleştirmiştir.

Kazakistan dış politikasının ikinci önemli görevi, ülkenin ekonomisinde yabancı yatırımların yapılmasını kolaylaştırmaktır. Kazakistan'ın yönetimi yabancı yatırımların sadece devlet ekonomisinin kriz durumundan çıkışını hızlandırmak ve işlemlerin modernleşmesiyle sınırlandırılmamış, arka planda yabancı hükûmetlerle yakın bağların sağlanması ve yabancı şirketlerle işbirliğinin geliştirilmesi de hedeflenmiştir. Genel olarak, ülkenin dış politikasında Nazarbayev ve Dışişleri Bakanı K. Tokayev tarafından yürütülen siyasi tutumun baş rol oynadığı bir gerçektir.

Rusya, Kazakistan'ın dış politikasında öncelikli yerlerden birine sahiptir. Bunun nedenlerinden biri de, SSCB zamanında Kazakistan ekonomisinin finansal açıdan Rusya'ya entegre bir şekilde yapılandırılmasıdır. Kazakistan'ın altyapısı ve ekonomisi Sovyet sendika sistemi yani Rusya'ya hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. Bu nedenle SSCB zamanında Kazakistan'dan, 23.8 milyon ton ülkenin demir madeni, krom madeni ve alüminyumu; 140 milyon ton sanayi üretimi, mayınlı ürünler ve tarımsal üretimler; kurşun, fosfatlı gübre, haddelenmiş metal, radyo, kablolar, uçak telleri, tren yatakları, traktörler ve buldozerler, 315.000 ton pamuk, 1.1 milyon ton yün; 6.8 milyon ton çelik

ve kalay Rusya'ya ihraç edilmiştir (Olcott,1995: 271-272). Günümüzde Rusya ve Kazakistan arasındaki ilişkilerin somut yönüne dair bir gösterge, iki ülke arasında yapılmış olan anlaşmaların sayısının 270 civarında olmasıdır. Kazakistan ve Rusya arasındaki ilişkilerin oluşumu ve gelişimi üç aşamada ele alınabilir:

1) Devletlerarası ilişkilerin hukukî temelini oluşturulması (1991 Ağustos- 1992 Mayıs);

2) İkili işbirliğinin siyasi, ekonomik ve askerî alanlarda temel yön ve biçimlerinin belirlenmesi (1992 Mayıs- 1994 sonu);

3) BDT çerçevesinde entegrasyon süreçleri doğrultusunda ikili işbirliğinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi (1995 senesinden günümüze kadar).

Kazakistan - Rusya ilişkileri Cumhurbaşkanı Yeltsin'in 12 Ekim 1998'de Almatı'ya yaptığı resmi ziyaretle gelişmeye başlamıştır. Bu ziyaret iki ülke arasında 1998 - 2007 yılları arasında ekonomik işbirliği ile ilgili geniş çaplı bir anlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sözleşmelere göre, Rus bütçe taslağında ilk defa Baykonur uzay üssü için kira sağlanmış ve her sene kira olarak Kazakistan'a 65 milyon dolar ödenmeye başlanmıştır (Alkan, 2011: 40).

Aralık 1998'de Astana'da düzenlenen komşu ülkelerin başkanlar toplantısında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi arzusu açıkça gösterilmiştir. Kazakistan'da kayıtlı yabancı sermayeyi içeren 1564 işletmenin 265'i (%17) Rus girişimcilerin katılımıyla düzenlenmiştir (Tokayev, 2000: 255). Zira, SSCB döneminde Ruslar neredeyse ülkenin yarısını teşkil ederken, Kazak nüfusunun nitelik ve coğrafi dağılım açısından eşitsizlik içinde olması ayrıca sorun teşkil etmiştir. Ülkenin kuzey bölgesindeki sanayi tesislerinde uzmanlık, üretim kapasitesi ve yüksek çiftlik işlerinin başında Rus nüfus bulunmaktaydı. Ayrıca, Kazak nüfusunun Rus kültürü ve dilinden yüksek oranda etkilenmiş olması da ayrı bir gerçekliktir (Yıldırım, 2018: 302). Kazakistan sınırında bulunan Rus bölgesel üretim kompleksleri, Kazak hammadde ve yakıtlarını elde etmeye odaklanmıştır. Buna karşılık, Kazakistan madencilik ve yakıt endüstrisinin gelişimini büyük ölçüde Rus endüstrisinin ihtiyaçlarına yöneltmektedir. Buna ek olarak, birçok Rus ve Kazak mühendislik şirketleri yakın işbirliği içinde bulunmaktadır. Bölgesel düzeyde, Rusya ve Kazakistan'ın sınır bölgesinde, devletlerarası ekonomik, insanî ve diğer ilişkilerin gelişimi için özel alanlar belirlenerek, iki ülkenin ortak bölgeleri (Omsk, Pavlodar) çerçevesinde ikili işbirliği programları uygulanmıştır. Hem Kazakistan hem de Rusya için umut verici ve karşılıklı

olarak yararlı olan Hazar Denizi'nin doğal zenginliklerinin ortak kullanılmasındaki işbirliği oldukça önem verilen bir konudur. Rusya ile Kazakistan arasında denizin sadece alt kısmının sektörlere bölünmesi ve su yüzeyinin ortak kullanım olarak kalması konusunda bir ön anlaşma dahi yapılmıştır (Abugaliyeva, 2007: 31). İki ülke arasındaki petrol boru hatlarının geçişi sağlanmış, yakıt ve enerji kompleksinin gelişiminde teması ilerletmiştir.

Eğitim, bilim ve teknik işbirliği alanlarında karşılıklı yararlı işbirlikleri verimli bir şekilde geliştirilmeye başlanmıştır. Haziran 1998'de, M. Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi ve Kazakistan Bilimler Akademisi arasında, ortak bir araştırma kurumu olan Tiyan Şan (Tanrı Dağları) astronomi gözlemevinin kurulması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır (Abugaliyeva, 2007: 144; Nurtazina, 2015: 273). Rusya Kazak uzmanlarının eğitimi çerçevesinde, Moskova Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde, Kazak üniversitelerinden öğrenciler özel kriterlere göre seçilmiş ve eğitilmiştir. İki ülkenin yakınlaşması birtakım önemli jeopolitik faktörlere katkıda bulunmuştur:

- Avrasya kıtasının merkezinde bulunan Kazakistan, Rusya ile büyük bir ortak sınıra (6000 km'den fazla) sahip geniş bir alanı kaplamakta ve bu her iki ülke için ulusal ve kolektif güvenliği güçlendirmede ciddi bir öneme sahiptir.

- Rusya ile karşılıklı yararlı ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için gerekli önkoşullardan daha büyük maden kaynaklarına sahiptir.

- Kazakistan, Avrupa'dan Asya'ya ticaret ve ulaşım yollarının kavşağıdır; Çin'den Uzak Doğu limanlarına, Pasifik devletlerine; İran ve Türkiye üzerinden Akdeniz havzasına kadar olan alanları kapsamaktadır.

- Kazakistan, Orta Asya Bölgesi; BM üyesi ve himayesinde çalışan birçok büyük uluslararası kuruluş; Bağımsız Devletler Topluluğu; Merkezi İşbirliği ve Kalkınma Bankası; Türkiye, Pakistan, İran gibi ülkeleri içeren Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi (Özbekistan ve Kırgızistan ile birlikte); ŞİÖ üyelikleri olması iki ülkeyi bağlayan diğer önemli konulardır.

- Kazakistan, Rusya gibi farklı bileşimlerle ifade edilen nüfusa sahip bir ülkedir. Birçok etnik grubun ve çeşitli dillerin kompakt bir şekilde bir arada yaşaması ile ilgili deneyimlerin karşılıklı olarak tanınması ve her ülkede ulusal sorunların optimal çözümü için bir temel oluşturmaktadır.

Kazakistan, BDT ülkeleri arasında Rusya'nın en önemli ikinci dış ticaret ortağıdır (Beyaz Rusya'dan sonra). Rusya Federal Gümrük Servisi (Federal Customs Service FCS) verilerine göre, 2018'de Rusya ve Kazakistan arasındaki ticaret hacmi 18,2 milyar dolara ulaşmıştır. Rus ihracatı 12,9 milyar dolar, ithalat 5,3 milyar dolar olmuştur. Kazakistan için Rusya en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmektedir (%19 payı), ikinci olarak İtalya, üçüncü sırada Çin yer almaktadır. Kazakistan Merkez Bankası'na göre, 2018 tarihinde Kazakistan'daki Rusya'nın toplam yatırım miktarı \$3,37 milyar (BDT ülkeleri arasında Beyaz Rusya'dan sonra ikinci sırada, tüm ülkeler arasında on altıncı sırada) olarak belirlenmiştir. Rusya, yabancı yatırımcılar arasında dördüncü sırada yer almaktadır (Şkurenko ve Yegupets, 2019).

Kazakistan'ın bulunduğu jeopolitik koşullar sonucunda ülkenin iki büyük komşusu olan Rusya ve Çin ile ilişkilerinde makul bir dengeyi korumak, kendi güvenliğini sağlamak için başvurduğu en önemli yöntem olarak öne çıkmaktadır. Çin ve Kazakistan arasında güvenlik sorunları ilk kez, Nazarbayev'in Ekim 1993'te Çin'e yaptığı ziyaret sırasında geniş çapta tartışılmış ve Kazakistan - Çin arasında *Dostane İlişkiler Bildirgesi* imzalanmıştır. İki ülkenin iyi komşuluk ilkelerine bağlılığını; egemenliğe saygı; saldırmazlık ve ülkelerin birbirlerinin iç işlerine karışmayacakları yönünde anlaşma sağlanmıştır. Nisan 1994 yılında Almatı'da iki ülke arasındaki sınırın belirlenmesi doğrultusunda Kazakistan-Çin Devlet Sınırı anlaşması imzalanmıştır. Böylece, Kazakistan, Pekin sınırının geçişi hakkında bir resmî belge imzalayan Çin'in resmî komşularının arasında ilk ülke olmuştur (Olcott, 1995: 284). Bağımsızlığın onuncu yılında, Astana ve Pekin sınır yerleşiminin meseleleri tamamlanmış ve sonucunda *Şangay Beşlisi* olarak bilinen yapılanma doğrultusunda, askerî alanda güvenlik önlemleri ve sınır bölgesinde silahlı kuvvetlerin kısıtlanması rejimi yürürlüğe girmiştir.

2000 yılından sonra Kazakistan-Çin ekonomik ilişkilerinin gelişiminde önemli adımlar atılmıştır. Mart 2003'te, Kazakistan'ın Batı kesimindeki "Kenkiyak – Atyrau" boru hattı işletmeye açılmış, 448,8 kilometre uzunluğundaki hatta yıllık 12 milyon tona ulaşan petrol taşıma kapasitesi belirlenmiştir. Mayıs 2003'te Çin Milli Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation-CNPC) Kazakistan'daki Aktobemunaygaz şirketinin 150.2 milyon dolar (%25,12) hissesini satın almıştır. 17 Mayıs 2004'te, Çin Cumhurbaşkanı Hu Jintao ve Nazarbayev, Atasu–Alaşankou petrol boru hattının inşası için bir anlaşma imzalamıştır. 2005 yılında Kazakistan'da petrol alanındaki

varlıklarının Çin sermayesi tarafından satın alınması devam etmiştir. Aynı yılın Nisan ayında, Kızılorda Ay-Dan-Munay şirketinin tek hissedarı Çin Güney Petrol Arama ve Geliştirme Şirketi (China Southern Petroleum Exploration and Development Corporation CNODC) olmuştur. Aynı yılda KazMunayGaz ve CNPC, Kazakistan'dan Çin'e doğalgaz boru hattının inşasına ortak yatırım yapmak için anlaşma imzalamıştır (Kazantsev, 2016: 21-24). 2007 yılında petrol ve gaz alanında birkaç proje daha geliştirilmiştir. Bunlardan biri Batı Kazakistan – Çin petrol hattının ikinci aşaması olan Kazakistan'ın Orta Asya ülkelerini de dâhil etmek üzere (Türkmenistan) Çin'de doğal gaz boru hattı projesi hayata geçirilmiştir.

Kazakistan'ın ÇHC ile olan ilişkisinin yeni dönemi, ülkeler arasındaki ticaret hacminde yüksek bir büyüme oranı ile kendini göstermiştir. İki ülke arasında 2012 yılında ticaret hacmi 21,672, 7 milyon dolar olarak bu rakamlar kimi zaman düşüş, kimi zaman yükseliş yapmış ve 2018 yılında da 10,646,3 milyon dolara ulaştığı görülmüştür (Sıroejkin, 2019b: 23). Kazakistan Çin'den ağırlıklı olarak telefon cihazları (%8,5), bilgisayar makineleri ve blokları (%3,7), boru bağlantı parçaları (%2,5) ithal etmektedir. Kazakistan Çin'e ham petrol ve petrol ürünleri (%20,8), rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (%20,3), kimyasal radyoaktif elementler (%19,6), ferroalyaj türleri (%13,8) ihraç etmektedir (KIDI, 2017: 6).

Kazakistan, *Nurlu Yol Programı* kapsamında, Çin ile tarım sektörü alanında da ilişkiler başlatmıştır. Bugün Kazakistan tarım sektöründe, Çin 1,7 milyar dolar değerinde 19 projeyi yürütmektedir. Buna ek olarak, son zamanlarda tarım alanında daha fazla büyük ortak proje oluşturmak için ön anlaşmalara varmıştır (Sıroejkin, 2019a: 5-6).

Kazakistan ile Çin'in bu tür işbirlikleri çerçevesinde, Ekonomik Kemer, ŞİÖ altında programlar, projeler ve bununla beraber çok sayıda ikili anlaşmalar yapılmıştır. Burada iki sorunun çözümüne odaklı şekilde çalışma amaçlanmıştır: 1. İhracat yapısındaki petrol dışı malların sayısının artmasıyla ihracatın çeşitlendirilme meselesi, 2. Kazakistan'ın yatırım çekiciliğinin artırılması sorunu.

Kazakistan nükleersiz bir devlet olarak *Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması* ile uluslararası arenada iyi bir ün kazanmıştır. Devlet, Avrupa CSCE toplantısının Asya muadili olarak bilinen AİGK Orta Asya için BM Özel Ekonomik Komisyonu'nun kurulması gibi girişimleriyle dikkat çekmiştir. 1999'da Dışişleri Bakanları düzeyinde AİGK'nin ilk toplantısı Almatı'da gerçekleştirilmiştir (Laumulin,

2010: 61). 1990’larda, Kazakistan’ın dış ekonomik bağlarının çeşitlendirilmesi gerçekleşmiştir, 1998 yılından sonra ise, AB ülkelerinin bir kısmı Kazakistan için ana ihracat pazarı hâline gelmiştir (Troitskiy, 2010: 95). XXI. Yüzyılın ilk on yılı sonunda Kazakistan, ağırlıklı olarak petrol, gaz ve metalurji endüstrisinde 10 milyon dolardan fazla yabancı yatırımcı çekmiştir. Kişi başına düşen yabancı yatırım hacmine göre, Kazakistan BDT ülkeleri arasında ilk sırada yer almıştır. 1996 yılında Kazakistan, uluslararası pazarda devlet menkul kıymetlerini bulundurabilen Rusya’dan sonra ikinci BDT ülkesi olmuştur (Jukov ve Reznikova, 2001: 200). Genel olarak, 1990’larda Kazakistan’ın dış politikası için, gerçek uygulamalardan ziyade *çok vektörlülük ve denge stratejisini* gerçekleştirmek için önkoşullar yaratılmasını gerektirmiştir. Bağımsız devlet oluşturarak kendi ekonomisini güçlendiren Kazakistan, Sovyet sonrası gelişmekte olan bölgesel alt sistemin önemli belirleyicilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

2.3. Kazakistan’ın Dış Politikası ve İşleyişi

Kazakistan’ın bağımsızlığından bu yana devlet bürokrasinin geliştirilmesi ve dış politika alanlarında önemli adımlar atılmıştır. Bağımsızlığın doğuşunda ortaya çıkan Kazakistan’ın *çok vektörlü dış politikası*, egemenlik ve devletin güçlenmesinde ülkenin uluslararası ve dünya ekonomik ilişkiler sistemine girmesinde katkıda bulunmuştur. Yıllar boyunca, ülke tarafından sunulan girişimler ve teklifler hemen her zaman uluslararası platformda da destek görmüş ve bununla beraber pratikte de uygulanarak, Kazakistan’ın uluslararası toplumun bir üyesi olabilmesi sağlanmıştır.

Günümüzde Kazakistan’ın dış politikasının inşa edildiği en önemli belgeler *Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası* ve *Kazakistan’ın Egemen Bir Devlet Olarak Gelişme Stratejisi, XXI. Yüzyıla Giriş, Kazakistan-2030 Stratejisi, Kazakistan vatandaşlarının gönenci, güvenliği ve refahının sağlanması, Avrupa Birliği: Fikirler, Eylemler ve Beklentiler, Topluluğun Dönüşümü ve Avrupa Medeniyetinin Yenilenme Stratejisi, Kazakistan 2050 Stratejisi* vb. Nazarbayev’in bazı konuşmaları/makalelerinde hayata geçirdiği politikalarıdır. Bunların yanı sıra Cumhurbaşkanı’nın her yıl Kazakistan halkına seslenişleri de yer almaktadır. Devlet Anayasasına göre “*Kazakistan Cumhuriyeti’nde üniter ve başkanlık sistemi mevcuttur*”

(Anayasa, madde 2, bent 1). Dolayısıyla Cumhurbaşkanı ülkenin dış politikasının esas yönlerini belirlemekle beraber her sene halka seslenişinde memleketin iç ve dış politikasının stratejik yönlerini de ifade etmektedir. Cumhurbaşkanı, uluslararası anlaşmaları imzalama, müzakereler yürütme, Dışişleri Bakanı ve Kazakistan Cumhuriyeti yurtdışı diplomatik temsilcilerinin görevlendirilmesi ya da görevden alınmasına dair karar verme yetkilerine sahiptir (Nısanbayev, 2001: 114).

Devletin dış politikasında önemli rol oynayan diğer kurumlar ise şunlardır: Parlamento (Senato ve Meclis), Hükûmet, Anayasa Konseyi, Dışişleri Bakanlığı, Yabancı Yatırımcılar Konseyi, Güvenlik Konseyi ve Kazakistan Cumhuriyeti İşbirliği Komyonu'dur. İlerleyen kısımda bu kurumların dış politika kapsamındaki yetki ve sorumlulukları ele alınmıştır.

2.3.1. Cumhurbaşkanlığı

Kazakistan Cumhurbaşkanına ülkenin dış politikasını yürütmek konusunda geniş haklar verilmiş ve bununla beraber, ülkeyi uluslararası ilişkilerde tanıtmak, müzakereleri yürütmenin yanı sıra mektuplarını imzalamak gibi haklara sahip olmuştur (Nurtazina, 2015: 208). Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasında belirlendiği gibi Kazakistan Cumhurbaşkanı “Devlet başkanı, devletin iç ve dış politikasının ana yönlerini belirleyen yüksek kıdemli yetkilisidir” (Anayasa, madde 40, bent 1). Devlet başkanının yetkileri dış politikanın ana yönlerini belirlemek ve aynı zamanda siyasi inisiyatifin fonksiyonlarını da içermektedir. Cumhurbaşkanlığı, ülkenin dış politika stratejilerinde geniş ve kapsamlı yetkilere sahiptir. Bu yetkilerden bazıları aşağıda verilmiştir:

- Ulusal çıkarlar ve Cumhurbaşkanın uluslararası inisiyatiflerini gerçekleştirmek;
- Ülkenin dış politika sorunlarında yeni önerelerde bulunmak;
- Devletin ulusal vazifelerini yerine getirmekte farklı gözetmenliklere katılma hakkına sahip olmak;
- Cumhurbaşkanının bilgilendirme ve analitik faaliyetinin sağlanmasını uygulamak;
- Ülkedeki iç ve dış politika, sosyal ve ekonomik durumuyla ilgili analizlerin yapılması;

-Devletin yurtiçi ve yurtdışı siyasi, sosyal ve ekonomik durumunun gelişmesindeki tahminlerin yorumlaması (Kaliyev, 2011: 83).

Cumhurbaşkanı sisteminin yapısal bölümlerine ait olan Dış Politika, Bakanlığın ulusal faaliyetini sağlamakla görevlendirilen yardımcı tarafından koordine edilip yönlendirilmektedir. Cumhurbaşkanı yardımcısının: Dışişleri Bakanlığından alınan ulusal ve dış politika konusunda belgelerin Devlet Başkanına ulaşılmasını sağlamak; yine ülkenin siyasi, ekonomik, ticarî vb. gelişmelerin geliştirilmesini gündeme getirmek; devlete sunulmuş olan yabancı ülkelerin teklif ve anlaşmalarının tedarik edilmesini sağlamak; Kazakistan'ın yabancı ülkelerle işbirliğı; Devlet Başkanı'nın yabancı ülkelere yapılacak olan ziyaretinin gerçekleştirilmesini koordine etmek görevlerinden bazılarıdır (Kazbekov, 2015: 85). 30 Ağustos 1995'te cumhuriyet referandumunda kabul edilen Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'na göre devletin en üstün temsilci organı, iki meclisli Parlamento olarak kabul edilmiştir. Yeni temel yasada yürütme, yasama ve yargı organlarının işlevleri belirgin bir biçimde birbirinden ayrılmış ve aralarındaki ilişkiler net olarak düzenlenmiştir (Nurtazina, 2015: 210).

2.3.2. Hükûmet

Yürütme organlarının sistemini yöneten Hükûmet, Cumhuriyetin yabancı devletlerle ilişkilerini, uluslararası ve bölgesel kuruluşların gelişimini sağlamaktadır. Dış politika sistemini uygulamak, ve onun faaliyetlerini finanse etmek için önlemler hazırlamakla beraber dış politika ve dış ekonomi işbirliğı alanlarında ortaya çıkan bazı sorunları çözmek amacıyla bölümlerarası komisyonlar ve çalışma gruplarını oluşturmaktadır (Nisanbayev, 2001: 119). Hükûmetler arası komisyonların uluslararası sözleşmelerini, kabul gören kararlarından kaynaklanan düzenlemeler ve yükümlülükleri uygulamak için programlar geliştirilmektedir. Hükûmet, iç ve dış politika konularına ilişkin yasa taslaklarını ve bu yasaların uygulanmasını organize etmek için Parlamento Meclis'e aynı zamanda önerilerde bulunma hakkına sahiptir (Anayasa, madde 61, bent 1). Hükûmet, Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikasını yürütmek için önlemler alarak bakanlıkların dış politika yapıcılığını doğrudan ilgilendiren faaliyetlerini yönetmektedir (Anayasa, madde 65, bent 5).

2.3.3. Parlamento

Parlamento iki meclisten oluşmaktadır: Üst-senato ve alt-meclis olarak faaliyet göstermektedir. Kazakistan parlamentosu, Anayasanın 49. maddesine göre, yasama işlevlerini yerine getiren tek organdır. Aynı zamanda en üst temsil organıdır (Anayasa, madde 49).

a) Senato üyeleri gizli oyla dolaylı oy kullanma, devlet dilini serbest konuşma esasına göre seçilmekte ve seçilmiş senato üyelerinin yarısı, her üç yılda bir tekrar seçime katılmaktadır. Toplumun çeşitli ulusal ve kültürel bileşenleri için temsil sağlamak amacıyla Kazakistan devlet başkanı tarafından atanan yedi üye olmak üzere 47 üyeden oluşmaktadır (Kazbekov, 2015: 88).

b) Parlamento'nun alt kanadı olan meclis, toplam 107 milletvekilinden oluşmaktadır. Milletvekillerinin görev süresi beş yıldır. Bu milletvekillerinin 98'i parti listelerine göre seçilirken, siyasi partilerden geriye kalan 9 milletvekili ise Kazakistan Halklar Asamblesi tarafından seçilmektedir. Senatoya nazaran bu 9 milletvekilinin doğrudan halk tarafından seçiliyor olması önemli bir noktadır. Cumhurbaşkanı tarafından atanan Başbakan ve üst düzey hükûmet yetkililerinin görevlendirilmesi parlamentonun sorumluluğundadır (Ağır ve Sayın, 2019: 25). Sonuç, oylama özetlendikten ve parti listesinin aldığı görev sayısı belirlendikten sonra açıklanmaktadır (Majlis Parlamenta RK, 2016).

Çift Meclisli Parlamento, yasama fonksiyonlarını gerçekleştiren, harici işler yürüten ve yurtiçi organlar gurubunu ifade eden ülkenin en önemli temsilci organlarıdır. Dış politika sürecinde Parlamentonun görevleri arasında şunlar sıralanabilir: a) yasaların kabul edilmesi, b) dış politikanın pratik yönlerinin kontrolü, c) uluslararası sözleşme ve anlaşmaların onaylanması ya da iptal edilmesi vb. (Bülbül, 2008: 85). Örneğin Parlamento "Diplomatik hizmetler" hakkında yasa kabul etmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'na göre, Parlamento alt ve üst meclisle ortak toplantılarında birlikte "savaş ve barış sorunları tartışmaktadır", "Barış ve güvenliği korumak için uluslararası taahhütleri yerine getirme amacıyla cumhurbaşkanının önerisi üzerine memleketin Silahlı Kuvvetlerini kullanma kararını verebilmektedir" (Anayasa, madde 53, bent 5). Parlamento, her iki meclisin ortak toplantıda ele aldıkları soruları tutarlı bir

şekilde gözden geçirerek, buna memleketin dış sorunları da dâhil olmak üzere “Parlamento, Cumhuriyetin diplomatik rütbelerini tasdik etmek, hükûmet kredileri ve ekonomi yardımlarına çözüm bulmak ve ülkenin uluslararası sözleşmelerini onaylamak ya da iptal etme gibi haklara sahiptir” (Anayasa, madde 54, bent 4). Parlamento Meclisleri, dış politikanın sorunları dâhil olmak üzere daimi Komiteler oluşturmuştur (Nurtazina, 2015: 213).

2.3.4. Dışişleri Bakanlığı

Ülkenin dış politika faaliyetlerini gerçekleştiren esas organlarından biridir. SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsızlığını yeniden kazanan Kazakistan için dış politika konusunda ilk adımların atılması çok zor olmuştur. Mesela, Kazakistan'ın dış politika sorunlarının çözümünde yetkin profesyonel diplomatlar ve kadroların eksik olması karmaşık bir sürece neden olmuştur (Nazarbayev, 2017: 88). 7 Mart 2002'den itibaren Anayasa'da kabul edilen Kazakistan Cumhuriyetinin diplomatik hizmetlerine dair Dışişler Bakanlığı, a) ülkenin dış politika yönlerinin esas uygulamalarını gözden geçirmek; b) Cumhurbaşkanı'nın uluslararası inisiyatiflerinin gerçekleştirilmesini sağlamak; c) Devlet Başkanı ve hükûmet için memleketin dış politikasıyla ilgili uygun teklifler sunmak; d) merkezi yürütme organlarının uluslararası faaliyetlerini, yabancı ülkeler ve uluslararası örgütlerle paralel hâle koymakla görevlendirilmiştir (Ministerstvo İnostrannih Del, 2004). Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Organları, Kazakistan'ın uluslararası anlaşmalar ve ülkenin yükümlülüklerini analiz etmek için düzenli çalışmasını sağlamaktadır, bununla beraber dış politika ve uygulama önerisini gerçekleştirmek için stratejik yaklaşımlarda bulunmaktadır. Organlar, bu stratejileri Dışişleri Bakanlığı ile aralarındaki iş yükümlülüğünü daha sistemli hâle getirmek ve somut teklifler almak hedefiyle ülkenin liderliğini göz önünde tutarak koordine etmektedir.

Dışişleri Bakanlığının önemli görevleri arasında şunlar sayılabilir: Ülkenin iç ve dış politikasını yurtdışı haberleriyle bilgilendirmek, kamu yönetimi, iş görüşmeleri, yabancı devletlerin medya yayın-haber temsilcileri ile beraber çalışmalarını düzenlemek vb. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı liderliğindeki birleşik Diplomatik Hizmetler sisteminin önemli bir unsuru - Kazakistan Cumhuriyeti'nin yurtdışı

faaliyetleridir. Yurtdışındaki kurumları sürekli izleme, bilgi analizi toplama, devlet içinde meydana gelen durumlar hakkında Dışişleri Bakanlığını güncel bir şekilde bilgilendirmek de bu faaliyetler arasında sayılabilir (Nurtazina, 2015: 207). Kazakistan Cumhuriyeti dış politika görevlerinin etkin bir şekilde uygulanması için Diplomatik Hizmetler organının kurumsal gelişimine daha fazla özen gösterilmektedir. Bu hizmetler:

Diplomatik personellerin eğitilmesi; Kazakistan'ın yurtdışında kendi diplomatik varlığını ve uluslararası örgüt temsilcilerinin sayısını arttırmak ve genişletmek; Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve ailelerinin sosyal ve maddi güvenliğini sağlamak vb. (Ministerstvo İnostrannih Del, 2004).

2.3.5. Yabancı Yatırımcılar Konseyi

Yabancı Yatırımcılar Konseyi, Cumhurbaşkanının temsilciliği altında oluşturulmuş bir danışma organıdır. Bu Konsey, 1998'de Devlet, cumhurbaşkanı ile yabancı yatırımcılar arasındaki diyalogu sağlamak, ülkenin yatırımcılık alanındaki problemlerini bertaraf etmek ve memlekette yatırımcılık faaliyetlerini geliştirmek gibi amaçlarla kurulmuştur (Nurtazina, 2015: 216). Konsey'in temel hedeflerinden biri de, Kazakistan Cumhurbaşkanı ve hükûmete, ülkenin yatırım politikasının ve ekonomik gelişiminin önemli yönleri hakkında öneri ve tekliflerde bulunmasıdır. (Prezident Respubliki Kazahstan, 2019).

Kazakistan Cumhuriyeti, 8 Haziran 2018 tarihinde 31. Genel Kurul toplantısı düzenlemiştir. Yabancı yatırımcılar Konseyi düzenlenmiş ve bu Konseyde yurtdışından 35'ten fazla temsilci katılmıştır. Bu katılımcılar yabancı şirketlerin ve uluslararası finans kurumlarının önde gelen isimleridir. Yıllardır devam eden Konseyin çalışmalarında, ülkenin ortalama yatırımı ve yatırım politikalarını geliştirmek için birçok önlem alınmıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

-Yabancı yatırımcıların ilgisini çekebilmek amacıyla “ombudsman enstitüsü” ve bölgesel meclisler oluşturulmuştur.

-Kazakistan'ı vizesiz ziyaret edebilme hakkındaki karar, yabancı yatırımcıların sayısını arttırmıştır (61'e kadar)

-Sözleşme kapsamında yatırımcılara devlet desteği sağlanmıştır. Bu kapsamda vergi ödeme, 10 senelik arazi, 8 yıllık emlak vergisi ve tesis devreye girdikten sonra devlet tarafından yatırımcı sermaye maliyetlerinin %30'una kadar tazminat muafiyeti yapılmıştır (yatırım sübvansiyonu).

2017 yılında dünya Yatırım Komitesi tarafından yatırım tercihlerinin uygulanmasına göre, toplam 367 milyar dolarlık yatırımın gerçekleşmesini sağlayan 42 yatırım sözleşmesi imzalanmış ve bu konuda “Kazakistan Yabancı Yatırımcılar Konseyi” Yönetim Kurulu Başkanı Agris Preymanis'de 4 temel öneride bulunmuştur.

Bu öneriler şunlardır:

- 1) İnsan sermayesi kalitesinin artırılması için sürekli çalışmaya devam edilmesi.
- 2) üretimi işlemini canlandırmak amacıyla yeni ekonomi kodekslerin ön plana çıkarılması.
- 3) Kazakistan Cumhuriyeti Ceza Muhakemesi konusunda değişiklikler yapılması.
- 4) Yabancı şirketler için döviz düzenleme rejiminin korunmasıdır (Sİİ, 2018).

Genel olarak orta vadede, yabancı yatırımcılar Konseyinin çalışmaları Kazakistan'ın ekonomik modernizasyonu çerçevesinde, projeleri gerçekleştirme beklentilerinde bulunmaktadır. Bunun kanıtı da 31. Genel Kurul toplantısı Yabancı Yatırımcılar Konseyinde sunulan “hızlandırılmış modernizasyon” projesi hakkında Devlet Başkanı N. A. Nazarbayev: düzenleyici organın geliştirilmesi, ekonominin çeşitlendirilmesi ve yeni teknolojilerin uygulanması, altyapı modernizasyonu, dijitalleşme eylemlerinin aktivasyonu gibi birkaç yönün geliştirilmesini vurgulamıştır (Almuhamedova, 2018).

Bu nedenle, son Genel Kurul tartışmalarının sonuçlarına göre, Kazakistan Cumhuriyeti Hükûmeti tarafından yönlendirilen iş temsilcileri, yeni üretim ve teknolojilerin uygulanmasını, dijitalleştirme ve insan sermayesinin artırılmasını amaçlayan projelere yatırım yapılması hedefleri varsayılmaktadır. Bu alanlarda verimli çalışmalar yürütüldüğünde, Kazakistan, ulusal yatırım stratejisinde belirtildiği gibi, ulusal ekonominin verimliliğini artırmaya yönelik 2022 yılına kadar 24,6 milyar ABD doları doğrudan yabancı yatırım planının hedefine ulaşmış olacaktır (Nurtazina, 2015: 217).

2.3.6. Güvenlik Konseyi

Ülkenin Güvenlik Konseyi Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasının göre, güvenlik konusunda çözüm üretmek ve savunmak, ulusal güvenlik, devlet egemenliği, bağımsızlık, ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, ülkede sosyo-politik istikrarın sağlanması, anayasal hakları, vatandaşın özgürlüğünün korunması vb. görevleri vardır. Güvenlik Konseyi için denilebilir ki devlet başkanının uygulamalarını teşvik etmek için Kazakistan Cumhuriyeti Başkanı tarafından oluşturulan bir danışma organıdır. (Anaysa, 44 madde, bent 16). Bu konsey, 30 Haziran 1998'de Cumhurbaşkanı kararnamesi ile Kazakistan Cumhuriyeti Güvenlik Konseyi kurulmuştur.

Güvenlik Konseyi'nin temel görevleri şunlardır:

-Temel ulusal çıkarların korunması, ulusal güvenlik tehditlerinin tartışılmasıyla beraber ülkenin ulusal güvenliğini sağlamak amacıyla metod ve yöntemlerin uygulanması;

-Ülkenin güvenlik stratejisi ve Ulusal Güvenlik konusunda devlet programlarının hazırlanması, planlanan organizasyonların temel yönlerinin geliştirilmesi;

- Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından iç, dış ve askerî konularda öneri ve tekliflerin uygulanması, ulusal güvenlik ve bu uygulamalar kararlarının alınması, ayrıca bireysel, toplumsal ve devlet güvenliğini sağlamak için devlet organlarının faaliyetlerinin arttırılması;

N. Nazarbayev'in izah ettiği gibi, ulusal güvenlik sadece savunma veya iç politika alanında değil, ekonomi ve genç neslin eğitimi de dâhil olmak üzere her alanı kapsamalıdır (Informburo, 2018).

XXI. yüzyılın başlarında dünyanın belirgin sahalarında yoğunlaşan uluslararası terörizmle, yeni tür savaşlar ve dolayısıyla uluslararası terör örgütleri devletlerin iç ve dış politikalarında önemli yer işgal etmeye başlamıştır. Kazakistan yönetimi, her zaman ulusal güvenlik konularına büyük önem vermektedir. Bu amaçla, 2013-2017 yılları arasında aşırı dindarlık ve terörizme karşı devlet eliyle kapsamlı bir program uygulanmıştır. Bu programa göre ülkede tüm özel hizmetlerin, kolluk kuvvetlerin ve diğer bölümlerin faaliyetlerini koordine etmek ve denetim altına almak amacıyla Anti-terör Merkezi kurulmuştur (Lineviç, 2017: 5).

2.3.7. Kazakistan Cumhuriyeti İş Birliği Komisyonu

11 Aralık 2009 tarihinde Kazakistan Cumhuriyeti Hükûmeti Kararına göre Uluslararası kuruluşlarla Kazakistan Cumhuriyeti işbirliği Komisyonu oluşturulmuştur. Uluslararası kuruluşlarla işbirliği Komisyonu, Kazakistan Cumhuriyeti Hükûmeti altında uluslararası kuruluşlarla devlet kurumlarının işbirliği öneri ve tekliflerini geliştirmek için kurulan danışma organıdır (Nurtazina, 2015: 216). Komisyon yapısı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, ekonomi ve bütçe planlama Bakanlığı, adalet bakanlığı, Genel savcılık, hem de Başbakanlık temsilcilerini dâhil etmektedir. Komisyonun ana hedefleri ise aşağıdaki tekliflerin geliştirilmesidir, bu teklifler şu şekilde sıralanabilir:

1) Uluslararası kuruluşlarda Kazakistan Cumhuriyeti ve evrensel karakterin uluslararası sözleşmelerinin katılımı ile ilgili konularda ve uluslararası kuruluşlarla finansal işbirliği de dâhil olmak üzere kabul edilen yükümlülüklerin mümkün olan en iyi şekilde yerine getirilmesini sağlamak;

2) Devlet kurumları önerilerinin değerlendirilme sonuçlarına göre; Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası örgütlere girmesi ve bunlardan çıkması, hem de Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalara katılması;

3) Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası örgütlere ve uluslararası sözleşmelere katılmasına ilişkin koşulların (yasama, finans ve diğer sanayi) sağlanması.

Komisyon toplantıları gerektiği gibi yapılır, ancak en az altı ayda bir kez komisyonun oturumları arasında, komisyon sekreterinin üyeleriyle yazılı olarak müzakere edilir, devlet hükûmetine Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalara katılmasının yanı sıra uluslararası örgütlere katılmaları için ilgili önerilerde bulunur. Komisyon Başkanı ise faaliyetlerini yönetiyor, toplantılara başkanlık ediyor, çalışmaları planlıyor, çözümlerinin uygulanmasının genel kontrolünü denetliyor ve komisyon tarafından yürütülen faaliyetlerden, kurumlararası koordinasyondan ve komisyon tarafından üretilen kararlar için mevcut mevzuata uygun olarak kişisel sorumluluğu üstleniyor. Komisyonun çalışma organı ise Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'dır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası örgütlere üye olması, üyelikten çıkışının ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası sözleşmelere katılımının sonuçlarına göre, çalışma organı her yıl 15 Ocak'a kadar, rapor yılını şu şekilde temsil etmektedir (Komissiya, 2011: 3):

- Kazakistan Cumhuriyeti mali yükümlülüklerinin, Kazakistan temsilcileri tarafından imzalanan raporlama yılı için, evrensel uluslararası sözleşmelerin uluslararası örgütlerine uygulanmasına ilişkin mutabakatlar;

- Kazakistan Cumhuriyeti üyelik aidatlarının (strandart giderlerine göre) kullanımını hakkında rapor;

- Elde edilen sonuçlara dayanarak Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası kuruluşlarda / sözleşmelerde katılımının fizibilite (expediency) önerileri;

- Komisyon Sekreteri, Komisyon üyesi olmadığı hâlde komisyon toplantısının gündemine ilişkin önerileri, gerekli belgeleri, materyalleri hazırlar ve tutanaklardan sonra protokolleri düzenler.

Kazakistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığının bu yönetmeliğine göre uluslararası kuruluşların fonksiyonları, kendisine atanan görevleri ve işlevleri yerine getirme sürecinde Kazakistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığının faaliyetlerinin genel kurallarını belirler ve Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, Cumhurbaşkanı ve hükûmet eylemleri Bakanlık Yönetmeliği uygun hâlde hareket etmektedir (Ministerstvo Yustitsii, 2009). Bölüme göre Bakanlıktaki yabancı devletler ve uluslararası kuruluşların temsilcileri toplantı ve müzakerelerde: Yabancı devletler ve uluslararası kuruluşların temsilcileri ile toplantı prosedürü, gizlilik rejiminin sağlanması için talimat hükümleri ile belirlenmektedir. Dışişleri ve uluslararası kuruluşların temsilcileri ile toplantılar ve müzakereler ise Bakanlık ve Bakanlık yönetiminin onayı ile yapısal birimlerinde düzenlenmektedir. Uluslararası kuruluşların ve Dışişleri temsilcilerinin bakanlıkta bir toplantı (müzakereler) yürütmesi ile ilgili itirazları Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na mektupla belirtme yöntemi kullanılmaktadır. Toplantı (müzakereler), onun (onların) amaçları ve katılımcıların bileşimi ile ilgili materyaller, uluslararası hukuk ve işbirliği departmanına ve devlet sırlarını korumak için çalışma organizasyonunun yönetimine, 2 iş günü öncesinden sunulması öngörülmüştür. Böylece, toplantı katılımcılarının (müzakereler) elde ettiği mutabakatların zorunlu bir göstergesi olan toplantının sonuçlarına ilişkin bilgiler, toplantı (müzakereler) tarihinden itibaren en geç 2 iş günü içinde, devlet sırlarını korumak için, çalışma organizasyonunu genelleştirmek ve yönetmek için uluslararası hukuk ve işbirliği Bakanlığı'na sunulacaktır (Ministerstvo Yustitsii, 2009).

2.4. Kazakistan'ın Devlet Stratejileri ve Dış Politika

Egemenliğini kazandıktan sonra, diğer Orta Asya ülkeleri gibi Kazakistan Cumhuriyeti de, birçok karmaşık ekonomik, çevresel sorunlar dâhil olmak üzere siyasi meselelerle dolu egemen bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Böylece Kazakistan da, jeopolitik koordinat sisteminde yerini belirlemek, ulusal ve devlet çıkarlarını formüle etmek, dış politika önceliklerinin bu çıkarlarıyla uygun sistemini oluşturmak, dış politika stratejisinin temellerini oturtmak için en kısa sürede acil olarak siyasi bir plana ihtiyaç duymuştur. Diğer devletlerle diplomatik ilişkiler kurmak, evrensel ve bölgesel uluslararası örgütlerle diyaloglar oluşturmak, Kazakistan'ı Dünya Ekonomik ilişkiler ağına dâhil etmek ilk planlar arasında yer almaktadır. Bağımsızlığını yeniden kazanan bir devletin karmaşık jeopolitik ortamda millî güvenliğini koruma, gelişen ülkeler beraberliğinde kabul edilen meşru ekonomik çıkarlara uyum sağlama ve ülkenin iç dönüşümler için elverişli uluslararası koşullar yaratması son derecede önemli olmuştur. Daha önce Kazakistan'ın sanayi, tarım, eğitim ve bilim konularında elde edilen başarıları Sovyetler tarafından bilindiyse de, bu dönem itibariyle artık Kazakistan, hemen hemen her alanda yeni bir sayfa açmış ve gelişmelerini o yolda sürdürmüştür. Bu zor koşullar altında, Nazarbayev devletin uluslararası politikasının geliştirilmesi için önemli görevler üstlenmiştir. Var olan sorunların çözülmesi için kısa ve uzun vadeli stratejik planlar uygulamayı doğru bulmuştur.

2.4.1. Kazakistan'ın Egemen Bir Devlet Olarak Oluşum ve Gelişim Stratejisi

16 Aralık 1991 tarihinde devlet Anayasasında “Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Bağımsızlığı” kabul edilerek demokratik ve yasal bir devlet olduğu duyurulmuştur. Durum ve görevlerin gerçekçi bir şekilde anlaşılmasıyla, Nazarbayev: Önce ekonomi, sonra siyaset, yaklaşımını formüle etmiştir. 1992 yılının ilk yarısında Cumhurbaşkanı, Kazakistan'ın gelişiminin kısa ve yoğun stratejik programını oluşturmuştur (Ayagan, Auanasova ve Lapin, 2011: 54). Bu program ekonomik, politik ve ideolojik konsolidasyon olmak üzere birbirinden farklı aşamaları içermektedir. Sosyal piyasa ekonomisinin oluşumu, ulusal para biriminin tanıtılması iç ve dış konvertiblesinin sağlanması; ülkenin kendi veya dünya emtia piyasalarında yabancı ülkelerle belirli

pozisyonların paylaşılması, tüketici piyasasının zenginleştirilmesi, Kazakistan'ın gelişimi için yabancı yatırımların katılımı ve aktif kullanımı gibi ekonomi alanında önemli hedeflere amaçlanmıştır. Dolayısıyla, mevcut ekonomik hedeflere ulaşmanın kronolojik çerçevesi de belirlenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

İlk aşama 1992-1995 yıllarını kapsamaktadır, mülkiyetin özelleştirilmesi ve tüketici mal pazarlarının yoğunlaştırılması;

İkinci aşama 1996-2005 yıllarını kapsamaktadır, ekonominin hammadde yönünü kademeli olarak aşmak, ulaşım ağı ve telekomünikasyonun hızlı gelişimi, gelişmiş emtia ve döviz piyasaları, sermaye, işgücü, menkul kıymetler ve fikri mülkiyet haklarının şekillendirilmesi;

Üçüncü aşama 5-7 yıl süren açık tip ekonominin hızla geliştirilmesi, geçiş döneminin stratejik hedeflerinin temelde başarılması, Kazakistan'ın dünya ticaretindeki pozisyonunun güçlendirilmesi ve yeni endüstriyel devletlerin bir araya getirilmesi gibi hedefler amaçlanmıştır (Yurist, 2006: 5-8);

Stratejide ekonomik sektördeki sorunların çözümleri sıralanmıştır. Konsept, Almanya Federal Cumhuriyeti Şansölyesi Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard kavramına dayanmıştır. Alman iktisatçısının kavramına göre piyasa reformlarının temeli devlet tarafından sağlanan girişimcilik ve iş seçiminin özgürlüğüdür. Böylece, en baştan beri Kazakistan ekonomisi Batı ülkelerinin deneyimini kullanmaya odaklanmıştır (Ayagan v.d, 2010: 148). Strateji, sosyal psikolojiyi değiştirmeyi ve bağımsız girişimcilik korkusundan kurtulmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla, ulusal para biriminin kabullenmesi açıklanmış ve 15 Kasım 1993 tarihinde Kazakistan'ın kendi ulusal para birimi (tenge) tanıtılmıştır (Ayagan, Auanasova ve Lapin, 2011: 183). 1992'de Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Bayrağı ve Arması kabul edilmiştir. Devletin sembolleri egemenliğin, bağımsızlığın, halk ve devlet birliğinin kanıtıdır. Devlet sembollerinin amacı, bir yandan, devletlik fikrinin ana önceliklerini güvenceye almaktır. Bunlar: Dürüstlük, bağımsızlık, vatandaşların birlik ve beraberliği, diğer yandan, Kazakistan imajını barışçıl bir amaç ile destek olarak uluslararası düzeyde şekillendirmektir (Ayagan v.d, 2010: 245).

1992 yılının ilk yarısında formüle edilen temel stratejik politika hedefleri ise şunlardır: Kuvvetli başkanlık sistemiyle devletin gelişmesi, çok partili sistemin oluşturulması, ekonomik reformların başarılı bir şekilde uygulanması için istikrarın sağlanması; Kazakistan'ın güvenliğini ve egemenliğini sağlayan çok taraflı ve farklı

askerî-siyasî ve ekonomik sendikaların sonuçlanması; Kazakistan'ın demokratik insan hakları ve özgürlükleri ile dünya toplumunda siyasî ağırlığının artırılmasıdır (Nazarbayev, 2017: 90). Ancak, en önemli siyasî görevi, Yeni Anayasa projesinin tartışılması olmuştur. 1992 yılında Anayasa projesinin ulusal tartışmasının resmî sonuçları özetlenmiştir ve 28 Ocak 1993 tarihinde, proje için Yüksek Konseyi'in oybirliğinde 312 den 309 oy alınarak Egemen Kazakistan'ın ilk Anayasası gerçekleştirilmiştir (Nazarbayev, 1992: 15-17).

Etnik uyum, uluslararası birlik, Kazakistan toplumunun modernleşme idolojisi ve dinî hoşgörülük - bunların hepsi Kazak toplumu konsolidasyonunun ana yönleridir. 1991'den 1997'ye kadar Kazakistan ilk modernizasyon yolunun kolay olmamasına rağmen, kısa bir süre içerisinde devleti güçlendirmek ve geliştirmek için uygun ekonomik ve siyasî sistemi elde ederek ülkenin uluslararası arenada tanınmasını sağlamıştır.

2.4.2. Kazakistan 2030 Stratejisi

1997 senesinin ilkbaharında, Kazakistan halkına Cumhurbaşkanın Seslenişi sunulmuştur. “Kazakistan-2030, Kazakistan vatandaşlarının güvenlik ve refahını sağlamak” - ülkenin stratejik kalkınma programıdır (Kazinform, 2016). “Kazakistan'ın misyonu” açıklanarak, Cumhuriyetin mevcut durumunun ayrıntılı analizi verilmiştir. Bu stratejinin uzun vadeli öncelikli hedefleri şunları içermektedir: Ulusal güvenlik, siyasî istikrar ve toplumun konsolidasyonu, yüksek yabancı yatırım seviyesi elde edilmiş piyasa ekonomisine dayanan ekonomik büyüme, sağlık, eğitim, vatandaşların refahı, enerji kaynakları, altyapı, özellikle ulaşım ve iletişim gibi esas konular özetlenmiştir (Nısanbayev, 2011: 328). Bu süreçte başkent Almatı iken Akmola olmuştur (ardından 1998'de şehrin adı Astana olarak, 2019'da ise Nur-Sultan olarak değiştirilmiştir). Strateji belgesinde vurgulandığına göre: “Kazakistan-Avrasya ülkesi, Akmola-Avrasya kıtasının coğrafik merkezlerinden biridir” (Kan, 2011: 236) buna ek olarak, devletin başkenti seçilirken diğer şehirlerin gereksinimlerinin tüm parametrelere uygun olduğu da belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının, “Yirminci yüzyılın dramatik tarihinde, ilk kez devletin başkenti hakkında bağımsız bir karar verdik ve yirmi birinci yüzyılın eşliğinde, eski Sarı-Arka'nın açık gökyüzü altında kendi

seçimlerimizi kendimiz ilan ediyoruz” (Nazarbayev, 2017: 123) cümleleriyle oturum sona ermiştir.

Kazakistan’ın egemenliği yolunda ekonomik kriz, sosyal gerginlik, düşük yaşam standartları, işsizlik, çevre sorunları, suç - cinayet, rüşvet ve harici borç gibi önemli sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Onları aşmak ve dünya devletleri arasında iyi bir noktaya gelmek için, ekonominin yeniden yapılandırılması, problemlerin çözülmesi, hukukî devlet ve sivil toplum kurumlarının oluşturulması, kültür, eğitim ve bilim konularının geliştirilmesi gerekmiştir. Bu konularda kabul edilen “Kazakistan 2030” Stratejisinin uzun vadeli temel öncelikleri bulunmaktadır. Burada, millî güvenlik olarak adlandırılan başlıkta ülkenin toprak bütünlüğünü korumak, Kazakistan’ın bağımsız egemen bir devlet olarak gelişimini sağlamak. Aynı zamanda, toplumun iç siyaset istikrarlığı ve konsolidasyonu, diğer ifadeyle Kazakistan’ın ileride ulusal stratejilerini hayata geçirmesine izin veren iç politika istikrarı, ulusal birliğin korunup güçlendirilmesi dikkate alınmıştır. Gerçek, sürdürülebilir ve artan ekonomik büyüme oranlarını elde etmek amacıyla yüksek yabancı yatırım ve iç tasarruf ile açık piyasa ekonomisine dayanan ekonomik büyümeyi oluşturmaktır. Sağlık, eğitim konusunda vatandaşların refahı ve onların hayat koşullarını, sağlık, eğitim ve tüm vatandaşların yaşam standartlarını bununla beraber, ekolojik çevreyi de geliştirmektir. Kazakistan’ın enerji kaynaklarının verimli kullanılması için hızlı üretimi artırarak, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi teşvik eden gelirleri elde etmek amacıyla petrol ve gaz ihracatı yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Kazakistan devlet memurlarının verimli ve modern birliğini oluşturmak, işine sadık vatandaşlar sayısının artırılması hedeflenmiştir (Nurtazina, 2015: 132);

Nazarbayev, “Kazakistan-2030” stratejisi hakkında “İlk on yılın sonuçları ve umutları” olarak adlandırılan uluslararası konferansın genel kurul toplantısında ülke için belirlenen stratejinin uygulandıktan sonraki 10 senelik neticeleri sunulmuştur.

Stratejinin öncelikli hedefi, Millî güvenlik konusunda devletin uluslararası arenada kabul gören komşu ülkelerle bölge ve sınır konusunda sorun ve tartışmaları ortadan kaldırıp ülkenin 14 bin kilometrelik komşu ülkelerle bulunan sınırlarının güvence altına alınmasıdır (Kan, 2011: 245). 7 Mayıs 1992’de bireysel, toplumsal ve devletin güvenliğini sağlayan, modern zamana uygun etkili bir Silahlı Kuvvet oluşturulmuştur (Ayagan, Auanasova ve Lapin, 2011: 83). Kazakistan çok etnikli bir devlet olmasına rağmen aynı bayrak altında 130’dan fazla etnik grup oldukça uyumlu

bir şekilde yaşamaktadır. Ülkeyi ziyaret eden, AGİT Ulusal Azınlık Yüksek Komiseri Max Van der Stuhl ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a, devletin büyük ve küçük Asamble faaliyetleri tanıtılarak uluslararası topluluğa, ülkede her şeyin eşit olduğu ve her vatandaşın her alanda aynı imkânlarla sahip olduğu gösterilmiştir (Muhambetov, 2018: 118). Neticeye göre 1997 yılından bu yana geçen dönemde Kazakistan ekonomisinde önemli ve olumlu değişiklikler görülmüştür. Devletin ekonomik olarak büyümesinin temelinde - özel girişim ve girişimcilik, aktif ticaret ve yabancı yatırımcılar getirilmesinde serbest politikanın uygulanması yatmaktadır. On yıl içerisinde, ülkenin GSYİH'i 22 milyar Amerikan dolarından 100 milyar Amerikan dolarına, yani yaklaşık beş kat artmıştır. Kişi başına düşen GSYİH o dönemde 3,7 kat artmış ve cari yılda 7 bin Amerikan dolarına yaklaşmıştır (Karajan, 2009: 320). Kazakistan, en başından beri yabancı yatırımcıların sayısı ile BDT üye ülkeleri arasında lider olmuştur. Ülke ekonomisine getirilen yabancı yatırımcıların sayısı 70 milyar doların üzerine çıkmış ve bu Orta Asya'ya getirilen tüm yatırımcıların %80'i olduğu ifade edilmiştir (Nazarbayev, 2008: 42-47).

DB sınıflandırmasına göre, Kazakistan bugün orta gelirli ülkeler gurubunda yer almaktadır. 10 yıl içerisinde Kazakistan'ın nakit geliri 6,5 kat artmış, aylık ortalama maaşı ise neredeyse 5 kat artmıştır, asgari ücret 4,5 kat, aylık ortalama emeklilik miktarının ise 4 kat arttığı görülmüştür (Zhambyl.gov, 2017). Beş inovasyon sağlık tesisini içeren bir çocuk rehabilitasyon merkezi, annelik ve çocuk merkezleri, nöroloji, acil tıbbi bakım ve kardiyojoloji olarak tıbbi merkezler oluşturulmuştur.

Son 10 yılda, yüksek öğrenim için %182 oranında öğrenci hibeleri artırılmıştır. 1993'te, 8 bin yetenekli gencin dünyanın en iyi üniversitelerinde parlak bir eğitim almasını sağlayan "Bolaşak" programı harekete geçirilmiştir. 1997 yılından itibaren, cumhuriyet genelinde 942 okulun yanı sıra 758 hastane ve farklı alanlarda sağlık tesisleri inşa edilmiştir (Zhambyl.gov, 2017). Geçtiğimiz yıllarda petrol ve gaz endüstrisi, ekonominin diğer sektörlerini geliştiren bir lokomotif hâline gelmiştir. Petrol gelirlerinin profesyonel dağılımı, Kazakistan'ın petrol üretimi en çok olan ilk on ülke arasına katılmasını sağlamıştır. Son on yıl içinde birçok sanayi, ulaşım altyapısı ve yaşam altyapılarında büyük stratejik tesisler inşa edilmiştir. 1997'de %3.7'den 2006'da %14.7'ye yükselmiş olan ülkenin GSYİH petrol ve gaz endüstrisinin payında istikrarlı bir büyüme dinamiği görülmektedir (Gaponova, Toregojina, 2010: 273). 1997'den itibaren, endüstriyel, ulaşım altyapısı ve geçiş merkezlerinin altyapıları gibi

birçok büyük stratejik tesis kurulmuştur. Bunlar otomobil ve demiryolu hatları, boruyolu, lojistik merkezle, terminaller, havaalanları, tren istasyonları ve limanlardır.

İran Körfezi'ne ve büyük Doğu ülkelerine erişim sağlanmış ve Türkmenistan sınırına kadar Üzen demiryolu hattı yapılmıştır. Korgas-Jetigen hattının inşa edilmesiyle, Doğu dünyasının kapısı Çin pazarları ve tüm Asya kıtasına açılmıştır (Karajan, 2009: 322-323). 2006 yılında belirlenen görevlerin uygulanması amacıyla Kazakistan Cumhuriyeti “2015 yılına kadar Ulaşım Stratejisi” onaylamıştır. Stratejiye göre, 2700 km demiryolunun inşa edilmesi, 50 bin kilometre karayolun yenilenmesi, ulusal Deniz Ticaret filosu, deniz limanı altyapıları ve iç nakliye yollarının açılması üzerinde durulmuştur (Zhambyl.gov, 2017).

2.4.3. Kazakistan 2050 Stratejisi

Kazakistan'da kısa süre içinde totalitar sistemden yeni bir demokratik toplum ve sisteme geçişin adımları hayata geçirilmiştir. Aynı zamanda bu dönemde işsizlik, enflasyon, siyasi ve manevi standartların kaybı ve toplum moralinin çökmesi gibi bazı sarsıntılar ortaya çıkmıştır. Bütün bunların demokrasi, piyasa ekonomisi ve deneyimlerin az olması sonucunda meydana geldiği düşünülmektedir (Tarihbegalinka, 2019). Kazakistan'ın farklı dinî inançlar ve çok uluslu bir ülke olduğu dikkate alındığında bu durum daha da gergin bir yapıya sahip olmuştur. Bu koşullar altında, eylem planı, özellikle krizin üstesinden gelmek ve bir devlet kurmak için somut bir plana ihtiyaç duyulmuştur. Böylece 1997'de “Kazakistan-2030” stratejisi formüle edilmiş ve bu projenin küreselleşen dünyada yeni görevlerle tamamlama hedefiyle “Kazakistan - 2050” stratejisi ile devamını sürdürmüştür (Kusmangaliyeva, 2016: 29). 2012 aralıkta kabul edilen Stratejinin temel amacı, Kazakistan'ın en gelişmiş 30 ülke listesinden yer alması ve güçlü bir devlet konumuna yükselerek gelişmiş bir ekonomiye dayanarak halk refahının sağlanması; devlet demokrasisi ve ulusal birliğinin daha da güçlendirilmesi, Parlamentonun yetkileri ve onların rolünün artırılması, ulusal hukuk sisteminin modernleştirilmesi, yargı otoritesinin artırılmasına odaklanması ve kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerini güçlendirmesi ve geliştirmesi vurgulanmıştır (Nazarbayev, 2012: 3).

Strateji uzun vadeli üç öncelikten teşkil edilmiştir:

I. Olgunlaşan Kazakistan: Devlet kuruculuğun, milli ve ulusal ekonomi, sivil toplum, kamu iktidarı, bölgesel liderlik ve ülkenin uluslararası otoritesinin krizle imtihan edilmesidir.

Yasal olarak ülkenin sınırları çizilmiş, önemli anayasal siyasi reformlar ve modern bir kamu yönetim sistemi kurulmuştur. Kazakistan'ın dönüşüm yolundaki başarılarının önemli bir siyasi sembolü, ülkenin yeni başkenti Astana'dır. Nazarbayev halka seslenişinde başkent hakkında ifadesi: "Bu bizim sembolümüz ve gururumuz olan modern şehirdir. Ülkemizin yeteneklerini dünyaya göstermek için başkent potansiyelini kullanabildik" (Tengri News, 2012). Bu nedenle uluslararası topluluğun kararına göre "EXPO-2017" Dünya Fuarı'nın Kazakistan'da gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı Expo sonrası yorumlarında, "EXPO-2017 - Dünya Çapındaki Etkinliği'ne ev sahipliği yapan, ülkenin tüm Sovyet sonrası devletleri arasında ilk olduğunu söylemek yeterlidir" cümlelerini kurmuştur (Klimov, 2012: 2).

Ülkenin demokratikleşme ve liberalleşme yolunda dayanıklılık sürecinde siyasi reformların her aşaması ekonominin gelişim düzeyine bağlı olarak ilerlemektedir. Sadece bu yolla ülke yükselmekte ve rekabetçi devletler safına katılabilmektedir. Bu yol, farklı sosyal, etnik ve dinî gruplarla barış ve uyum sağlanmasını gerektirmiştir. Kazakistan 130'dan fazla etnik grup ve çok sayıda inanç temsilcilerinin vatani olmuştur. Etnik kültür ve dinî çeşitliğe rağmen ülkede barış ve siyasi istikrar içindedir. Böylece, uluslararası barış ve uyumun sağlanması ülkenin temel değeri olmaktadır. Ülkenin toplumsal istikrar ve uyum sağlayan güçlü bir sosyal politikasında insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi, en önemli kriterlerden biri olarak görülmektedir. Düşük gelirli vatandaşların sayısı 7 kat, işsizlik ise yarı yarıya azalmış ve son 15 yılda eğitim için ayrılan bütçe 9.5 kat artmıştır (Bijanov, 2014: 3). Ana okulundan yüksek öğrenime kadar – tüm düzeylerde kardinal modernizasyonu hedefleyen bir eğitim sistemini geliştirmeye odaklanan devlet programı uygulanmıştır.

Ülke tarafından sunulan Nükleer Silahların Yayılmasını önleme girişimi dünya istikrarı, düzeni ve güvenliği için çok önemli bir katkıdır. Ülkede Semey nükleer poligonu kapatılmış aynı zamanda atom silahından vazgeçerek önde gelen nükleer güce sahip ülkelerden olan ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden (ÇHC) devletin güvenliği için uluslararası arenada sağlam teminatlar elde edilmiştir (Bijanov, 2014: 3-4). BM Genel Kurulu'nda, Nazarabayev'in 29 Ağustos "Uluslararası

Nükleer Denemelere Karşı Eylem Günü” olarak ilan etme teklifi desteklenmiştir (Nazarbayev, 2013: 45). Bütün bu gelişmeler ülkenin küresel politikadaki rolünün tanınmasıdır. Böyle sorumlu bir politika sayesinde Kazakistan, diğer ülkeler için bir model hâline gelen Nükleer Yayılmanın Önlenmesi programının lideri olarak kabul edilmektedir.

II. XXI. Yüzyılın On Küresel Sorunu: Birinci sorun, tarihî zamanın hızlanması; İkinci sorun, küresel demografik dengesizlik; Üçüncü sorun, küresel gıda güvenliğinin tehdidi; Dördüncü sorun, temiz su açığının kapatılması; Beşinci sorun, küresel enerji güvenliği; Altıncı sorun, doğal kaynakların tükenebilirliği; Yedinci sorun, üçüncü sanayi devrimi; Sekizinci sorun, artan sosyal istikrarsızlık; Dokuzuncu sorun, medeniyetin değerler buhranıdır; Onuncu sorun, yeni dünya istikrarsızlığı tehdidi.

III. Kazakistan- 2050 Stratejisi: Hızla değişen tarihî koşullarla yeni Kazakistan için yeni politikadır. Yeni ekonomi politikası, ekonomik karlılık, yatırımların geri dönüşü ve rekabet ilkelerine dayalı geniş kapsamlı ekonomik pragmatizmidir. 2050 yılına kadar bu görevlerin yerine getirilmesi için adım adım plan yapılmıştır. Devletin makroekonomik politikası bununla beraber bütçe, vergi, para-kredi, devlet borçları ve dış borç yönetimi politikalarının modernize edilmesidir (İvleva, 2015: 69-70).

Stratejinin eğitim alanında Nazarbayev, bilgi ve profesyonel yetenek - kadroları yeniden eğitime sisteminin temel noktaları olduğunu ifade etmiş. Sunulan belgeye göre, uygun ve kaliteli eğitimin geliştirilmesine yönelik “Balapan” programı, bununla beraber 3956 yeni anaokulu (kreş) ve mini eğitim merkezi yürürlüğe girmiştir (Nazarbayev, 2012: 27). Kazakistan-2050 Stratejisi eğitim çerçevesinde, eğitim gören uzmanların işsizlik oranı yüksek olmasıyla aynı zamanda gençlerin uzmanlık alan dışı istihdam edilmesi gibi bazı sorunların üstesinden gelmek için yeni yönlerin araştırılmasını talep etmiştir (Nurtazina, 2015: 133).

Ülkenin dış politikası, denge, düzen, öngörülebilirlik, ulusal çıkarlara teşvik etmek, bölgesel ve küresel güvenliği güçlendirme ilkelerine dayanmıştır. Bağımsızlık yıllarında Kazakistan, uluslararası standartların eşit bir üyesi olarak kendini gerçekleştirmiş ve olumlu dış koşullar yaratmayı da başarmıştır (İvleva, 2015: 72).

Devletin uluslararası girişimleri desteklenerek, küresel güvenliği sağlama amacıyla İT’nin aktif üyesi sıfatında, Orta Doğu’da yaşanmış süreçlerin barışçıl yolla sonuçlanması için çaba göstermiştir. Aynı zamanda, Asya-Pasifik Bölgesi ülkeleriyle ekonomik irtibatın olması sadece iktisadî kazanç sağlamakla kalmayıp, ülkenin dış

politika dengesini de koruyacaktır. Sunulmuş olan Strateji, ülkenin uzun vadeli bir dönem için gelişim oranını belirleyen tarihsel bir anlam belgesidir. Bu belgede en önemli öncelikler, özel görevler ve bilgiler ülkenin yeni koşullar altında gelişiminin başarısını belirtmektedir. Devlet Başkanının belirlediği ana hedef, 2050 yılına kadar dünyanın en gelişmiş 30 devleti arasında bulunmaktır. Ülkenin başarıları ve Kazakistan vatandaşlarının kalkınma modeli yeni bir siyasi kursun temelini oluşturmalıdır. Stratejinin gerçekleştirilme ihtimaline göre güçlü bir devlet, gelişmiş ekonomi ve genel emek imkânlarına dayalı toplumsal refahı oluşturmalıdır.

2.4.4. 2014-2020 Dış Politika Konsepti

Kazakistan Cumhuriyeti tarafından yayımlanan “2014-2020 Konsepti” dış politika faaliyetlerinin bir plan olarak öncelikle temel gayeleri ortaya koyarak bunların çözüm mekanizmalarını içermektedir. Ülkenin dış politika kavramı “Kazakistan – 2050 Stratejisi” devlet tarafından düzenlenen yeni siyasi kursudur. Kazakistan Halk Lideri-Cumhurbaşkanının Seslenişinde belirtilen kurallara uygun olarak geliştirilmiştir. Küresel süreç ve özellikle gelişmekte olan uluslararası ilişkiler hakkında, ülkenin dış politikasının amaç ve hedefleri bölümünde BM’nin merkezi ve koordineli rolünü vurgulamaktadır (Kukeyeva ve Rayimova, 2014: 29).

Bağımsızlığının otuzuncu yılına doğru, Kazakistan dinamik olarak gelişmekte olan ekonomiye sahip istikrarlı bir devlet şeklinde giriş yapmıştır ve dış politika önceliklerini açıkça belirlemiştir. Kazakistan’ın dünya arenasında yükselen önelliği; devletin rolü, uluslararası otoritesinin yükselmesi, bölgesel ağırlığın artırılması, devletin küresel ekonomisi ve finansal kurumlar için önemini artırılması olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, Kazakistan Cumhuriyeti’nin dış politikası, pragmatizm prensipleri üzerinde ulusal çıkarların modernizasyonunu ve tanıtımını gerektirmektedir. Önemli iç faktörler arasında, Kazakistan’ın politik ve sosyo-ekonomik gelişiminde kardinal değişiklikler, dönüşüm döneminin tamamlanması ve ülkenin 2050’ye kadar uzun vadeli ve sürdürülebilir kalkınma süreci için yeni bir Stratejiye geçişi belirtilmektedir (Nurtazina, 2015: 215-217).

Belirlenen hedeflere göre, yeni Konsept Kazakistan Cumhuriyeti’nin dış politika faaliyetlerinin temel ilkelerini tanımlamaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti dış

politikasının temel ilkeleri ve genel yaklaşımları dış politika, çok vektörlülük, denge, pragmatizm, karşılıklı yarar ve ülkenin ulusal çıkarlarını sağlam bir şekilde savunmak ilkelerine dayanmaktadır. Yeni kavramda, özellikle Orta Asya'daki bölgesel entegrasyon konularına dikkat edilmektedir. Avrasya ekonomik entegrasyonu, ülkeyi barış ilişkileri sisteminde sürdürülebilir pozisyonlara taşımanın etkili yollarından biri olarak görülmektedir. Kazakistan, bu temelde AEB'i oluşturmak için Gümrük Birliği ve Birleşik Ekonomik alanların geliştirilmesini hedeflemiştir (Adilet, 2014). Bu bağlamda Kazakistan, sadece uranyum ve hidrokarbon ihracatıyla değil, aynı zamanda bölgesel bir lider, sorumlu bir ortak ve güvenli komşu olarak dünyada ilgi uyandırmıştır Rusya, Çin, ABD, AB, Asya ve Orta Asya ülkeleriyle Kazakistan'ın ilişkiler dinamiklerini kanıtlanmaktadır (Kukeeva ve Raimova, 2014: 30). Böylece Kazakistan bağımsızlık yıllarında, bölgesel ve küresel karakterdeki girişimlerini ileri sürdülmüştür.

Modern uluslararası ilişkiler sistemi; güven krizi, çatışmaların artması, çok taraflı güvenlik kurumlarının ve diyalogun işlevselliğinin azalması da dâhil olmak üzere, terörizm, aşırı dindarlık gibi geleneksel sorunların ve güvenlik tehditlerinin şiddetlenmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile ilgili sorunlar, jeopolitiği ve jeo-ekonomiyi etkileyen yeni faktörlerin ortaya çıkması, küreselleşme ve uluslararası ticaret sistemindeki modern modelinin aşınmaya uğraması, ülkeler ve bölgeler arasındaki ekonomik ve teknolojik gelişimdeki uçurumun artması, küresel finansal sistemin savunmasızlığı, ticaret ve döviz savaşlarının sıkılaştırılması, yaptırım çatışması gibi ana özellikleri olan karmaşık bir dönüşümden geçmektedir. Bu çerçevede, dünya, toplumda daha sürdürülebilir bir uluslararası ilişkiler sistemi kurulması gerektiğinin bilincindedir. Bu nedenle, Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından, Kazakistan 2030 ve Kazakistan 2050 Stratejileri hariç her 10-15 sene için dış politika konseyleri uygulanmaktadır. Örneğin, cari yılın 6 Mart'ından itibaren Cumhurbaşkanı K. Tokayev tarafından yeni 2020-2030 Dış Politika Konseyi yürürlüğe girmiştir (Prezident Respubliki Kazahstan, 2020).

2.5. Kazak Dış Politika Stratejisinde Çok Vektörlülük ve Uluslararası Örgütler

2.5.1. Kazak Dış Politikasında Çok Taraflılık ve Uluslararası Örgütler

Kazakistan bağımsızlık sonrasında diğer ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmiş, yakın ve uzak yabancı ülkelerle müteakabil ilişkiler kurarak, yeni dünya düzeninde güncel bölgesel ve küresel düzende yerini almıştır. Ülke, bağımsızlık sonrası 20 sene içerisinde siyasi ve sosyo-ekonomik alanlarda gelişme göstererek, son on yıllık süreçte bu gelişme kendini gerek iç gerek dış politikada göstermeye başlamıştır. Bu başarının sağlanmasında Kazakistan'ın iç ve dış vizyonunun belirlenmesine öncülük eden, uluslararası modern ilişkilerin geliştirilmesinde büyük rolü olan ve ülkenin genel politikasının mimarı olarak kabul edilen kurucu Nazarbayev'in asli rolünü ve gelişim stratejilerinin belirlenmesinde sağladığı fikrî altyapıyı da belirtmek gerekir.

Kazakistan'ın bağımsız uluslararası ilişkileri 16 Aralık 1991 yılında Cumhuriyet rejimini benimseyip bağımsızlığını ilan ettikten sonra başlamıştır. Bu bağımsız ilişkilerin yürütülmesinde çok taraflı organizasyonlara üyelik, ülkenin bağımsızlığını teyit eden adımlar olarak görülmektedir. Örneğin 30 Ocak 1992'de AGİK'e katılması bağımsızlığın ilk adımlarından biri olarak kabul edilmektedir (Ayagan, Auanasov ve Lapin, 2011: 65). Aynı yıl Helsinki Zirvesi'nde Nazarbayev, bölgesel çatışmaları önlemek ve Avrasya'da barışı korumak için AGİK özel temsilciliğinin oluşturulması girişiminde bulunmuştur (Karajan, 2009: 356). Avrupa güvenlik yapılanmaları çerçevesinde ülke varlığını güçlendirmenin bir kanıtı da, 1996 yılında Lizbon Zirvesi'nin ilk toplantısının Nazarbayev'in başkanlığında yürütülmesi olmuştur. Kazakistan'ın uluslararası arenada varlığını gösteren en mühim adım ise, ülkenin 2 Mart 1992'de BM'de yaptığı konuşma ile gerçekleşmiştir (Ayagan, Auanasov ve Lapin, 2011: 72). BM Genel Kurulu'nun 46. Genel Kurul Toplantısı'nda Kazakistan Cumhuriyeti oybirliğiyle BM üyeliğine kabul edilmiştir. BM üyeliği süresince uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında, sürdürülebilirlik stratejisinin uygulanmasında, günümüzde insanî ve çevresel sorunların çözümünde önemli katkılarda bulunmuştur. Nükleer silahların gönüllü olarak tasfiyesi, Asya'da güven artırıcı önlemlerin oluşturulması, Avrasya alanındaki entegrasyon süreçlerinin güçlendirilmesi, din, kültür ve medeniyetler diyalogunun geliştirilmesi gibi faaliyetleri Kazakistan'ın dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Tüm bu çabaların temel sebebi,

Nazarbayev'in Mayıs 2011'de Yabancı Yatırımcılar Konseyi toplantısındaki ifadesinden anlaşılabilir:

SSCB'nin çöküşünden sonra Kazakistan, ekonomisi tamamen durdurulan, bölünmüş imparatorluğun bir parçası olarak kaldı. 5-6 yıl içerisinde, daha önce hiç sahip olmadığımız bir devlet kurmak için tüm gücümüzle çaba göstermek, yeni bir dış ve iç politika sistemini kurmak ve sadece ekonomiyi çalıştırmak, yani liberal bir ekonomi yaratmak zorunda kaldık (Prezident RK, 2019b).

Kazakistan vizyoner dış politikası sayesinde, dünya sahnesindeki avantajlarını sürekli olarak artırmıştır. Aynı zamanda AEB'nin oluşturulması teklifinde bulunması gibi birtakım uluslararası projelerin de lokomotifi olmuştur. Öte yandan, mevcut uluslararası örgütlerle ilişkilerini güçlendirmiştir. 2003 yılına AGİT Dönem Başkanlığını talep etmiş, 2007 yılında kabul edilmiş, 1 Ocak 2010'da AGİT Dönem Başkanlığı görevini Yunanistan'dan devralarak eski Sovyet ülkeleri içinde AGİT Dönem Başkanlığını üstlenen ilk ülke olmuştur (Hürriyet, 2010). Hatta o tarihe kadar 11 yıldır yapılmayan AGİT Liderler Zirvesi Kazakistan Dönem Başkanlığı'nda 1-2 Aralık 2010'da Astana'da yapılmış, 56 üye ülkenin çoğu toplantıya katılmış, yapılan yorumlarda Kazakistan'ın güçlü komşuları Rusya ve Çin'in ötesinde kendini dünyaya açma ortamlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Euronews, 2010). Hemen ertesi yıl, AGİT Dönem Başkanlığını tamamlamasının ardından 2011 yılında İİT Dönem Başkanlığını üstlenmiştir (Sultanov ve Muzaparov, 2013: 338).

İşte bu gibi gelişmeler, Kazakistan'ın ilk yirmi yıllık döneminde uluslararası örgütlere yönelik özel bir yaklaşımının olduğunun da göstergesidir. Ülkenin bağımsızlığının pekiştirilmesinin yanı sıra, çok taraflılık temelinde önceki ilgili başlıkta bahsedilen nedenler ışığında uluslararası örgütler ve yapılarla işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiş, ayrıca örgütlü olmayan uluslararası düzenlemelere de taraf olunmuştur. *Ek 1*'de Kazakistan'ın taraf/bağlı olduğu örgütler ve düzenlemeler listesi yer almaktadır. Tüm bu gelişmelerin, çok taraflı dış ilişkilerin temelini oluşturan Kazak dış politikasının ilkelerinden biri de olan *çok vektörlülük* stratejisidir.

2.5.2. Çok Vektörlülük Politikasında Uluslararası Örgütlerin Rolü

Kazakistan politikasında çok vektörlülük anlayışı ilk kez 2 Aralık, 1991’de cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçlarına ilişkin düzenlenmiş olan basın toplantısında dile getirilmiştir. Kazakistan halkı tarafından Cumhurbaşkanı olarak seçilen Nursultan Nazarbayev, Kazakistan’ın Doğu ve Batı’ya yönelimi konusunda devletin açıklığını ilan eden şu cümlelerle ifade etmiştir:

Kazakistan jeopolitik konumu ve ekonomik kapasitesi dar bölgesel sorunlarla kapalı kalmaz. Kazakistan’ın geleceği hem Asya’da hem de Avrupa’da, Doğuda ve Batıda. Doğu ve Batı arasındaki karşılıklı anlayış, ülkeler arasındaki özelliklerinin bilgisine dayanır aynı zamanda, devlet ve halklarımızın yararına dönüştürülecek büyük fırsatlar içermektedir. Böyle bir politika izleyerek, Kazakistan’ın güvenliğine yönelik herhangi bir tehdidin tezahürünü dışlayabiliriz. Ülkemizdeki ekonomik ve politik dönüşümleri elverişli dış koşullarla güçlendirebiliriz. (Yertısbayev, 2001: 510)

Kazakistan bu anlayışla, 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra, tarihsel olarak kısa bir süre içinde uluslararası arenada oldukça belirgin bir pozisyon almayı başarmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti bünyesindeki çok sayıda etnik grup ve dinî inanç arasında çatışmalardan kaçınmaya özen göstermiştir. Toplumun çok dinli görüntüsü, Kazak toplumu tarafından kusur ya da engel değil, bir avantaj olarak algılanmaktadır. Kazakistan’ın bağımsızlık tarihinde *çok vektörlülüğe* dayanan, oldukça *dengeli* ve *planlı* bir dış politika izlendiği görülmektedir. Çok vektörlülük anlayışı Doğu ve Batı’ya *eşit yakınlık* stratejisi, avantajlı coğrafi konumu, transit ve endüstriyel potansiyelini *çok taraflı işbirlikleri* üzerinde etkin bir şekilde kullanma şansını vermektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı’nın ifadesiyle “*Çok vektörlülük ülkenin çıkarları, bölgesel ve küresel kalkınma dinamikleri dikkate alınarak dengeli ve sorumlu bir dış politikanın uygulanmasıdır*” (Prezident Respubliki Kazahstan, 2020). Diğer bir örnek de Nazarbayev çok vektörlülük için “... *dünya meselelerinde önemli bir rol oynayan ve ülkemize eyleme dayalı bir ilgi gösteren tüm devletlerle dostane ve öngörülebilir ilişkilerin geliştirilmesidir*” tanımını yapmıştır (Nazarbayev, 2012: 6). Konu hakkındaki geniş bir açıklamaya göre ise,

Çok vektörlülük Kazakistan ve Orta Asya’yı etkileyen çeşitli jeopolitik güç merkezleri arasında denge anlamına geliyor. Bu açıdan çok vektörlülük bölge ülkeleri ve dünyanın geri kalan kısmıyla diplomatik ilişkilerde gerekli bir araç vazifesi yapmakta,

önemli güç merkezleri, büyük küresel ve bölgesel oyuncularla dengeli ve aynı zamanda eşit bir ilişki kurulmasını sağlamaktadır. (Kalişevskiy, 2007: 3)

Kazak siyaset bilimci M. Laumulin'a göre, Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikasında çok vektörlülük ihtiyacını açıklayan bir dizi faktör mevcuttur. En önemlileri, Kazakistan'ın Rusya ve ÇHC gibi iki büyük güç arasındaki geniş konumu; korumasız kalan ve çözülmemiş sınır sorunları; sadece komşu devletlerin toprakları üzerinden erişilebilen dünya deniz irtibatına doğrudan erişim eksikliği; yakın ve uzak komşuların göz diktiği en zengin doğal kaynakları; bölgenin büyüklüğüne nispeten ekonomisinin dar ticaret hacmi ve zayıf askerî yapısı olarak görülmektedir (2004: 3). Bu faktörler göz önüne alındığında, çok vektörlülüğün mevcut doğal eksikliklerin tamamlanmasına ve Kazakistan'ın mevcut avantajlarından yararlanmasına olanak sağlayan bir araç olduğu sonucuna varılabilmektedir.

2006 yılından itibaren Cumhurbaşkanı tarafından çok vektörlülük konusunun sürekli vurgulandığı ve o günden bugüne kadar, Kazakistan dış politikasının temeli olmaya devam ettiği görülmektedir. Çok vektörlülüğün *unsurları ve yönleri* özel olarak tanımlanmıştır: Rusya ile müttefik ilişkileri, Çin ile işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri, ABD ile stratejik ortaklık, Orta Asya ülkeleri ile entegrasyon kurmak, Avrupa Birliği ve Asya devletleri ile karşılıklı yarar temelinde ilişkiler bağı oluşturmaktır.

Kazakistan dış politikasında çok vektörlülük, uluslararası ilişkilerin ana merkezleri arasındaki güç dengesini gözetme koşullarına en uygun siyaset olduğu düşünülerek uygulanmaya devam etmektedir. Aynı zamanda bazı uzmanlar tarafından, *Kazakistan'ın dış politikasında çok vektörlülüğün altın çağının öngörülebilir gelecekte devam edip edemeyeceğine* yönelik soru işaretleri de tartışılmaktadır. Orta Asya uzmanları John Engwall ve Swante Cornell'e göre çok vektörlülük Kazak dış politikasında başarılı olduğu gibi, gelecekte de güçlendirilen bir anlayışla sürdürülmesi, ülkenin yabancı ortaklarının çoğaltılması politikasının yürütülmesi gerektiği önerilmektedir: "... Rusya, Çin ve daha sonra ABD ile olan ilişkilerine bakıldığında, ülke resmi olarak dış politikada çok vektörlülük uygulamasının öncüsü haline gelmiştir. Çok taraflı örgütlere aktif katılım sadece dünya haritası üzerinde ülkenin yerini herkese göstermekle kalmayıp, aynı zamanda çok sayıdaki bu uluslararası kuruluşlara katılım ile ülke egemenliğini güçlendirmektedir" (Derbisov, 2016). Bu konuda yine Nikola Contessi, Kazakistan'ın uluslararası ilişkilerde daha önemli bir rol oynadığına inanmakta, BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyeliği ve Astana sürecini başlatması gibi

örneklerin ülkenin çok vektörlü politikasını güçlendirdiğini öne sürmektedir. Dahası bugüne kadar ki uygulamaların da çok vektörlülükle tutarlı olduğunu ve Kazakistan hükûmetinin bu *başarılı politikasını* değiştirmek istediğine dair bir işaret olmadığını belirtmiştir (CAAN, 2018).

Buradan da anlaşıldığı üzere çok vektörlülük politikasında çok taraflılık, çeşitli düzeylerde, yani uluslararası oluşumlara-rejimlere dâhil olma ve uluslararası örgütler kurma/katılma düzeylerinde, önemli rollere sahiptir. Uluslararası örgütlere yönelik katılım stratejisi, bu bağlamda çok vektörlülük politikasının hayata geçirilmesinin önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Dolayısıyla Kazakistan'ın çeşitli örgütlere katılımını ve bu örgütler içindeki faaliyetleri ve rollerini incelemek, çok vektörlülük temelindeki çok taraflılık politikasının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZAKİSTAN'IN ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI ÖRGÜTLERLE İLİŞKİLERİ

Nazarbayev döneminde Kazakistan, bağımsızlık sonrası yıllarında dış politika alanında önemli başarılar kazanmıştır. Kazakistan dostluk ilişkilerini sağlamış, yakın ve uzak yabancı ülkelerle mütekabil ilişkiler kurarak, yeni dünya düzeninde aktüel bölgesel ve küresel problemlerin çözülmesinde de aktif katkılarda bulunmaktadır. Ülke, bağımsızlık sonrası 20 sene içerisinde siyasî ve sosyo-ekonomik alanda hızla gelişmiştir. Bu başarının yanında, toplumu koruyan, kuvvetlendiren ve sosyal statü bakımından güçlendiren, millî mülkiyet, dinî inanç ve şahsiyete saygı duyan Kazakistan halkı, diğer tarafta, stratejik öngörü ile dünya çapında ülkenin yeni formunu sağlayan Nazarbayev adı ile bağlıdır.

Kazakistan'ın kişisel anlamda, uluslararası bağlantılarının olması 16 aralık 1991 yılında Cumhuriyet rejimini benimseyip kendi bağımsızlığını ilan ettikten sonra başlamıştır. Ülkenin 30 ocak 1992 (Ayagan, Auanasov ve Lapin, 2011: 65) (CSCE) Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na katılması bağımsızlığın ilk adımlarından olmuştur. 1992'de Kazakistan, CSCE' nin ilk etapta, 1975 Helsinki Nihai Yasası ve Paris Şartnamesi olmak üzere tüm temel belgelerini imzalamış, böylece toplantı üyesinin tüm yükümlülüklerini de üstlenmiştir. 1992 yılında ise Helsinki Zirvesi'nde Devlet Başkanı, bölgesel çatışmaları önlemek ve Avrasya'da barışı korumak için CSCE özel güçlerinin oluşturulması girişiminde bulunmuştur (Karajan, 2009: 356). Avrupa Güvenlik çerçevesindeki ülke otoritesini güçlendirmenin kanıtı, 1996 yılında Lizbon Zirvesi'nin ilk toplantısı Nazarbayev'in başkanlığında yürütülmesi ile gerçekleşmiştir. Kazakistan'ın uluslararası arenada kalıcılığını sağlayan en mühim adım ise, ülkenin 2 Mart 1992'de BM'de yaptığı konuşma ile gerçekleşmiştir (Ayagan, Auanasov ve Lapin, 2011: 72). BM Genel Kurulu'nun 46. Genel oturumunda Kazakistan Cumhuriyeti önerge oybirliğiyle BM üyeliğine kabul edildi. BM üyeliğinin yirmi yıllık döneminde Kazakistan, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında, sürdürülebilir

stratejinin uygulanmasında, günümüzde insanî ve çevresel sorunların çözümünde önemli katkılarda bulunmuştur. Nükleer silahların gönüllü olarak reddedilmesi, Asya’da güven önlemlerinin oluşturulması, Avrasya alanındaki entegrasyon süreçlerinin güçlendirilmesi, din, kültür ve medeniyetler diyalogunun geliştirilmesi, Kazakistan’ın dünya çapında tanınmasını sağladı. Nazarbayev Mayıs 2011’de Yabancı Yatırımcılar Konseyi toplantısında: “SSCB’nin çöküşünden sonra Kazakistan, ekonomisi tamamen durdurulan, bölünmüş bir imparatorluğun bir parçası olarak kaldı. 5-6 yıl, daha önce hiç sahip olmadığımız bir devlet kurmak için tüm gücümüzle çaba göstermek yeni bir dış ve iç politika sistemi kurmak ve sadece ekonomiyi çalıştırmak, yani liberal bir ekonomi yaratmak zorunda kaldık” şeklinde ifade etmiştir (Prezident Respubliki Kazahstan, 2011). Kazakistan, öngörülebilir dış politikası sayesinde, dünya sahnesindeki avantajlarını sürekli olarak artırmıştır. Kazakistan aynı zamanda, CICA veya Avrasya Ekonomi İşbirliği’nin oluşturulması teklifinde bulunduğu gibi benzeri birtakım uluslararası projenin de başlatıcısı olmuştur. Öte yandan, dünya haritasında konumunu belirterek yetkili uluslararası organizasyonlarla da ilişkisini güçlendirmiştir. Böylece, 2010 yılında AGİT Dönem Başkanlığı Kazakistan’a geçmiş oldu ve 2011’de ülke, İİT’yi de yönetti. Bu arada, örgütte görülen adlandırma değişikliği de, Astana’da, OIC Dışişleri Bakanları Konseyi’nin 38. toplantısında gerçekleşmiştir (Sultanov ve Muzaparov, 2013: 338).

İşte bu gibi gelişmeler, Kazakistan’ın ilk yirmi yıllık döneminde uluslararası örgütlere yönelik özel bir yaklaşımının olduğunun da göstergesidir. Ülkenin bağımsızlığının pekiştirilmesinin yanı sıra, çok taraflılık temelinde önceki ilgili başlıkta bahsedilen nedenler ışığında uluslararası örgütler ve yapılarla işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiş, ayrıca Kazakistan, örgütlü olmayan uluslararası düzenlemelerde de taraf tutmuştur. *Ek 1*’de Kazakistan’ın taraf / bağlı olduğu örgütler ve düzenlemeler yer almaktadır.

Ek 1’deki listeden de anlaşıldığı üzere çok sayıda uluslararası işbirliği yürüten Kazakistan’ın dış politikasında başlıca önem arz eden bazı seçilmiş küresel ve bölgesel örgütler, bu bölüm kapsamında ele alınacaktır. Sonraki bölümde ise öncelikle Kazakistan’ın dış politikasında önemli bir konu olan güvenlik kapsamındaki küresel ve bölgesel oluşumlarla ilişkileri, ardından bütünleşme dinamikleri doğrultusunda değerlendirilebilecek örgütlerle ilişkileri örneklendirilecektir.

3.1 Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Kuruluşları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 51 ülkenin temsilcileri tarafından kurulan BM, uluslararası barışı, güvenliği, ülkeler arasındaki işbirliğini sürdürmek ve güçlendirmek amacıyla kurulan uluslararası bir devlet kuruluşudur. BM resmî olarak 24 Ekim 1945'ten beri Çin, Fransa, Sovyetler Birliği, İngiltere, ABD ve diğer birçok devlet tarafından sürdürüle gelmiştir. Bu tarihten itibaren her yıl 24 Ekim Birleşmiş Milletler Günü olarak kutlanmaktadır (United Nations, 2019). BM'nin esas hedefleri arasında şunlar yer almaktadır; uluslararası barış ve güvenliği korumak, savaş tehdidini önlemek ve ortadan kaldırmak, saldırganlık eylemlerini bastırmak, uluslararası anlaşmazlıkları barışçıl yollarla ortadan kaldırmak veya çözmek, uluslar arası dostane ilişkileri geliştirmek, halkların eşitlik ve kendi kaderini belirlemek ilkesine saygı duymak, uluslararası işbirliğinin ekonomik, sosyal, kültürel ve insanî alanlarda uygulanması, ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı olmaksızın, insan haklarına ve herkes için temel özgürlüklere saygı duymanın teşvik edilmesi ve geliştirilmesi gibi hedefler sayılabilir. Günümüzde, dünya ülkelerinden 192'si BM'ye üye olarak, aşağıdaki ilkelere uygun hâlde hareket etme noktasında anlaşmışlardır. Anlaşma içeriği şu şekildedir: Devletlerin egemen eşitliği; uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi; uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak dokunulmazlığına ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet uygulama tehdidinden feragat etmesi (Denk, 2015: 150). BM'nin temel organları: Genel Kurul danışma organı, tüm BM üyesi devletlerin temsilcilerinden oluşur; Güvenlik Konseyi yönetmeliği tarafından, uluslararası barış ve güvenliği korumak için birtakım ana sorumluluklar belirlenmektedir. Eğer iki devlet arasında çatışma çıkarsa, çatışmanın giderilmesi yolunda barışçıl bütün yollar denendiği hâlde beklenen sonuç elde edilemezse, Güvenlik Konseyi, gerilimi ortadan kaldırmak ve savaşan tarafların birliklerini bastırmak için, kendi kuvvet birliklerini çatışma alanına yönlendirme yetkisine sahiptir. Ekonomik ve Sosyal İşler Konseyi, ekonomik, sosyal, kültür, eğitim, sağlık, insan hakları, ekoloji vb. konularda araştırma yapmak ve uluslararası raporlar hazırlamakla yükümlüdür; BM'nin temel yargı organı, Uluslararası Adalet Divanı, devletler arasındaki yasal anlaşmazlıkların çözülmesini sağlamakla beraber hukuki konularda da danışmanlığını yapar; Genel Sekreteryaya, teşkilatın uygun çalışma koşullarını sağlamak, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi ve diğer organların belirttiği

şekilde BM'nin sürekli ve idari işlerini yerine getirmekle yükümlüdür (Özgöker, 2014: 18-19; OON, 2019).

BM'nin 168. üyesi olan Kazakistan, örgütün ve özel kurumlarının çalışmalarına aktif olarak katılmıştır. BM'ye tam üyeliğinin olması, ülkenin önde gelen ajansları ve organizasyon programları ile işbirliğini güçlendirmesine, (aynı zamanda) nükleer silahların yayılmasını önlemesine, ekonomi, sağlık, eğitim, ekoloji alanlarında ulusal çıkarlarını savunmasına, bu alanlarda ülkenin birikimlerini olumlu bir deneyim hâline getirmesine olanak sağlamıştır. Kazakistan Cumhuriyeti ve BM arasındaki işbirliğinin gelişmesinde önemli rol oynayan olaylardan biri de, örgütün genel sekreterlerinden Ekim 2002'de Kofi Anan, 2010 Nisan ve Aralık'ta da Pan Gi Mun'nun Kazakistan'a yapmış oldukları resmî ziyaretleridir (Kazıhanova, 2010: 14). Kazakistan'ın BM'deki öncelikli faaliyetleri arasında uluslararası toplumun dikkatini çeken diğer bir konu, eski Semipalatin nükleer sahasının hızlı bir şekilde kapatılması olmuştur. 1997 yılında Kazakistan'ın inisiyatifiyle, o zamandan beri Genel Kurul gündemine sıkı bağlı olan "Kazakistan'daki Semipalatin bölgesinin nüfus, ekoloji ve ekonomik kalkınmasının rehabilitasyonu için uluslararası işbirliği ve faaliyetlerin koordinasyonu" BM'nin kararı ile kabul edilmiştir (Ayagan, Auanasov ve Lapin, 2011: 74). Nisan 2010'da Kazakistan'a yaptığı gezi sırasında ziyarette bulunan Genel Sekreter Pan Gi Mun, Semipalatin sahasında nükleer patlamanın merkezi üssü olan Ground Zero - "Nükleer silahların gönüllü olarak reddedilmesi ve nükleer test sahasının kapatılmasını - dünya pratiğindeki eşsiz bir durum" olarak ifade etmiştir (Toguzbayev, 2010). Nazarbayev'in BM Genel Kurulu oturumunda yaptığı konuşmada, uluslararası toplumdaki BM'nin daha da gelişmesini belirleyen, Küresel finansal kriz, Orta Doğu'daki istikrarsızlığın artması ve risk alanlarındaki çatışmaların çözülmesi gibi birtakım önemli açıklamalar yapmıştır. Kazakistan'ın BM'deki özen gösterdiği konulardan biri de devletlerin transit, ulaşım ve deniz kıyısına çıkma imkânı olmayan kapasitesini güçlendirmeye odaklanmasıdır. Bu konuda BM Genel Asamblesi (GA) 1993'te 48. Genel Kurul oturumunda, yeni aşamanın başlangıcı olarak Kazakistan tarafından sunulan bu girişimi kabul etmiştir (Ayagan, Auanasov ve Lapin, 2011: 118). O zamandan beri, Kazakistan Cumhuriyeti BM'ye üye olan ülkelerin çıkarları için aktif bir rehber olarak hizmet vermekte ve ticaretlerinin küresel pazarlara giriş engellerini ortadan kaldırmak için işbirliklerini güçlendirmeye yardımcı olmaktadır. Kazakistan'ın BM çerçevesindeki aktif konumu, Cumhuriyetin bu küresel organizasyonda önemli bir yer almasına olanak

sağlamıştır. BM'nin tüm faaliyet alanlarına katılarak, denize çıkışı olmayan ülkeler, gelişmekte olan transit ülkeler, finansman ve kalkınma ile ilgili uluslararası kurumların temsilcileri için, BM'nin ilk küresel konferansları ve uluslararası forumlarına ev sahipliği yapmıştır.

Kazakistan'da düzenlenen BM konferansları ve toplantıları, “Asya ve Pasifik İçin BM Ekonomik ve Sosyal Komisyonu” 63. Oturumu (Almatı, Mayıs 2007); “Dünya Sağlık Örgütü Konferansı ve aynı zamanda gerçekleştirilen Almatı Bildirgesinin¹ 30. yıldönümü (Almatı, Ekim 2008); “Dünya Turizm Örgütü” 18. Genel Kurulu (Astana, Ekim 2009); Kazakistan, aktüel ekolojik çevresel sorunları göz önünde bulundurarak Astana'da BM'nin ekoloji ve çevre, ekonomi ve sosyal koruma bakanlarıyla BM'nin 6. Konferansını gerçekleştirmiştir. (Astana, Eylül 2010); “Avrupa İçin Çevre Programı” konulu 7. Avrupa Bakanlar Konferansı düzenlenmiştir (Astana, 2011) (Kazıhanova, 2012: 32-37).

3.1.1. UNESCO Örneğinde İlişkiler

UNESCO, ilgili alanlarda devletlerin işbirliğini sağlamak için geniş bir yetkinliğe sahip olan BM'nin en büyük özel kurumlarından. Uluslararası ilişkilerin dinamiklerine, devletlerin askerî-politik, bilimsel, teknik ve finansal potansiyeline bağlı olarak sürekli büyüme, gelişme ve değişmesine rağmen, UNESCO, eğitim, bilim, kültürde devletlerin ve halkların işbirliğini genişleterek barış ve güvenliği teşvik etmek amacıyla kurulmuş bir organizasyondur. Örgüt modern çağın en acil etik sorunlarını çözmek, bilgi ve haberlerin yayılmasını ve üye devletlerin bilimsel ve kültürel potansiyelini güçlendirmek için yeni standartlar geliştirmeye ve benimsemeye devam etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren yeni bir dünyanın inşa edilmesi ve oluşumu sırasında 1945'te başlayan UNESCO kuruluş tarihi, uluslararası entelektüel ve kültürel işbirliğinin bütün bir çağını sembolize etmektedir. UNESCO 1. Genel Konferansı sırasında, 4 Kasım 1946 tarihinde yirmi devlet, UNESCO

¹ Alma- Ata Bildirgesi, SSCB dönemi, 1978 yılında Almatı'da gerçekleştirilen Almatı Temel Sağlık Hizmetleri Uluslararası Konferansı sonucunda yayımlanmıştır (Madenoğlu Kıvanç, 2015: 168; Kazıhanova, 2012: 33-37).

Bildirgesinin yasallığını, resmî onaylamaya ve tam olarak tanımaya istekli olduklarını ifade etmiştir (Denk, 2015: 342-343; Karluk, 2014: 176).

Wroclaw Üniversitesi (Polonya) Kamu Hukuku Enstitüsü Müdürü'nün tanımına göre, "UNESCO'nun BM'ye olan yükümlülükleri daha ahlakî bir karaktere sahiptir, esas olarak da UNESCO ve BM'nin bu tür etkileşimlerinin faydalarını elde etmek için işbirliği yapma arzusuna dayanmaktadır" (Kolasa, 1962: 178).

Bugün Kazakistan, Orta Asya'da uluslararası faaliyet açısından koşulsuz bir lider olarak ülkenin dış politikasına da yansıyan sosyal ve ekonomik değişim aşamasını geçmektedir. Kazakistan Cumhuriyeti, 1992'de UNESCO'nun tam üyesi olmuş ve Nazarbayev 15 Kasım 1995 tarihinde 28. Genel Konferans oturumunun katılımcılarına hitaben, UNESCO'nun yarım yüzyıl boyunca küresel kalkınma süreçlerini aktif olarak etkileyen saygın bir uluslararası organizasyona dönüştüğünü vurgulamıştır. Avrupa ve Asya ortasındaki konumu kapsayan, ekonomik ve politik temasların canlı bir arenası olan Kazakistan, bugün Batı ve Doğu olmak üzere iki büyük uygarlığı birbirine bağlayan bir halka hâline gelmiştir (Kassymzhanova ve Dutta, 2016: 76). UNESCO Kümeleme Bürosu ile işbirliği içinde sürekli olarak, Kazakistan'ın kültürel ve doğal mirasını korumak ve popülerleştirmek için Almatı'da konuyla ilgili projeler yürütülmektedir. Bu etkileşimin bir sonucu olarak, 2003 yılında "Hoca Ahmet Yesevi Türbesi", 2004 yılında "Tamgalı Arkeolojik Peyzajının Petroglifleri", 2008'de Korgalcın ve Naurızım doğa koruma alanları, "Sarı-arka – Bozkır ve Kuzey Kazakistan Gölü" adaylığı kapsamında, 2014 yılında devlet doğa koruma alanları "Akçayık" ve "Katon-Karagay" ulusal doğa parkı UNESCO'nun Dünya Mirası listesinden yer almıştır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Genel Sekreterliği, 2015: 10).

Eğitim alanında Kazakistan, UNESCO'nun "Herkes İçin Eğitim" ve "Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim" küresel programlarını sistematik olarak yürütmektedir. Ülke aynı zamanda UNESCO'nun ortak okullar (ASCHU) sisteminin aktif bir katılımcısıdır. Günümüzde, UNESCO'nun ortak okullar projesi kapsamında ülkede 24 okul çalışmakta ve Almatı şehrinde 3 okul UNESCO uluslararası pilot "Gelecek İçin Eğitim" projesine katılmaktadır. 21 Ağustos 2013'te Astana şehrinde, eğitim alanında bin yıllık kalkınma hedeflerine ulaşmak ve uygun bir ilerleme stratejisini geliştirmek için bölgesel bir forum düzenlenmiştir. Etkinliğe, BM Eğitim Hakkı Özel Konuşmacısı K. Singh de katılmış ve forumun sonuçlarını BM Genel Kurulun bir sonraki oturumu Eylül 2013'te açıklanacağını söylemiştir (Kaliyeva, 2014:

17). Eğitim alanında, Kazakistan UNESCO'nun Üniversite Eşleştirme ve Ağ Programı'na (UNITWIN) aktif katkı sağlamaktadır. Şu anda Kazakistan'da faaliyet gösteren 4 UNITWIN bölümü mevcuttur, bunlar: R. Süleymenov Oryantalizm Enstitüsü'nde Bilim ve Maneviyat Bölümü; Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi UNESCO Pedagoji Bölümü; Al Farabi Üniversitesi UNESCO Gazetecilik ve İletişim Bölümü; L.N Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi UNESCO Tolerans bölümleri bulunmaktadır (Çukayeva, 2014: 111). 1999-2001 yılları arasında Kazakistan, Asya-Pasifik Grubu tarafından UNESCO İcra Kurulu Başkan yardımcısı olarak seçilmiş ve bölgenin tüm ülkelerini UNESCO ana yönetim organında temsil etmiştir (Ayagan, Ayanasova ve Lapin, 2011:240). UNESCO Genel Müdürü Irina Bokova'nın Mayıs 2012 ve Ağustos 2013'te Astana'ya yaptığı ziyarette, Kazakistan'ın organizasyondaki artan prestijini desteklemiştir. Kazakistan UNESCO ve İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (ISESCO) Ulusal Komisyonu Başkanı İmangali Tasmagambetov tarafından Irina Bokova, eğitim, bilim ve kültür alanında UNESCO ve Kazakistan arasındaki işbirliğinin güçlenmesindeki katkısından dolayı "Dostık" Yüksek Devlet Nişanıyla ödüllendirilmiştir (Zakon.kz, 2014). Bu başarı, yoğun bir seçim kampanyasının ve ülke temsilcilerinin yabancı delegasyonlarla etkin işbirliğinin sonucunda gerçekleşmiştir. Kazakistan'ın UNESCO'daki dış politika faaliyetlerine gelince, 2010 uluslararası "Kültürlerin yakınlaşma yılı" programı ülke girişimiyle ilgili duyurusu, daha sonra, BM Genel Kurulu'nun 67. oturumunda "2013-2022 yılları olarak belirlenmiştir. (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Genel Sekreterliği, 2015: 140).

Kasım, 2013 yılında Paris'te UNESCO Genel Konferansı'nın 37. oturumunda Kazakistan Cumhuriyeti UNESCO Ulusal Komisyonu Başkanı I. N. Tasmagambetov yaptığı konuşmasında, "Kazakistan için bu örgütle işbirliği yapmak her zaman dış politikanın öncelikli alanlarından biri olmuştur. Yaklaşık yirmi yıldır UNESCO, ulusal eğitim, bilim ve kültür alanında Kazakistan'a önemli katkısı olmuştur. Bunun sayesinde, Kazakistan bilgi ve iletişim alanında en iyi uluslararası deneyimlerinden birini elde etmiştir. UNESCO'nun geçirdiği zor dönemlerde de Kazakistan, organizasyonu desteklemiştir bu yönüyle de dikkat çekmiştir. 2011 yılından bu yana, Kazakistan, Almatı'daki acil yardım Fonu ve UNESCO Küme Bürosuna gönüllü olarak katkıda bulunmuş aynı zamanda örgütün somut projelerinin uygulanmasına katkıda bulunmuştur. (UNESCO, 2014: 60).

Kazakistan uzun yıllar boyunca UNESCO ile olan işbirliğinin etkinliğini arttırmak için, organizasyonla işbirliği yaklaşımlarını niteliksel olarak yeni bir düzeyde inşa etmiştir ve yıllar boyunca yine birikmiş ortak çalışma deneyimini göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Günümüzde Kazakistan, BM çerçevesinde insanî yardım bağışçısı olan bir ülke olarak, Afganistan'ın yükseköğretim kurumlarında uzmanların eğitimine büyük destek vermektedir. Kazakistan, gelişen ekonomisi ile Orta Asya ve Asya bölgesinde kültürel anıtların korunmasına yönelik Dünya Kültür Mirası Fonu programlarının kısmi finansmanına katkı yapmakta ve bu konuda ülke içindeki durumun iyileştirilmesine olanak tanıyabilmektedir. Kazakistan'ın UNESCO ile etkin işbirliği, ülkenin uluslararası otoritesini ve prestijini artırmaya, kültürel mirasının korunmasına olumlu bir katkı sağlamaktadır. UNESCO ile Kazakistan'ın işbirliği, dinamik bir ekonomi ve uluslararası arenada artan siyasi etkisi karşılıklı yarar sağlayan ortaklığa da hizmet etmektedir.

3.1.2. Uluslararası Güvenlik Alanında İlişkiler

Uluslararası güvenlik sorunları, tüm dünya topluluğu için stratejik bir önceliktir. Devletler içinde artan karşılıklı bağımlılık göz önünde bulundurulduğunda, ortaya çıkan çatışma, çoğu zaman, sadece ülke içinde değil, aynı zamanda bir bütün olarak bölgede durumun şiddetlenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, bu gidişat uluslararası güvenlik sistemine de yansıtılmaktadır. BM'nin bu alandaki önemli rolü dikkate alındığında, Kazakistan'ın BM ile olan etkileşimi sürekli olarak arttığı görülmektedir. Aynı zamanda Kazakistan BM'yi en yetkili ve evrensel uluslararası örgüt olarak görmekte ve BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında, çatışmaların çözülmesinde ve insanlığın karşılaştığı diğer zorluklarla mücadelede merkezi rolünün güçlendirilmesini savunmaktadır. Kitle imha silahlarının reddedilmesi ve silahsızlandırılması alanında BM, Kazakistan'ın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme rejiminin güçlendirme çabalarına katkısını haklı olarak kabul etmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası ilk kararlarından biri, Semipalatın nükleer test sahasının durdurulması ve daha sonra dünyanın en büyük dördüncü füze ve nükleer cephaneliğinin kapatılmasıydı. Kazakistan'ın silahsızlanma statüsüne ilişkin temel kararı, 1994'te Genel Kurumun 49. oturumunda, BM tarafından takdirle karşılanarak

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması imzalanmıştır. (UN, 1995). Böyle bir karardan sonra, Kazakistan, Rusya, ABD, İngiltere, Fransa ve Çin gibi *nükleer kulüp* ülkelerinden geniş bir uluslararası destek ve güvenlik hakkına sahip olmuştur. Nükleer silahların yayılmasını önleme ve silahsızlanma çerçevesinde Kazakistan'ın Orta Asya'da nükleer silahsız bir bölge oluşturmasındaki önemli rolü belirtilmelidir. Çünkü silahsızlanma konusunda bir sonraki anlaşma Orta Asya'daki beş devlet, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan arasında 2006 yılında imzalanmıştır. İşbu devletler konum olarak bir dizi benzersiz özelliğe yani kuzey iki nükleer devlet olan Rusya ve Çin ile sınırları mevcuttur. Anlaşmanın önemi ise beş Orta Asya ülkesini kapsayan ilk çok taraflı güvenlik anlaşması olmasıdır. 8 Aralık 2010 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 65. oturumunda kabul edilen 65/49 kararında, Orta Asya'daki nükleer silahsız bölge hakkında Genel Kurul Sözleşmesinin yürürlüğe girmesini memnuniyetle karşılamıştır. Kararda, bölge ülkeleri arasında gönüllü olarak imzalanan anlaşmalar temelinde Orta Asya'daki nükleer silahsız bölge anlaşması, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme rejiminin güçlendirilmesi, bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması yönünde önemli bir adım olduğu ifade edilmiştir (UN, 2011). BM Genel Sekreteri Pan Gi-Mun, 2010 yılında Kazakistan'a yaptığı resmi ziyareti esnasında, nükleer silahların daha önce bulunduğu bir bölgede kurulan ilk nükleer silahsız bölge olduğunu belirtmiştir. Anlaşmanın bir başka özelliği ise ilk kez, tüm katılımcıların, yürürlüğe girmesinden sonraki 18 ay içerisinde, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ile ek bir garanti protokolü imzalanmış ve tüm katılımcıların yükümlülüklerini tam olarak yerine getirme zorunluluğu vurgulanmıştır (Kazinform, 2010). Nazarbayev, BM Genel Kurulu'nun 66. oturumunda, küresel nükleer güvenlik konusunda: “Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme alanındaki tüm ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirmek için BM ve IAEA uluslararası kontrolünün yasal temelini genişletilmesi ve nükleer olmayan dünya Evrensel Barış Bildirgesinin oluşturulması için gerekli çalışmaların başlatılmasını gerektiğini önermiştir.

Nükleer denemelerin yasaklanmasından sonra, 29 Ağustos 2012 tarihinde Astana'da gerçekleşen “Nükleer Silahsız Bir Dünyaya” konferansında, Kazakistan atom (Abolish Testing our Mission) projesini başlatmıştır. Projenin bir parçası olan Dilekçe kampanyası dünya çapında kamuoyunun nükleer testlere karşı birleştirmek için tasarlanmış uluslararası bir dilekçe kampanyasıdır. Bu kampanya, dünyadaki nükleer

silahlara karşı çıkan bireyin, nükleer testlerden kalıcı olarak vazgeçmek ve kapsamlı nükleer test yasağı anlaşmasının hızlı bir şekilde yürürlüğe girmesini sağlamak için çevrimiçi bir dilekçe imzalama imkânını tanımıştır. Bu girişim dünya kamuoyunun önemli derecede desteğini almıştır. Kazakistan kendi topraklarında düşük seviyede zenginleştirilmiş uranyum IAEA uluslararası bankasını kurmak için istekli olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda Kazakistan Dışişleri Bakanı, “Nükleer yakıt için çok taraflı yaklaşımların geliştirilmesi, garantili nükleer yakıt rezervlerinin oluşturulması dâhil olmak üzere, nükleer enerjinin barışçıl kullanımını teşvik edeceğine inanıyorum” şeklindeki konuşması dikkat çekmiştir. (Ministerstvo İnostrannih Del, 2019a).

2013 yılında Kazakistan, İran nükleer programı kapsamında, İran İslam Cumhuriyeti ile diğer uluslararası tarafların müzakeresi için Almatı’da bir platform gerçekleştirmesini sağlanmıştır. XXI. yüzyılın karşısında terörizm tehlikesini göz önünde bulundurarak, Kazakistan BM ile bu konuda aktif olarak işbirliği yapmaktadır. Ocak 2005 Almatı’da uluslararası ve bölgesel örgütlerin katılımıyla BM Güvenlik Konseyi Terörle Mücadele Komitesi’nin (CTC) IV. toplantısı düzenlenmiştir. CTC’nin ana görevlerinden biri, uluslararası terörizmle mücadelede devletlerin ortak kurallarının geliştirilmesi ve bu geniş kapsamlı önlemlerden kaynaklanan hem siyasî hem de ekonomik ve askerî görevlerinin uygulanmasıdır. Bir sonraki BM Güvenlik Konseyi toplantısı Almatı’da gerçekleştirilmiştir (UN Security Council, 2005:4).

2013’te BM Genel Kurul’un 68. oturumunda, Kazakistan Dışişleri Bakanlığı Y.A İdrisov, ülkenin nükleer silahsızlanma konusundaki durumu bir kez daha dile getirerek, parçalanabilir malzemelerin üretimini yasaklamak için bir sözleşme oluşturulmasına, Ortadoğu’da nükleer ve diğer kitle imha silahlarından arınmış bir bölgenin kurulmasını tartışmak için bir konferans düzenlenmesine teşvik etmiştir (Kazinform (b), 2019).

Uluslararası güvenlik konularında BM barışı koruma programı da önemli bir rol oynamaktadır. Barışı koruma faaliyetlerinin verilerine göre, son yirmi yılda, dünya devletlerarası çatışmaların sayısı neredeyse yarıya inmiştir, bu da büyük ölçüde önleyici diplomasi ve BM barış çabalarının yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Kazakistan, BM Barış Gücü faaliyetlerine katılmaya hazır olduğunu 1994 yılında belirterek daha sonra Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan olmak üzere üç devlet adına, Orta Asya bölgesinde bu program eylemlerini yürütmek için ortak bir tabur “Tsentrabzbat” kurma önerisi sunarak 1995 yılında da ilgili anlaşmayı imzalamıştır (Arystanbekova, Azizian ve Çukayeva 2014: 214).

2013'te Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu, Cumhurbaşkanının, Haiti, Batı Sahra, Fildişi Sahra ve Liberya'daki BM misyonlarına askerî birliklerini gönderme önerisini desteklemiştir. Bu faaliyetin önemi, dünya toplumunda devletin otoritesini güçlendirmek ve uluslararası barış deneyimini elde etmek için fırsat olarak görülmüş olmasıdır. Savunma Bakanı A. Jaksybekov fikrini şu şekilde izah etmiştir: “Kazakistan, uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak barış ve güvenliği koruma yükümlülüklerini yerine getirmektedir. Böylece, bu bölgesel bir lider olarak ülkenin konumunu pekiştirmek için büyük fırsat ve uluslararası arenada devletin çıkarlarını ilerletmek için önemli bir argüman olarak hizmet vermektedir” (Interfax, 2013).

BM barışı koruma faaliyetleri çerçevesinde, Kazakistan, Afganistan durumunun istikrarlığında da aktif rol oynamaktadır. Afganistan, Kazakistan Cumhuriyeti'nin dış politikasında öncelikli alanlardan biridir ve bu da Orta Asya bölgesinde güvenliğin korunma öneminden kaynaklanmaktadır. 2007 yılında kabul edilen Afganistan'a özel yardım planı göz önüne alındığında, Kazakistan 2010'dan 2018 yılına kadar Afgan öğrencilerine eğitim verme sorumluluğunu üstlenmiştir. Ayrıca, tıp ve eğitim tesisleri dâhil olmak üzere Afganistan'ın altyapısını yeniden inşa etmek için bir dizi büyük proje yürütmektedir (Çukayeva, 2014: 112). 2013 yılında Almatı'da düzenlenen üçüncü Dışişleri Bakanları Toplantısı, İstanbul sürecine katılan ülkeler kabul edilen beyannameye göre eğitim, ekonomi, terörle mücadele ve uyuşturucu ticareti, doğal afetlerin sonuçları ve Afganistan altyapısının geliştirilmesi alanlarında özel etkileşim önlemleri üzerine “bölgesel çıkarlar platformu” tespit edilmiştir (Prezident Respubliki Kazahstan, 2013).

3.2. Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi

Kazakistan kendi bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. Türkiye, 1990'larda SSCB'nin dağılmasından hemen sonra Orta Asya bölgesinde bağımsızlığına kavuşan cumhuriyetler içinde aktif rol oynayan Kazakistan'a karşı yapıcı rol üstlenmiş ve ona göre hareket etmiştir. Bu süreçte Kazak - Türk ilişkilerinde her düzeyde temasların yüksek olduğu görülmüştür. Bu ilişkilerin gelişim dinamikleri, iki ulusun tarihî ve kültürel kökleri devletler arasındaki kökü stratejik ortaklığa dayanmaktadır. Daha

sonra, kültürel ve dilsel ortaklıkla Sovyet sonrasındaki halkları pekiştirmeyi amaçlayan bir strateji çerçevesinde Ankara, Orta Asya bölgesi topluluklarıyla “Türk Dünyası”nı kurmaya çalışmışlardır. Bu kapsamda, 1992 yılında Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları zirvesi adı altında Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ev sahipliğinde, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Özbekistan ve Türkmenistan’ın katılımlarıyla Ankara’da ilk buluşma gerçekleşmiştir (Erol ve Çelik, 2017: 20). 1993 yılında da Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Türkiye kültür bakanlarının katılımlarıyla kurulan, Türk Dünyası’nın UNESCO’su olan TÜRKSOY, “Türk dünyasının ortak mirasını” yaygınlaştırmak ve korumak amacıyla çeşitli kültürel etkinliklere odaklanmıştır (Wheeler, 2013: 5-6). 1992 senesinde Türkiye’nin girişimleriyle başlatılan süreç kapsamında, on Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Nahçıvan’da gerçekleşmiş olan Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanlarının 9. Zirvesi’nde Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi’nin (TDİK), kısa adıyla Türk Konseyi/Türk Keneşi’nin kuruluşuna dair “Nahçıvan Anlaşması” imzalanmıştır (Şahin, 2016: 1171).

Türk Keneşi mekanizmalarının en önde gelen esas kriteri çatı kuruluşu olarak kabul edilmesidir. Bu çerçevede Türk Konseyi’nin ilişkili kurumları da mevcuttur (Şahin, 2016: 1170; Erol ve Çelik, 2017: 21; Mert, 2015: 274). Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı): 1993 yılında kurulmuş olan teşkilat, ülkeler arasında eğitim, bilim, kültür ve sanat alanlarında işbirliğinin geliştirilmesini, Türk dünyasının ortak değerlerinin uluslararası seviyede tanıtılmasını ve kültürel bağların derinleştirilmesini hedeflemektedir.

TÜRKPA (Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi): 2008 yılında imzalanan, Türk Dili Konuşan Ülkelerin Parlamentoları arasındaki işbirliğini güçlendirmek amacıyla faaliyet göstermektedir.

Türk İş Konseyi: Kurucu belgesi 2011 yılında imzalanmıştır. Tarafların özel sektör kuruluşlarını birleştirerek, ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinde Türk Konseyi tarafından yürütülen çalışmaların önemli rol oynaması belirtilmiştir.

Uluslararası Türk Akademisi: 2012 yılında Bişkek Zirvesi’nde imzalanmış ve Kazakistan Cumhuriyeti’nin ulusal bir kurumu olarak faaliyet göstermektedir. Astana’da bulunan Türk Akademisi, Türk dili, edebiyatı, kültür, tarih ve etnografya alanında gerçekleştirilen bilimsel araştırma ve çalışmaların desteklenmesini

amaçlamaktadır. Türk halklarının kültürel ve manevi mirasına ilişkin araştırmalarının sergilenmesini hedefleyerek Türk tarih Müzesi ve Türk Kütüphanesi kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Türk Kültür ve Miras Vakfı: Türk Kültürü ve Mirasıyla ilgili çeşitli konularda yürütülen faaliyet, proje ve programlara maddi destek sağlamakla görevlidir.

Türk Konseyi, Türk halklarının her alanında ihtiyaç duyduğu bir örgüttür. Türk Konseyi, Türk Dünyasını bir araya getiren, dil, kültür, tarih, dış politika, ekonomi, eğitim, turizm ve ticaret alanlarında faaliyet gösteren ve aynı zamanda işbu alanlarda yapılan bilimsel araştırmalar ve çalışmaların ortak manevi mirasının korunması ve varlığını sürdürmesi için kurulmuş uluslararası teşkilattir.

Türk Keneşi'nin kurulmasıyla her sene düzenlenmekte olan Zirvelerin çeşitli temalar üzerinde günümüze kadar altı toplantısı yapılmıştır. Modern aşamada, sadece Sovyet sonrası Türk cumhuriyetlerini entegre etmek değil, aynı zamanda tek bir aktör olarak görülebilecek bir Türk Dünyası oluşturmak için, daha çok Türkiye'nin girişimde bulunduğu görülmektedir. Tüm toplantılara ve zirvelere katılan Cumhuriyetler, entegre olmak için kendi girişimlerini ileri sürdükçe görevlerini pratikte gerçekleştirmiştir. Türk ülkeleri entegrasyonunun önemli aşaması, 2009-2015 yılları arasında olduğu ve bu süreçte kurumsal yapıların ortaya çıkışı açıkça gözlemlenmiştir (Vasilyeva, 2018: 185-188).

Macaristan'ın pozisyonuna gelince, her şeyden önce, Avrupa Birliği komşularıyla ciddi anlaşmazlıklara sahip olan bu Avrupa ülkesinin arzusu, ürünleri için yeni pazarlar bulma isteğine dayanıyor gibi görünmesidir. Başbakan Viktor Orban'nin hem Çolpan-Ata Zirvesinde hem de Kırgızistan Cumhurbaşkanı ile ikili görüşmeler sırasında yaptığı konuşmada, Macaristan'ın özellikle farmakoloji, su ve tarım, bununla birlikte BT teknolojileri alanında ortak arayışıyla ilgilendiği ortaya çıkmıştır. Macaristan'ın Türk Dili Konuşan Ülkeler'le bu işbirliği ne kadar güven sağlayabileceği tartışmalıdır (İvanov, 2018: 2).

Son yıllarda Kazakistan ile Türkiye arasındaki işbirliği, siyasî, askerî, ticarî, ekonomik ve kültürel alanlarda başarılı bir şekilde gelişmiştir. Nazarbayev'in 2003'te 21-22 Mayıs tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı resmî ziyareti, ikili işbirliğine ek bir ivme kazandırmıştır (Yermekbayev, Koşyibaev ve Lama Şarif, 2006: 201). Ziyaret kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti yönetimi tarafından iş çevreleriyle toplantılar düzenlenmiş ve bu sırada Kazakistan ile Türkiye arasındaki ilişkinin niteliksel olarak

yeni bir seviyeye yükseldiğini gösteren anlaşmalar yapılmıştır. Kazakistan ve Türkiye arasındaki çok taraflı işbirliği üzerinde BM, İİÖ ve AİGK zirveleri çerçevesinde bazı başarılar elde edilmiştir. İstanbul'da Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nda iki ülke arasında ulaşım altyapısı geliştirilmesinin önemini, özellikle Bakü - Tiflis - Ceyhan petrol projesinde Kazakistan petrolünün de dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Buna karşılık Başbakan R. T. Erdoğan, bu ulaşım sistemini “Akorda - Bakü - Tiflis - Ceyhan” olarak nitelemeyi önermiştir (Nazarbayev, 2017: 326). Aralık 2007'de Türkiye Cumhurbaşkanı, Kazakistan'ın Bağımsızlık günü arifesinde Astana'ya yaptığı ziyaretinde uzun vadeli Ekonomik İşbirliği programını imzalamıştır.

İki ülke işbirliğinin gelişmesi ve Türk Keneşi'nin kurulmasına öncülük etmesi nedeniyle, Nazarbayev 2009 yılında Türkiye'nin o dönemki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından Türkiye Cumhuriyeti Devlet Nişanı ile ödüllendirilmiş, iki ülkenin ilişkileri kardeşlik düzeyinde tanımlanmış ve Türk Keneşi'nin kurulmasının ise gerçekleştirilen bir hayal olduğu ifade edilmiştir (Nazarbayev, 2017: 327). Bununla birlikte, Türkiye'nin Orta Asya içindeki kültürel ve dilsel etkisi güçlü olmaya devam etmektedir ve bu, Rusya'dan uzaklaşma arayışında, medeniyet açısından gelişmenin yolunu bulma sürecini başlatan Orta Asya iktidar politikasının bir parçasıdır. Bu süreç çerçevesinde, “Türk Birliği” fikri genellikle Rusya ile ortak hâle gelen kültürel ve tarihî alana alternatif olarak verilmiştir. Bununla beraber, Kazakistan'da gönüllü dil reformuna başlama niyetini açıklamıştır. Kazak alfabesinin Kiril'den Latin alfabesine geçirilmesine ilişkin 26 Ekim 2017 tarihli ve 569 sayılı Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kararnamesi kabul edilmiştir (Yegemen Qazaqstan, 2018: 2).

Kültürel ve siyasî ilişkilerdeki ivmenin ekonomik ve ticarî ilişkilere dayanması konusunda ise beklenen hedeflerin henüz gerçekleştirilemediği sonucuna varmak mümkündür. Türkiye, Kazakistan'ın önemli ticaret ve ekonomik yatırım ortaklarından biri olmasına ve iki ülke arasındaki ticaret hacminin geliştirilmesine yönelik üst düzey niyet ve beyanlara rağmen, istenilen oranda artışın yaşanmadığı görülmektedir. İki ülkenin ekonomik ilişkileri yıldan yıla değişken şekilde gelişmiştir. Örneğin, iki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi 1996 yılında 264.639 milyon dolar, 2000 yılında 465.077 milyon dolar, 2004 yılında 797.783 milyon dolar ve 2006 yılında 1.690.051 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2017: 818). 2007 yılında 2 milyar dolar ve 2008 yılında 3 milyar doları geçen toplam ticaret hacmi rakamları, 2009 yılında 1.982.345 dolara gerilemiş, 2010 yılından itibaren yeniden artış yönünde gelişim

göstermiş, 2012 yılında 4.439.600 dolar seviyesine çıkmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019). Bu yıldan itibaren üst düzey açıklamalarda ve çeşitli ticarî platformlarda ortaya konarak yıllar içinde yeniden dile getirilen toplam 10 milyar dolarlık ticaret hacmi hedefi söz konusu olmuş (Yılmaz, 2017: 817, Bostancı ve Lüleci, 2019: 744; DEİK, 2018), ancak bugüne kadar bu rakama ulaşılamamış, aksine mevcut rakamların altına inen ticarî performanslar görülmüştür. 2015 yılında 2.139.670 dolara inmi olan toplam ticaret hacmi, 2015 Rusya-Türkiye uçak krizinin yansımasıyla 2016 yılında daha da azalarak 1.958.361 dolar seviyesine gerilemiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019). 2015-2016 yılında Rus-Türk ilişkilerindeki kriz döneminde Rusya tarafından Rus iç pazarına Türk mallarının temini üzerinde kısıtlamalar getirilmiştir. Türkiye'den Kazakistan'a giden ürünlerin önemli bir kısmının Rus toprakları üzerinden transit olması Türk-Kazak ticarî ilişkilerini de etkilemiştir. Kasım - Aralık 2015'te Kazak medyası, Türkiye'den transit olarak Kazakistan'a giden 150 Kazak vagonunun Rusya - Gürcistan ve Rusya - Ukrayna sınırlarında gecikmeler yaşadığını bildirmiştir (Forbes Kazakhstan, 2015). Bu yüzden Türkiye'den Kazakistan'a esas ticaret mallarının akışı Bakü, Aktau ve Hazar limanlarından başlamıştır. Yerel basında çıkan haberlere göre, Aktau üzerinden Türk teslimatlarının hacmi bu dönemde 10 kat artmıştır. Şubat 2016'da ise Kazakistan gümrük idaresi Atameken Ulusal Girişimciler Odası ile, Hazar Limanı üzerinden Türkiye'den gelen mallar için kontrol prosedürlerinin önemli ölçüde hızlandırılmasını sağlayan ortak bir plan geliştirmiştir (Lihaçyov, 2018: 134). Böylelikle Türk-Kazak ticaretinin 2016'daki düşük seyreden hacmi sonraki yıllarda yeniden artış yönünde geliştirilmeye başlanmıştır. 2018 yılında toplam ticaret 2.876.943 dolar olarak gerçekleşirken, genel ticaret sistemine göre 2019 yılında Türkiye'den Kazakistan'a yapılan ihracat 900.150 dolarken, ithalat 1.403.956 dolar olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020). Yatırım ve iş açısından bakıldığında ise, 2006 yılında Kazakistan'da faaliyet gösteren Türk şirketlerinin sayısı 250 civarındayken (Okan, 2006), 2019 itibarıyla 1824 Türk sermayeli firmanın aktif olarak çalışmaya devam ettiği açıklanmış, bu işletmelerin sadece 25'inin orta ve 21'inin büyük işletmeler olduğu belirtilmiştir (Khashimov, 2019).

Kazakistan'ın çok vektörlü politikası, 2015 yılında Rus-Türk ilişkilerinin gerginleşmesi döneminde kendini göstermiştir. Rus uçağının düşürülmesinden bir gün sonra, Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı resmî sayfasında bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamaya göre, Kazak tarafı "Rus askerlerinin ölümü ile ilgili

başsağlığı” dilemiş ve bu “trajik olay” için üzüntü içinde olduğunu ifade etmiştir. Astana, “teröre karşı uluslararası mücadele” yönünde hareket eden Moskova ve Ankara’ya “kendi sakinliğini koruması” konusunda çağırıda bulunmuştur (Radiyo Azattık, 2015). 29 Kasım 2015’te Kazak ve Türk liderlerinin yaptığı bir telefon görüşmesi sırasında N. Nazarbayev, tarafların gergin durumunu ortadan kaldırmak için olası tüm önlemleri alacağını ifade ederek bu konuda iyi dileklerini dile getirmiştir. Nazarbayev 30 Kasım 2015’te Kazakistan halkına seslenişinde bazı konularda daha net bir tavır sergilemiştir. TASS’ın haberine göre, N. Nazarbayev, olayla ilgili “güçlü üzüntüleri” tekrar dile getirerek, “Rus bombardıman uçağının Türkiye’ye saldırmadığını” vurgulamıştır. Bu bağlamda, Kazakistan Cumhurbaşkanı, “Rusya ve Türkiye terörle mücadelede birbirine dost ve destekçi olarak ortak bir yol bulmak ve uzun yıllar boyunca ilişkilerini korumak zorunda olduklarını, hatta her iki devletin eski Cumhurbaşkanı Demirel ve Yeltsin’in münasebetlerini güçlendirmek için yıllardır çaba gösterdiğini ve bu uzun süren çabaların boşa gideceğini dile getirmiştir. (Şutkina, 2015).

Kazakistan’ın dış ve iç politikası için Rusya ile Türkiye arasındaki çatışma kolay bir diplomatik süreç olmamıştır. Çünkü, Kazakistan’ın Rusya ile çok sayıda ekonomik ve askerî ittifakının olması; KGAÖ, EAS, SCO. Öte yandan, Kazakistan’ın ve Türkiye’nin büyük iş çıkarları üzerindeki bağlantılarıdır. Her şeyden önce, Kazakistan’ın Türkiye ile ana birleştirici özelliği köklü tarihî ve kültürel bağlarının olması, aynı zamanda turizm ve ticaret alanında işbirliklerinin bulunmasıdır. Bu uçak krizinden sonra Kazakistan’ın Rusya-Türkiye ilişkilerine karşı izlediği politikası hakkında siyasetçi Dosım Satpayev, “şimdi, Kazakistan için en kârlı senaryo tarafsız bir pozisyon almaya çalışmasıdır” şeklinde kendi yorumunu yapmıştır (Musabayeva, 2019).

Sonuç olarak, bu zor diplomatik süreçte, N. Nazarbayev, Türk ve Rus cumhurbaşkanlarına karşı çok sağduyulu davranmıştır. Nazarbayev, ülkesinin bulunduğu konum nedeniyle, büyük çaplı çatışmalara yol açabilecek bu iki devlet arasındaki gerginliği düzeltmek için bir hayli çaba sarf etmiştir. Yani, hem Rusya hem Türkiye ile sıkı bağlarının olmasına rağmen tarafsızlığını koruyarak arabuluculuk pozisyonunu kullanmıştır.

3.3. Asya'da İş Birliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı

Kazakistan Cumhuriyeti, uluslararası güvenlik ve silahsızlanma konusundaki tüm pratik adımlarında iki ilkeye dikkat çekmiştir; birincisi mevcut jeopolitik ve ekonomik eğilimleri yeterince algılayıp adım adım uluslararası güvenlik için yeni yapıların ve mekanizmaların inşasına katılma gerekçesini duymak. İkincisi bölgesel bir güvenlik sistemini oluşturmak ve küresel güvenliği güçlendirmek için etkili yollar bulmayı ihmal etmemektir.

Kazakistan'ın en çok üstünde durduğu girişimlerden biri, devletin dış politika öncelikleri sisteminde özel pozisyona sahip olan, Ekim 1992'de BM Genel Kurulu'nun 47. oturumunda Nazarbayev tarafından ileri sürülen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın Asya muadili, AİGK'nin oluşturulmasını önermesidir (Generalnaya Assambleya, 1992: 9-10). BM'de konuşma yapan Nazarbayev, sadece küresel topluma, evrensel değerlere ve uluslararası hukuk normlarına uymaya dayanan kapsamlı işbirliği için hazırlığını vurgulamakla kalmayıp aynı zamanda BM üyesi ülkeleri arasında dikkat ve tartışmaya değer girişimlerle de göze çarpmıştır.

AİGK ilk olarak, Asya'da barış, güvenlik ve istikrarı sağlamayı amaçlayan işbirliğini güçlendirmek amacıyla uluslararası forum olarak tanıtılmıştır. AİGK, başlangıçta 15 ülke, Afganistan, Azerbaycan, Çin, Mısır, Hindistan, İran, İsrail, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Filistin, Rusya, Tacikistan, Türkiye ve Özbekistan'ın katılımıyla, Asya nüfusunun yaklaşık % 90'ını kapsamaktadır (CICA, 2019).

AİGK, her şeyden önce, Asya kıtasında barış, güvenlik, istikrar konularında siyasî ve ideolojik yönelimlerinden bağımsız olarak, ortak yaklaşımların geliştirilmesi, barış içinde yaşama ilkelerinin uygulanması ve devletlerin karşılıklı, yararlı işbirliği konularında ortaklıklarını ifade eden bir değerlendirme forumudur.

AİGK'nin hazırlık ve toplanma süreci birkaç aşamadan geçmektedir:

İlk aşamada, Kazakistan'ın çabaları bu girişimin uluslararası desteğini pekiştirmeye yönelikti. Süreci daha da geliştirmeye ilişkin Asya ülkelerinin önemli bir grubunu tanımlamak son derece önemliydi. Kıtadaki güvenlik konularına ortak yaklaşımlar geliştirmeyi hedefleyen üç Asya uzmanı toplantısı yapılmıştır (Nisan ve Ağustos 1993, Ekim 1994). Girişim Rusya, Çin, Hindistan, İran, Pakistan dâhil olmak üzere 15 ülke tarafından desteklenmiştir. Toplantıyı hazırlamak için Özel Çalışma Grubu oluşturulmuştur (SRG- ÖÇG). İlk etabın ana başarısı, bölgede bulunan

anlaşmazlıkların, güvenlik ve işbirliği konularında ortak yaklaşımlar sürecinde katılımcı devletlerin geliştirilmesinde bir engel teşkil edemeyeceği anlaşmasıydı.

İkinci aşamada, AİGK süreci, üyelerin devlet çalışmalarının ana içeriği Dışişleri Bakanları toplantısının hazırlanmasıydı. Bu süre zarfında, ÖÇG'nin 8 toplantısı, dış politika bölümleri Başkan yardımcılarının iki toplantısı (Şubat 1996, Aralık 1997), uluslararası kolokyum "AİGK'nin Asya güvenliği bağlamında toplantısı" (Ekim 1998) ve bir dizi üye devletin başkentlerinde ikili istişareler (Ocak- Şubat 1999) yapılmıştır. Toplantıda, "AİGK Prosedürünün Kuralları", "AİGK İlkeleri Bildirgesi", "AİGK Yapıları ve Kurumları" gibi temel belgelerin taslakları da ele alınmıştır. Küresel topluluk özellikle Asya ülkeleri bu fikri kavramak için zamana ihtiyaç duymuştur. Almatı'da 7-8 Şubat 1996 tarihinde yapılan katılımcıların dış politika Başkan Yardımcıları toplantısında, 23 Asya ülkesi temsilcileri, AİGK'nin gelişim sürecinin uzun zaman ve tüm katılımcıların ortak çabalarını gerektirdiğini kabul etmiştir. Toplantı sürecinde, bölge devletleri işbirliğinin temel alanlarını belirleyen esas belgeleri hazırlamak için özenli bir şekilde çalışacaklarına kararlı olduğunu göstermiştir. Toplantının ardından, Asya ülkelerinin diplomatları aşağıdaki sonuçlara ulaşmışlardır:

1. AİGK sürecine her şeyden önce istikrarlı bir karakter kazandırılması;
2. AİGK'nin hazırlanması için Özel Çalışma Grubu'nun çabaları, katılımcı devletlerin güvenlik kaygılarıyla ilgili tutumlarının yakınlaştırılmasına yol açmış ve Asya ülkeleri tarafından olumlu bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur.
3. Asya'da güvenliği sağlamak için yeni bir mekanizma oluşurken, Asya kıtasındaki devletlerarası ilişkilerin özgüllüğünün dikkate alınması gerektiği anlaşılmıştır;
4. Diğer bölgesel yapıların uzmanlığını kullanmanın uygunluğu kabul edilmiştir; (Nurtazina, 2015: 51)

3 Aralık 1997'de, AİGK üyelerinin Dışişleri Bakan yardımcıları toplantısı düzenlenmiştir. Kazakistan girişiminin daha da geliştirilmesi için genel bir vizyon yansıtan nihai bir açıklama sunulmuştur. Katılımcılar tarafından toplantıda, AİGK'nin resmi belgelerine aşağıdaki ilkelerin dâhil edilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.

1. Toprak bütünlüğünün korunması;
2. Egemen eşitlik ve proste bulunan tüm ülkelerin egemenliğine saygı;
3. Devletlerden bir birlerinin işlerine karışmaması;

4. Müzakere sürecinde çatışma, kriz durumlarının çözümü, esas konu yerini alması;

5. İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı; (Tokayev, 2002: 367)

AİGK'nin faaliyetlerinde diğer önemli bir nokta ise, 1998 yılında uluslararası "AİGK'nin Asya Güvenliği Bağlamında" bilimsel toplantı düzenlenmiştir. Toplantı, Asya, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer 16 ülkenin önde gelen araştırma merkezleri ve enstitü liderlerinin katılımıyla gerçekleşmiştir (Tokayev, 2002: 369). Bu Bilimsel toplantının temel amacı, bölgesel bir güvenlik sisteminin kurulması açısından Asya güvenliğinin tüm spektrumu boyunca görüşlerin değerlendirilmesidir. Katılımcılar, ilk aşamada, üye devletlerin, bölgenin en önemli sorunlarına (*bölgesel çatışmalar, kitle imha silahlarının yayılması, insan hakları, terörizm ve aşırı dindarlık, uyuşturucu nakliyatı, ekonomik gelişme ve güvenlik önlemleri*) ilişkin görüşlerini göz önünde bulundurarak mevcut konuların ele alınması doğrultusunda anlaşmışlardır.

Kazakistan, 4 Haziran 2002 tarihinde Almatı'da gerçekleşen, 16 ülkenin özel elçilerinin ve üye devletlerinin hükümet başkanlarının da katıldığı ilk AİGK zirvesine ev sahipliği yapmıştır. Zirvede, Almatı Yasası (temel belge), terörizmin ortadan kaldırılması ve medeniyetler arasındaki diyalogun geliştirilmesi hakkında bildirme imzalanmıştır (Laruel ve Peyruz, 2013: 21). 2002 Almatı Zirvesi'ni özel kılan hususlardan bir diğer özellik, ikili çatışmanın şiddetlenmesi durumu söz konusu olan (Hindistan ve Pakistan, Filistin ve İsrail) ülke liderlerinin katılımıyla gerçekleştirilmesidir. AİGK zirvesinin müzakere masasında, Hindistan ve Pakistan arasındaki ikili çatışma konusu da gündeme getirilmiştir. Zirvede başkanlık görevini üstlenen Nazarbayev yaptığı konuşmada, Asya'daki çatışmalar ve ülkelerarasındaki gerginlikleri önlemek için, AİGK üyesi ülkelerin liderlerini ikili ilişkilerinde öz kontrollerini korumaya ve bazı konularda sorumluluklar üstlenmeye davet etmiştir. Bölgelerin devlet başkanları, Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmanın barışçıl bir şekilde çözülmesi için maddi ve manevi açıdan destek vereceklerini ifade etmişlerdir (Abdrahmanov, 2017).

Asya'nın konumu için uygun güven önlemleri beş kategoriye ayrılarak belirlenmiştir. Sözleşmeye göre; ekonomik, ekolojik, insan hakları, yeni sorunlar ve tehditlerle mücadele, askerî-politik. Sözleşme ve 2007 güven oluşturma önlemlerinin uygulanmasına yönelik ortak yaklaşımların tanımlanan alanlardaki misyonlara odaklanması gerektiğini vurgulamıştır (Tumiş, 2014: 71). 18-20 Şubat 2009 tarihinde,

Yeni Delhi Hindistan özel çalışma grubu AİGK üst düzey yetkililer Komitesi ile bir toplantı düzenlemiştir. Hindistan, Azerbaycan ile güvenli ve verimli ulaşım koridorlarının geliştirilmesi konusunda Kore Cumhuriyeti, "Koordine Sınır Yönetimi" ile enerji konusunda güvenliği sağlamak için gönüllü olmuştur (Nurtazina, 2015: 52). Böylece 2002, 2006 ve 2010 tarihlerinde düzenlenmiş olan zirveler, Asya kıtası için kolektif güvenlik sorunlarının gündeme gelmesi konusunda önemli bir adım atıldığını göstermiş ve Kazakistan'ın girişiminin siyasi ve uluslararası ilişkilerinin şekillenmesinde önemli bir faktör olarak gerçekleştiğini kanıtlamıştır (Nurtazina, 2015: 61).

Gelişiminin on iki yıllık döneminde, artık AİGK'nin tam teşekküllü bir organizasyona dönüşmesine izin verilecektir. 2 Mart 2012'de Forumun yıllık toplantısında, Nazarbayev, AİGK'nin modern, uluslararası ilişkiler sisteminde katılımının daha etkili biçimde bir geçiş seviyesine yaklaştığını vurgulamıştır. Bu koşullar altında, Nazarbayev, gelecekte AİGK'nin bir danışma forumundan resmî bir uluslararası organizasyona dönüştürülmesini önermiştir. AİGK'nin girişimi sayesinde Kazakistan'da ulusal güvenliğin sağlanmasında ek bir etken olmuştur. N.Nazarbayev toplantıda yaptığı konuşmasında şu şekilde beyanda bulunmuştur:

Daha fazla ekonomik büyüme ve ülkenin refahını artırmak için planlanan hedeflere ulaşılması büyük ölçüde Kazakistan ulusal güvenliğinin sağlanmasına bağlı olacaktır, özellikle artan istikrarsızlıktan endişe duyduğumuz Asya'daki güvenliğe bağlıdır. İstikrar için ciddi tehditlerden biri Orta Doğu ve Afganistan'da uzun süren çatışmalardır. İran'ın çevresinde karmaşık jeopolitik durum gelişiyor. Uluslararası terörizm ve aşırı dindarlık sorunları derinleşiyor ve onlarla başa çıkmanın modern yollarına uyum sağlanmaktadır. Tüm çabaların aksine, kitle imha silahlarının yayılması süreci devam ediyor. Asya için hala ciddi sorunlardan: uyuşturucu ticareti, yasadışı göç etmek, insan ve silah kaçakçılığı olarak kalmaktadır. Bu koşullar altında, Asya'daki etkileşim ve güven önlemleri toplantısı çerçevesinde stratejik diyalogu aktif olarak geliştirmeliyiz. Kazakistan'ın BDT, EURASEC, KGAÖ çerçevesinde entegrasyon süreçlerine aktif katılım ve yeni zorluklarla mücadele de önemlidir (Kaliyeva, 2012: 18).

Mayıs 2014'te Şangay'da düzenlenen IV. AİGK zirvesinin sonucu ŞİÖ ve AİGK arasında bir mutabakat zaptı imzalanmasıyla sürecin bir dönüm noktası olduğu kanıtlanmıştır. Örgüte üye Devlet Başkanları, Bangladeş ve Katar'ı Asya'daki etkileşim ve güven önlemleri toplantısının yeni üyeleri olarak kabul etmiştir (Prezident Rossii, 2014). 20 Eylül 2017 tarihinde New York'ta BM Genel Kurulu'nun 72.

oturumunda, Kazakistan Cumhurbaşkanı girişiminin 25. yıldönümünü kutlayan toplantının üye devletleri Dışişleri Bakanları gayri resmi toplantısı yapılmıştır. Toplantı sonucuna göre, dışişleri bakanları, tüm Asya ülkelerini kapsayacak şekilde AİGK'nin daha da genişletilmesine, bölgesel ve uluslararası meselelere daha faal bir şekilde katılmasına, aynı zamanda güvenliğin ve insanların refahının sağlanmasında önemli kararların alındığını açıklamıştır. AİGK işbirliğinin pratik etkileşimi geliştirmek için beş boyut üzerinde durulmuştur: a) Forumun coğrafyasının genişletilmesi, b) Toplantının dış bağlantılarının geliştirilmesi, c) Astana'daki AİGK üye ülkelerinin büyükelçileri tarafından düzenli toplantılar için mekanizmaların oluşturulması, d) Sekreteryaya rolünün güçlendirilmesi, e) Forumun tam teşekküllü bir uluslararası organizasyona dönüştürülmesi ile ilgili müzakerelerin yapılması (Ministerstvo İnostrannih Del, 2017a).

Bugün AİGK, geniş bir düzenleyici çerçeve oluşturarak 26 üye ülke, 9 gözlemci devlet ve bir dizi uluslararası kuruluşları bir araya getiren güçlü bir uluslararası forum hâline gelmiştir (Prezident Respubliki Kazahstan, 2017).

Tablo 1

AİGK Toplantılar Süreci

	Tarih	Toplantı Düzeyi
1.Toplantı	Eylül 1999	Dışişleri Bakanları
1.Zirve	Haziran 2002	Devlet veya Hükümet Başkanları
2.Toplantı	Ekim 2004	Dışişleri Bakanları
2. Zirvesi	Haziran 2006	Devlet veya Hükümet Başkanları
3.Toplantı	Ağustos 2008	Dışişleri Bakanları
3. Zirve	Haziran 2010	Devlet ve Hükümet Başkanları
4.Toplantı	Eylül 2012	Dışişleri Bakanları
4. Zirve	Mayıs 2014	Devlet ve Hükümet
5.Toplantı	Nisan 2016	Dışişleri Bakanları Toplantısı
6.Toplantı	Eylül 2018	Özel Bakanlar

Forum, kültürel açıdan değerlendirildiğinde, Astana'da Expo-2017 Uluslararası Dünya Sergisi kapsamında, Asya'nın dört bir yanından profesyonel sporcuların ve amatör sporcuların katılımıyla ŞİÖ – AİGK atletizm Maratonu düzenlenmiştir (Yegemen Qazaqstan, 2017 (20): 1).

Kazakistan, Avrupa ve Asya arasında önemli siyasi ilişkiler, aynı anda barış ve istikrarı güçlendirmeye yönelik sürece aktif olarak katılmaya başladığı gibi küresel sorunların çözümünde de istikrarlı politikanın başlatılmasına öncülük etmiştir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin elverişli coğrafi konumu, jeopolitik çevresiyle dostane ve ortak ilişkileri, ülkenin Doğu ve Batı devletleri tarafından müspet bir diyalog kurmasına olanak sağlamıştır. Kazakistan'ın önemli dış politika kriterleri arasında, küresel ve bölgesel birliklerde güvenlik girişimlerinin katılımı ve tanıtımı da yer almaktadır. 20 yılı aşkın sürede, uluslararası toplum örgütü AİGK'nin görünür fikirlerinden kolektif güvenlik alanında küresel ve bölgesel politikada pratik bir faktör hâline geldiğine kanaat getirmiştir. Kuruluş, sadece Kazakistan'ın “dış kemer” güvenliğinin inşası için değil, aynı zamanda Asya kıtasındaki güvenlik ve işbirliğinin sağlanması için de emniyetli bir mekanizma olarak hareket etmiştir. Kurucu ülke olarak Kazakistan, Asya'nın güvenliği ve sürdürülebilir kalkınması adına AİGK'nin tüm önemli faaliyet alanlarında işbirliğini geliştirmeye devam etmiştir.

3.4. Şangay İşbirliği Örgütü

1969'un Ağustos ayında, Sovyetler - Çin sınırı boyunca (o zamanlar Kazak SSC toprakları Jalanaşköl gölü bölgesinde), SSCB ve ÇHC arasında bir savaş tehdidi baş göstermiştir. Yine de, hem Sovyet hem de Çin liderliği, çatışmanın kanlı savaşa dönmesinin karşısında durmuşlardır. Bunun için de sınır geçişi ve toprak anlaşmazlıklarının çözümü ile ilgili müzakere sürecine girmeyi uygun görmüşlerdir (Sovyet Hükümeti Heyeti, Çin ile komşu tüm müttefik cumhuriyetlerin temsilcilerini içermiştir). Uzun süre boyunca bu müzakere süreci, 1980'lerin ikinci yarısında Sovyetler Birliği'ndeki değişim süreci ile belirgin bir şekilde yoğunlaşmıştır. Müzakereler, tarafların sadece sınırın geçişi ile ilgili değil, aynı zamanda birbirleriyle ilişkilerinde de güvenlik garantisini almak ve böylece dış politika istikrarını sağlamak adına karşılıklı silahsızlanma konusunda da istekli olmasıyla karakterize edilmiştir. Sonuç olarak, 24 Nisan 1990, SSCB ve ÇHC arasında silahlı kuvvetlerin karşılıklı olarak azaltılması ve Sovyet-Çin sınırındaki askerî alanda güven inşa etmek adına birtakım ilkeler öne sürülerek anlaşmalara varılmıştır. (Tokayev, 2002: 365-366).

Tarafların karşılıklı yakınlaşması, SSCB'nin çöküşünden sonra, beş devlet arasında devam etmiştir (“Formula 4+1” olarak adlandırılmışlardır, Sovyet sonrası dört devlet: Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan bunların yanında Çin de sayılabilir). Bu bağlamda, Temmuz 1992'de Nazarbayev, yapılması gereken görevler

arasında sadece sınır sorunlarına çözümleri değil, aynı zamanda silahlı kuvvetlerin karşılıklı olarak azaltılmasını ve Kazakistan - Çin sınırındaki askerî alanda güvenin güçlendirilmesini de (Sovyet-Çin anlaşması 1990'dan itibaren) söz konusu görevler arasında saymıştır (Ayagan, Auanasova ve Lapin, 2011: 58). Bu koşullar altında, Minsk'te 8 Eylül 1992'de kabul edilen, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan arasındaki anlaşmanın, Çin ile Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi ülkelerin sınırlarındaki askerî alanda silahlı kuvvetlerin karşılıklı olarak azaltılması ve güvenliğin sağlanması için Çin ile müzakere edilmesi oldukça önemli ve anlamlı bir adım olmuştur. Böylece, 26 Nisan 1994, Kazakistan ve Çin, Kazakistan-Çin Devlet sınırında bir anlaşma imzalamıştır. Daha sonra bu anlaşmaya ek olarak birkaç anlaşma daha ilave edilmiştir. Bu anlaşmalar sınır hattı çalışmalarını 1996'da başlatılarak, 10 Mayıs 2002 tarihinde ilgili protokollerin imzalanmasıyla sona ermiştir. Toprak sorunlarının çözümü ilkeleri üzerinde, Çin ile Sovyet sonrası ülkelerin sınırlarının tüm çevresi boyunca karşılıklı güvenin güçlendirilmesiyle ilgili sorunların etkili bir şekilde çözümlenmesine yol açmıştır. Bu yönde, 26 Nisan 1996 tarihinde Şanghay'da, dört eski Sovyet Devleti ile Çin arasında "Sınır bölgesinde askerî alanda güven inşa etme anlaşması" imzalanmıştır (Kembayev, 2006a: 98). Bununla birlikte, "Şangay beşliği" kavramı ortaya çıkmıştır.

Bir yıl sonra yani 24 Nisan 1997'de Moskova'da önemli bir belge daha gündeme gelmiştir, "Sınır bölgesinde silahlı kuvvetlerin karşılıklı olarak azaltılması anlaşmasının" imzalanmış olmasıdır. Ayrıca beş devletin başkanları yıllık toplantılarını yürütmek için 1998-2000 yılları arasında dönüşümlü olarak Almatı, Bişkek ve Duşanbe'de bir araya gelmişlerdir (Altundağ, 2016: 106). Böyle bir dostane atmosferde bulunarak, eşitlik, karşılıklı güven ve ortak kalkınma arzusu temelinde, hem bölgesel hem de küresel güvenliğin en önemli konuları verimli bir şekilde tartışılmıştır. Taraflar artık ekonomik işbirliği, çevre koruma, su kaynaklarının rasyonel kullanımı, kültür vb. alanlarını içerecek şekilde tartışılan konular yelpazesini önemli ölçüde genişletmişlerdir.

Bu toplantılarda üretkenlik ve ortak ilgi alanlarıyla, zirve sisteminin yeni bir bölgesel boyuta dönüştürülmesine ihtiyaç duyulmuştur ve neticede, 15 Haziran 2001'de Şanghay'da Nazarbayev'in inisiyatifiyle ŞİÖ'nün kurulmasına ilişkin bir bildiri kabul edilmiştir. Buna ek olarak, aynı gün ittifak saflarına Özbekistan da dâhil olmuştur (Grainger, 2014:1691; Hasnat and Awan, 2016: 85).

Küresel ve bölgesel güvenliği korumak. ŞİÖ'nün en önemli görevi, hem küresel hem de bölgesel düzeyde uluslararası barış ve güvenliği korumaktır. Küresel güvenlik konusunda örgütün hedefleri arasında şunlar yer almaktadır: a) yeni, demokratik, adil ve rasyonel siyasi ve ekonomik uluslararası düzenin oluşturulmasına teşvik edilmesi, b) diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirilmesi, c) uluslararası çatışmaların önlenmesi ve onların barışçıl çözümü,

Sadece bölgesel güvenlik ile ilgili ŞİÖ aşağıdaki hedeflere ulaşmayı hedeflemiştir: a) Üye devletler arasında karşılıklı güven ve iyi komşuluğun, aynı zamanda bölgede barış, güvenlik ve istikrarı korumak ve güçlendirmek, b) Terörizm, ayrımcılık ve aşırı dindarlığa karşı ortak mücadele, c) Uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, uluslararası suç faaliyetlerinin yanı sıra yasadışı göçle mücadele etmek. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde, ŞİÖ üye devletlerinin toplam alanının yaklaşık 30,2 milyon metrekareye eşit olduğu göz önüne alındığında, dünyada barışa büyük katkı sağladığını (dünya arazi alanının %20'sinden fazlasını temsil etmekte) ve nüfusun 1 milyar 556 milyon kişiye ulaştığını gösterir (dünya nüfusunun %22'sini temsil etmekte) (Kembayev, 2012: 47).

Modern dünyanın bugünkü gerçeklerine uyum sağlayarak ŞİÖ çerçevesinde askerî işbirliği, iktidarın yasadışı ele geçirilmesi veya devletlerin toprak bütünlüğünün ihlal edilmesi için yapılan şiddet eylemlerine karşı hareketlerle yakından ilgilenmektedir. Bu bağlamda, 15 Haziran 2001'de (ŞİÖ kuruluşu hakkındaki bildirgesi ile birlikte) Terörizm, Ayrılcılık (Bölücülük) ve Aşırı Dindarlığa karşı Şanghay sözleşmesi kabul edilmiştir (ŞİÖ üye devletlerinin yaşamsal faaliyetlerinde en akut sorunların kategorisine ait modern zamanın “üç kötülüğü” olarak geçmektedir). Bu Sözleşmeye göre, ŞİÖ'nün yasal organlarından biri olan Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı oluşturulmuştur (Aris, 2009: 466).

Ayrılcılık konusunda örnek olarak bilinen Xinjiang, Doğu Türkistan (Uyguristan), ŞİÖ üyeleri Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile sınır paylaşan Batı Çin'de özerk bir bölgedir. ŞİÖ bir bütün olarak terörist grupların tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır, Özbekistan İslam Hareketi (IMU), Hizb ut-Tahrir El-Islami (HuT olarak da bilinen İslam Kurtuluş Partisi) ve Taliban, özellikle Orta Asya'nın Fergana Vadisinde bulunmaktadır (Hoffman, 2011: 10). Terörizm, ayrılcılık ve aşırı dindarlık sorunları büyük ölçüde örgütün üye devletlerini doğrudan sınırlandıran ve tüm bölgenin güvenliğini büyük ölçüde etkileyen bir ülke olan

Afganistan'daki durumdan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, ŞİÖ sürekli olarak Afgan sorununun hızlı bir şekilde çözülmesini ve Afganistan'ın istikrarlı ve barışçıl devlet hâline gelmesini gündeme getirmektedir. Bu nedenle, ŞİÖ üye devletleri, modern duruma dayanarak, Afganistan'daki uluslararası koalisyonun kuvvetlerine askerî ve teknik destek sağlamaktadır (nakliye ve lojistik destek şeklinde) (Aris, 2009: 467). Buna ek olarak, 2005 yılından bu yana, ŞİÖ üye devletleri "Barış Misyonu" olarak adlandırılan yıllık ortak terörle mücadele tatbikatları yürütülmeye başlatılmış ve 28 Ağustos 2008'de bu tatbikatların düzenlenmesi ve devamlı yürütülmesi konusunda ilgili anlaşma imzalanmıştır (Kembayev, 2012: 48).

Ayrıca, "üç kötülüğün" büyük ölçüde bölgesel ve küresel güvenlik için başka bir ciddi tehdit olan uyuşturucu kaçakçılığıyla da ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda, 17 Haziran 2004'te ŞİÖ kapsamında uyuşturucu ve psikoaktif maddelerin kaçakçılığıyla mücadelede işbirliği anlaşması kabul edilmiştir. Kazakistan Bölgesel Terörle Mücadele (BTM, RATS), Orta Asya, narkotik ve psikoaktif madde kaçakçılığıyla mücadele koordinasyon merkezi (TSARIKTS) arasındaki karşılıklı anlayış protokolünün imzalanmasında önemli katkılar sağlamış ve BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) ile ŞİÖ mutabakat Memorandum'unun kabul edilmesi inisiyatifinde bulunmuştur. Ayrıca, terörizm, uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve diğer uluslararası suç türlerine dâhil olan şahısların penetrasyon kanallarını engellemek amacıyla Kazakistan, ŞİÖ kapsamında yasadışı göçle mücadelede İşbirliği Anlaşması imzalanmasını teklif etmiştir (Kembayev, 2011: 90). Örgütün yasal belgesinde yer alan hedeflere ek olarak, ŞİÖ'nün bölgesel güvenliğin sağlanmasında faaliyet göstermesinin bir diğer önemli yönü, üye devletlerin kendi iç siyasi istikrarının sağlanmasına yardımcı olmaktır. Böylece, Kırgızistan'daki 2010 "Oş olayları" sırasında, ŞİÖ (Kazakistan Başkanlığı altında) ülkedeki durumun istikrarsızlaşmasındaki yıkıcı sonuçlarının üstesinden gelmek için bu ülkeye önemli mali ve insanî destekler sağlanmıştır (Kembayev, 2012: 49).

Son olarak, Kazakistan'ın aynı zamanda ŞİÖ çerçevesinde uluslararası bilgi güvenliği ve ilgili uluslararası hukuk anlaşmasının kabul edilmesinin aktif bir destekçisi olduğu belirtilmelidir. ŞİÖ üye devletleri arasında böyle bir anlaşmayı kabul etmemiş, ancak yine de 7 Haziran 2012'de Pekin Zirvesi'nden sonra, örgüte üye devletler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin terörizm, aşırı dindarlık ve ayrılıkçılık fikirlerini teşvik etmek; devlet egemenliğine saygı duymak ve diğer devletlerin içişlerine karışmama

gibi ilkelere dayanan ‘güvenli bilgi alanı’ nı inşa etmeyi pekiştiren nihai deklarasyonu kabul etmişlerdir (Hasnat and Awan, 2016: 94).

Bölgesel güvenlik ve istikrarın tamamen güçlendirilmesi, üye ülkeler arasında ekonomik işbirliği, kültür, eğitim, bilim ve sağlık alanlarında bağların derinleştirilmesi gibi önemli alanlarda çok taraflı işbirliğinin kurulmasıyla mümkün olmaktadır. Bu gerçeğin anlaşılması, ŞİÖ’nün aşağıdaki amaçlarına yansımıştır: a) üye devletlerin dünya ekonomisine entegre olma yaklaşımlarının koordinasyonu, b) ekonomik (özellikle enerji, ulaşım ve kredi-finans), sosyal, kültürel ve diğer ortak ilgi alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi; c) üye devletler halklarının yaşam koşullarını istikrarlı bir şekilde iyileştirmek için eşit ortaklık temelinde ortak eylemlerle bölgedeki kapsamlı ve dengeli ekonomik büyümeyi, sosyal ve kültürel gelişmeyi teşvik etmektedir.

ŞİÖ, içindeki ekonomik anlaşmalarla, üyelerin “iki tekerlekli” bir politika geliştirebileceği düşünülmektedir. Bunlar güvenlik ve ticaretten oluşmaktadır (Lanteigne, 2007: 580). Rusya ve Çin ekonomik çıkarları için birbirleriyle daha da yakınlaşırken diğer Orta Asya ülkeleri de sahip oldukları yeraltı kaynaklarını korumak, geliştirmek ve bunların üretimini yaparak dünya pazarlarına güvenli bir biçimde ulaştırılmasını sağlamak amacındadır.

Ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi alanında örgütün itici gücünün şüphesiz Çin olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Böylece, 16 Haziran 2009’da, Çin 10 milyar dolarlık ŞİÖ üye devletlerinin kriz etkilerini aşabilmesi için kredi tahsis etmeye karar vermiştir. 14 Ekim 2009’da Pekin’de, küresel mali ve ekonomik krizin etkilerini aşmak için çok taraflı ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla örgütün üyeleri arasında girişim kabul edilmiştir. Bu bağlamda, 2001 ile 2011 yılları arasında sadece Çin ve diğer ŞİÖ katılımcılarıyla ticaret hacminin yaklaşık 10 kat (12,1 milyardan 113, 4 milyar dolara) arttığı görülmektedir (Kembayev, 2012: 49).

Üye ülkelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve Orta Asya’da bulunan yaygın yoksullukla mücadele, Çin ve Rusya’yı uzun vadede ekonomik olarak olumlu yönde etkilemektedir. Bu süper güçlerin küçük Orta Asya üyelerine sosyo-ekonomik etkileşimlerinin geliştirilmesinde yardımcı dokunurken, ŞİÖ tüm üye ülkelerinin Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) ve GSYİH’in büyümesini, iç ticaretinin artırılması ve bölge ekonomisine fayda sağlayacağına dair bir güvence oluşturmuştur (Grainger, 2014: 1700).

ŞİÖ sürekli görüş birliklerini pekiştirerek Avrasya bölgesinden Güney Asya'ya doğru üyeliğini genişletmiştir. Haziran 2010 Taşkent Zirvesinde, ŞİÖ Danıştay Başkanları “ŞİÖ yeni üye yönetmeliklerinin kabul edilmesi”ni onaylamıştır. Böylece, ŞİÖ Ufa Zirvesi 2015'te, Hindistan ve Pakistan'a tam üyelik iznini vermiştir. Şu anda Moğolistan, İran, Afganistan ve Beyaz Rusya gözlemci ülkeler, Sri Lanka, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal ise örgütün diyalog ortaklarıdır (eng.sectŞİÖ.org). ŞİÖ hızla genişleyen uluslararası bir organizasyon hâline gelmiştir. Bu bağlamda, Çin, stratejik uyumunu ve bölgedeki gelişmeleri hızlandırmak ve ŞİÖ'nün amiral gemisi altında uzun vadede “Bir Kuşak Bir Yol” (Belt and Road Initiative) projesiyle çalışmak için büyük bir fırsat yakalamıştır (Alperen, 2018: 22).

Halid Rahman'a göre, Örgütün enerji sektörü açısından Kazakistan Orta Asya'daki petrol üretiminde en büyük ülkesi olan 30 milyar varil petrol rezervi ve aynı zamanda 2.4 trilyon metreküp gaz rezervini içermektedir. Özbekistan'ın toplam gaz rezervleri yaklaşık 1,8 trilyon metreküp iken Türkmenistan (ŞİÖ'nün diyalog ortağı) 7.94 trilyon metreküp doğal gaz rezervlerini içeren dünyanın dördüncü büyük ülkesi olmuştur (Rahman, 2011: 22). Ayrıca, toplam dünya doğal gaz rezervlerinin yaklaşık %50'si ve dünya petrol rezervlerinin %18'i içeren İran da (ŞİÖ gözlemci ülkesi) dâhil olmaktadır (Brummer, 2007: 191).

Bu nedenle, örgütün enerji faaliyetlerini hızlandırmak amacıyla çeşitli toplantılar düzenlenmiş ve enerji işbirliğini güçlendirmek için öncelikle ŞİÖ liderleri arasında enerji güvenliğinin sağlanmasına özen gösterilmiştir. 2006 yılında, ŞİÖ zirvesinde, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, üye devletler arasındaki enerji işbirliğini güçlendirmek için ŞİÖ “Enerji Kulübünün” kurulmasını önermiş ve bu tüm ŞİÖ üye ülkeleri tarafından desteklenmiştir (Grainger, 2014: 15). Bu nedenle Çin, ŞİÖ içindeki enerji stratejisine büyük önem vermektedir. Daha da önemlisi, Orta Asya'nın zengin doğal kaynakları, Malaca Boğazı'ndan Çin'e alternatif bir geçiş sağlamaktadır. ŞİÖ “Enerji Kulübü” kapsamında, Pekin'in gelecekte Ortadoğu'dan petrol ithalatının yarısını azaltacağı tahmin edilmektedir. Bu önlem Çin'in büyük Bir Kuşak Bir Yol ağları için hayati önem taşımaktadır. Böylece ŞİÖ platformu, ÇHC'nin Rusya, Kazakistan ve diğer Orta Asya ülkeleri ile enerji alanında çok taraflı işbirliğinin sürdürülmesini sağlamıştır. Pekin, Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan ile çok sayıda gaz ve petrol boru hattı projeleri imzalanmıştır (Türkmenistan, ŞİÖ'nün daimi üyesi değildir). Mayıs 2014'te Çin ve Rusya arasında, toplam sözleşme süresi 30 yıl olmak

üzere 400 milyar ABD doları olan bir doğal gaz satış sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmeye göre, Moskova 38 yıl boyunca her sene 30 milyar metreküp hacminde Pekin'e gaz sağlayacağı anlaşılmıştır. Ayrıca Çin şu anda Pakistan'da bulunan Gwadar deniz limanını işletmektedir. Çin-Pakistan ekonomik koridoru XinJiang'ın Hasgir kentinden başlayarak, Pakistan'ın güneyindeki Gwadar derin deniz limanına kadar devam etmektedir. Bu koridorun Hint Okyanusu Gwadar limanı üzerinden Çin'e erişim sağladığı görülmektedir (Qian, 2016: 30).

1996'da sınır güvenliği gerekçesi ile bir araya gelen ŞİÖ üyeleri zaman içerisinde siyasi, ekonomik ve enerji işbirlikleri olarak hedefler kategorisini genişletmiştir. Üyeler arasında Çin ve Hindistan gibi dünyanın en çok büyüyen ekonomileri ile Rusya ve İran gibi dünyanın en geniş petrol ve gaz rezervlerine sahip ülkeleri yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında Çin'in Orta Asya'ya yönelik ticarî ve yatırım politikalarında başarılı olduğu görülmektedir. Ancak bununla beraber Çin, örgüte üye Orta Asya ülkeleri üzerinde kendi yumuşak gücünü kabul ettirmeye başlamıştır. Orta Asya Cumhuriyetleri'nin SSCB deneyimi ile Rusya'ya, Doğu Türkistan deneyimi ile de Çin'e tam anlamıyla güvenmemesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. ŞİÖ uluslararası kriz bölgesi olan Afganistan ve iç sorunların yaşandığı Doğu Türkistan coğrafyasında da faaliyet göstermektedir. Bu problemlerin çözülmesiyle beraber, üye devletler birbirlerine karşı olan güven problemini de çözmeyi başardıkları takdirde Şanghay İşbirliği, bölgenin istikrarı ve refahı ile birlikte dünya barışına da katkı sağlayacak potansiyele sahip bir örgüt olabileceği görülmektedir.

3.5. Avrasya Ekonomik Birliği

Küreselleşme ve kriz durumunda bulunan dünyanın birçok ülkesinde bölgesel ekonomik entegrasyonun tarımsal üretimle ilgili endüstrilerinin verimliliği, tarımsal hammadde ve gıda ticaretinin etkisi giderek daha da artmaktadır. Bölgesel ekonomik entegrasyon, ülkeler arasındaki etkileşimi kolaylaştırır, üretim maliyetleri ve işlem maliyetlerini önemli ölçüde azaltır.

AEB, 1 Ocak 2015'ten beri faaliyet gösteren bölgesel bir uluslararası organizasyondur. Birliğin yasal belgesi olan Avrasya Ekonomik Birliği Antlaşması ile tanımlanan ekonomi sektörlerinde koordineli veya birleşik politikalar uygulamak için

koşullar yaratılmıştır (Yılmaz, 2017: 65). AEB'nin üyeleri Ermenistan Cumhuriyeti, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya ülkeleridir.

Birliğin genel organları ise şunlardır: Avrasya Ekonomik Konseyi -üye devletlerin başkanlarını içeren birliğin en yüksek organdır- Avrasya Hükûmetlerarası Konseyi, birlik üyelerinin Devlet hükûmet başkanlarından oluşan organ, Avrasya Ekonomik Komisyonu, birliğin sürekli aktif uluslarüstü düzenleyici organıdır. Avrasya Ekonomik Birliği Mahkemesi, birliğin faaliyet gösteren yargı organıdır (Dyaçenko ve Entin, 2017: 77-78).

Avrasya Ekonomi Birliği fikri ilk olarak 1993'te Nazarbayev tarafından ortaya çıkmıştır. Bu inisiyatif yapılmadan bir hafta önce, Londra Chatham House Enstitüsündeki konuşmasında Kazakistan Cumhurbaşkanı, Sovyet sonrası gelişiminin iki eğilim tarafından belirlendiğini bilinmektedir, bir yandan ulusal bir devletin oluşumu diğer yandan entegrasyona ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir (Vinokurov, 2017: 22). BDT'nin oluşumu sırasında eski Sovyet Cumhuriyetleri ortak ekonomik alanını geliştirmek ve Avrasya pazarını inşa etmek için işbirliği yapılmasını kabul etmiştir. Bu amaca uygun olarak, 24 Eylül 1993'te, BDT ülkeleri ekonomilerinin aşağıdaki aşamalardan geçerek yeni bir pazar temelinde birleştirilmesini öngören bir Ekonomik Birlik oluşturma anlaşması imzalanmış: 1) Serbest Ticaret Bölgesi (Free trade agreement, FTA) oluşturulması, 2) Gümrük Birliği Oluşumu, 3) Malların, Hizmetlerin, sermaye ve işgücünün genel pazarının oluşumu, 4) Ortak Para Birimi (parasal) Birliğin Oluşumu (Kembayev, 2006b: 972-973).

Fakat, 1990'ların ortalarında, BDT'nin üye ülkeleri arasında entegrasyon projelerini hayata geçiremediği ortaya çıkmıştır. Ekonomik Birliği çerçevesinde BDT temsilcileri iki gruba bölünerek taban tabana zıt çıkarları olan fikirlerini öne sürmüştür. İlk grup Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan devletleri Gümrük Birliği ve tek bir kolektif güvenlik sisteminin inşasını kendilerine bir görev olarak belirlediyse de, ikinci grup Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna devletleri herhangi bir siyasi entegrasyon biçimini dışlayarak ve kendileri için sadece bir FTA oluşturulması için çabalamıştır (Kembayev, 2006b: 968). Böyle bir durumda, ilk grupta yer alan devletler, en azından kendi aralarında ekonomik birlik antlaşması hükümlerinin uygulanmasına başlatılmıştır. 6 Ocak 1995'te Beyaz Rusya ve Rusya arasında bir araç anlaşması imzalanmış, aynı yıl içinde 20 Ocak'ta Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya üçlü anlaşması, 29 Mart 1996'da Kırgızistan'ın katılımıyla tamamlanmıştır. Bir sonraki

adım, bu devletlerin 26 Şubat 1999 yılında tarafların Gümrük Birliği oluşumunu tamamlamayı ve bir sonraki entegrasyon aşamasına, yani Birleşik Ekonomik Alanı (veya ortak pazarın) oluşturulmasına dayalı olarak hareket etmeyi taahhüt etmiş, Gümrük Birliği ve Birleşik Ekonomik Alanı (AEA) üzerindeki Tacikistan Antlaşması ile birlikte sonuçlandırılmıştır. 10 Ekim 2000’de, ilk beş devlet Gümrük Birliği ve Birleşik Ekonomik Alanı oluşum sürecinin etkin bir şekilde teşvik edilmesi amacıyla Avrasya Ekonomik Topluluğu’nun kurulması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır (Yılmaz, 2017: 67-68).

18 Kasım 2011’de bu üçlü (Beyaz Rusya, Kazakistan, Rusya), 1 Ocak 2015’e kadar AEB’i kurma arzusunu ilan ettiği bir deklarasyon kabul edilmiştir. Belirlenen hedefe göre 9 Mayıs 2014’te üç devletin de Cumhurbaşkanı, 1 Ocak 2015’te planlandığı gibi yürürlüğe giren AEB’nin kurulmasına ilişkin anlaşmayı imzalamış, 2 Ocak 2015’te Ermenistan, 12 Ağustos 2015’te ise Kırgızistan dâhil olmuştur. AEB Antlaşması, Birliğin uluslararası bölgesel ekonomik entegrasyon örgütü olduğunu ilan etmiştir. Mal, hizmet, sermaye ve insan kaynakları için ortak bir pazar oluşturmanın yanı sıra, aşağıdaki hedefleri de belirlemektedir. Bunlar; a) Üye devletlerin ekonomilerinin istikrarlı bir şekilde gelişmesi ve nüfuslarının yaşam standardını arttırmak için koşulların oluşturulması, b) Küresel ekonomide ulusal ekonomilerin kapsamlı modernizasyonu, işbirliği ve rekabet gücünün artırılmasıdır (YEK, 2015: 52-53).

AEB’nin kurulmasına ve bölgedeki Rusya’nın hâkim konumuna rağmen, üye devletlerin ticaret sevkıyatı genellikle diğer ülkelerden geride kalmıştır. Böylece, 2013 yılında Kazakistan’ın ticaret cirosunda Avrupa Birliği ilk sırada yer almıştır (32,8 ve 27,9 %), Çin ikinci (24,2 %) ve Rusya üçüncü (21,1 %) sırada yer almaktadır. Kırgızistan ve Tacikistan da ticaret cirosunda yer almakla birlikte Çin (47,6 ve 26,9%) hâkim durumdadır. Beyaz Rusya’nın önde gelen ticaret ortağı ise Rusya’dır (49,6%), Avrupa Birliği (26,2%) ikinci ve Ukrayna (7,8%) üçüncü sıradadır (Kembayev, 2016b: 35-36). Kazak - Rus ticaret hacminde 2014 sonu itibariyle %20’lik bir düşüş yaşamış, bunun üzerine Nazarbayev ticaret hacmindeki düşüşün ihracat fiyatlarındaki düşüş, gaz ve petrol fiyatlarındaki dengesizlik ve kur dalgalanmalarından kaynaklandığını, fakat Putin ile birlikte bu sorunu çözebileceklerini ifade etmiştir. Aynı şekilde Putin, Ekim 2016’da, her iki ülke arasındaki ticaretin 2013 yılında 28,5 milyar dolar olmasına rağmen 2015’te 15,5 milyar dolara düştüğünü, ancak kısa bir süre sonra tekrar yükselişe

gececeğini söylemiştir (Putz, 2016). Kazak millî para birimi tenge, Ağustos 2015'ten bu yana dolara karşı yüzde elli oranında değer kaybetmiştir. Düşen petrol fiyatları ve Rusya'nın bozulan ekonomisinin baskısı altında bulunan üye ülkelerin, para birimlerini devalüe etme zorunlulukları üyeleri endişelendiren bir durum olarak görünmektedir.

Nazarbayev'in de Ekim 2013'te belirttiği gibi Kazakistan, AEB'den yeterince fayda elde edememiş, GB'nin Kazakistan için faydadan çok külfet getirdiğini doğru ifadeler kullanmaya çalışarak açıklamıştır. Kazakistan'ın Rusya ve Beyaz Rusya'ya ihracatı yüzde 4 ile yaklaşık 7 milyar dolar düşerken ithalatı ise 17 milyar dolar artmıştır. Nazarbayev, bir demecinde Rus elektrik pazarına serbest erişim probleminden ve Kazak et ürünlerinin ihracatı önündeki engellerden de yakınmıştır (Gazeta.ru, 2013). AEB üye ülkelerinin de durumu bu şekilde ortaya çıkmıştır (Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan).

Durum sadece 2017 yılında tersine dönerek AEB için olumlu sonuçlar getirmiştir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'na (UNCTAD) göre, 2017'de Cumhuriyetin diğer katılımcılarla olan ticaret hacmi %25,8 artarak 16,5 milyar dolara ulaştı. Ülkenin ihracatı ise %30,6 artmıştır (UNCTADStat, 2017). Bununla birlikte, Kazakistan'ın AEB üyeleriyle ticaret cirosunun yaklaşık %92'si Rusya ile yapıldığı görülmüştür. Astana'nın talebi üzerine, Moskova "Arcelormittal Temirtau" ve "Kazhrom", Kentau şehrinde transformatör fabrikasına teslim edilen malların taşınmasına izin verilen ürünler arasında yer almıştır. "Quintilesims" göre Kazakistan'ın AEB (%7) için ikinci en büyük farmakolojik pazar olduğu varsayılmaktadır (Holodkova, 2015: 24). Nazarbayev, 2018'de başlatılan Uluslararası Bilişim Teknolojiler şirketini Astana Hub'a dayanan AEB dijital proje ve inisiyatif yönetimi ofisinin cumhuriyette açılmasını önermiştir. Bu sitenin ülkenin gelecek vaat eden gelişmelere yatırımcıların çekilebilmesi için amaçlanmıştır. Astana, çok vektörlü bir dış politikaya bağlı kalarak, AEB'nin dünya sahnesindeki statüsünü güçlendirmeye ve üçüncü ülkelerle temasları geliştirmeye yönelik hareket etmiştir.

AEB dış ortaklarla işbirliğinin en gelişmiş biçimlerinden biri serbest ticaret bölgelerinin oluşturulmasıdır. Üye ülkeleri arasında kabul edilen memorandum, üçüncü bir tarafla işbirliğini kurumsallaştırmanın ilk adımı olmuştur. Ticaret ve ekonomik işbirliği gelişiminin teşvik edilmesi, ticaretteki engellerin belirlenmesi ve ortadan kaldırması için bir platform oluşturulmuştur. Memoranduma göre AEB ülkeleri ve ortak devletler düzenli olarak ortak etkinlikler, istişareler ve iş forumları

düzenlemektedir. Bu formatta etkileşim, sendika ülkeleri ve ortak devletlerin iş temsilcileri ile doğrudan temasları harekete geçirebilmektedir.

Kembayev'e göre bu DTÖ çerçevesinde liberalleşme seviyesine dayanan ticarete daha da liberal kuralların oluşturulması yoluyla yatırım, ticaret ve ekonomik ilişkilerini teşvik etmek için etkili bir araç olarak görülmektedir (2016b: 35). Serbest ticaret rejimi sadece Gümrük Vergilerini azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda ulusal pazarlara karşılıklı erişim, hizmet ve yatırım ticaretinin serbestleştirilmesi, fikri mülkiyet ve tüketici haklarının korunmasını, adil rekabet politikasını kolaylaştırmaktadır. AEB ile serbest ticaret bölgesini yaratmak amacıyla ilgi gösteren yaklaşık 30 ticaret iş ortağı bulunmaktadır. Mayıs 2015'te Vietnam ile ilk anlaşma imzalanmış ve İsrail ile benzer bir anlaşmaya varmak için müzakereler başlatılmıştır.

Son beş yıl içine memorandum ile Yunanistan, Kore Cumhuriyeti, Singapur, Kamboçya, Şili, Moğolistan, Peru, Ürdün, Fas, Küba, Ekvador ve diğer ülkelerin yanı sıra dünyanın en büyük bütünleşme dernekleri de dâhil olmak üzere, ASEAN, MERCOSUR, Afrika Birliği, ve Milletler Topluluğu ve BDT ile işbirlikleri yapılmaktadır. 2018-2019 yılları arasında bu yönde büyük bir başarı sağlanmıştır. Avrasya Ekonomik Konseyi üyeleri, gaz, petrol ve petrol ürünlerinde ortak piyasalarının şekillendirilmesi için programlar onaylamış ve Mayıs 2019'da AEB genel elektrik piyasasının oluşumu konusunda uluslararası bir anlaşma imzalanmıştır (Tsıfırı i faktı, 2019). Bu konuda Ermenistan Cumhurbaşkanı Tigran Sarkisyan, "Sendikamız, küresel ekonomik gündemi tanımlayan dünyanın önde gelen ekonomik merkezlerinden biri olan uluslararası iş dünyasında vatandaşlara çalışma alanında kolaylıklar oluşturan modern birlik olmalıdır. Bu hedeflerin gerçeğe dönüşmesi için, doğru politikaların uygulanmasına, ekonomilerin dijitalleştirilmesine, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesine ve ortak piyasaya sürülen ürünlere Avrasya markalarını belirlemek, yeni teknolojileri yaratmak ve dünya pazarına çıkarmak lazım", şeklinde ifade etmiştir (Eurasian Economic Commission, 2019: 3).

Genel olarak bakıldığında, Kazakistan'ın üyelik sonuçları Cumhurbaşkanı tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Nazarbayev, Haziran 2018'de Tataristan'a yaptığı ziyaretinde, AEB'nin "şimdi iyi bir sonuç gösterdiğini" vurgularken, Mayıs 2018'de entegrasyon süreçlerinin AEB üyesi ülkelerin ekonomik büyüme hızına önemli ölçüde katkıda bulunduğunu belirtmiştir (Radiyo Azattık, 2018). AEB'nin bir bütün olarak varlığının ilk dört yılının, karşılıklı ekonomik entegrasyonuna Kazakistan

ve Kırgızistan da dâhil olmak üzere birliğin tüm katılımcılarına gerçek ekonomik faydalar getirdiğini dikkat edilmelidir. Yavaş yavaş mal, hizmet, sermaye ve emek için ortak pazarların oluşumuna doğru ilerlemektedir. Entegrasyon projesinin başarısı, ulusal refahın büyümesine ve gerçek ekonomik bağların yoğunluğuna bağlıdır. Sürdürülebilir uzun vadeli ekonomik kalkınma için önemli bir koşul olarak, yüksek gümrük engelleri ve koruyucu önlemlerinin yokluğunda bile çalışabilen etkili projeler temelinde ticarî ve ekonomik bağların inşa edilmesini barındırmaktadır.

3.6. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

BDT üyelerinin askerî güvenlik sorunu, SSCB'nin çöküşünden ve silahlı kuvvetlerin Sovyet sonrası ülkelerin dış askerî tehditlere karşı tek bir savunma sistemi olarak sona ermesiyle ortaya çıkmıştır. Özellikle, eski birliğin topraklarında yerel ve bölgesel çatışmalar, tüm yeni bağımsız devletlerin ekonomik durumunun keskin bir şekilde bozulması, nüfusun yaşam standartlarında oluşan yaygın düşüş ve uluslararası ilişkilerin şiddetlenmesidir. BDT ülkeleri Silahlı Kuvvetlerinin durumu kolektif koruma kuruluşuna ihtiyaç duyulmuştur. Bunun sonucu, 15 Mayıs 1992'de Taşkent'te: Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan olmak üzere altı devletin cumhurbaşkanları tarafından toplu güvenlik anlaşmasının imzalanmasıydı. Mayıs 2002, Moskova'da düzenlenen kolektif güvenlik Konseyi'nin yıldönümü oturumunda KGAÖ'nün şekillenmesine karar verilmiştir. Örgütün kuruluşundan itibaren KGAÖ sorumluluk alanındaki değişen jeopolitik durumu dikkate alarak iç mekanizmalarını geliştirmek için yoğun çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmelidir. KGAÖ'nün, dış politika işbirliği, askerî inşaat ve tehditlere karşı önemli kararları alarak kuruluş faaliyetlerinin niteliksel olarak yeni bir seviyeye çıkarılmasını sağlamıştır. Kolektif Güvenlik Konseyi, KGAÖ örgüt faaliyetlerinin meselelerini ele alan en yüksek organıdır ve devlet başkanlarından oluşmaktadır. KGAÖ danışma ve yürütme organlarından *Dışişleri Bakanları Konseyi*, üye ülkelerin dış politika faaliyetlerini koordine etmektedir; *Savunma Bakanları Konseyi* üye devletlerin askerî politika, askeri inşaat ve askerî-teknik alanında işbirliğini sağlamakta; *Güvenlik Konseyi Sekreterler Komitesi*, ulusal güvenlik konularını denetlemektedir. Kolektif Güvenlik Konseyi oturumları arasında KGAÖ faaliyetlerinin koordinasyonu, üye devletlerin daimi ve tam

yetkili temsilcilerinden oluşan *daimi Konseye* tahsis edilir. Kuruluşun sürekli faaliyet gösteren çalışma organları Sekretarya ve örgütün ortak merkezi bürosudur. Bununla beraber, Savunma Bakanları Konseyi altında bir askerî Komite kurulmuştur; KGAÖ üyesi ülkelerin uyuşturucu kaçakçılığına karşı yetkili makamlar başkanları Koordinasyon Kurulu; örgütün yasadışı göçle mücadele konularında, üye devletlerin yetkili organlarının başkanları Koordinasyon Kurulu; KGAÖ üye ülkelerin acil durum Koordinasyon Kurulu; Devletlerarası askerî ve ekonomik işbirliği Komisyonu; KGAÖ Dış işler bakanları Konseyi'nde Afganistan, askerî personel ve bilimsel çalışmaların ortak eğitiminin koordinasyonu; KGAÖ Güvenlik Konseyi Sekreterleri Komitesinde bilgi politikası ve bilgi güvenliği çalışma grupları oluşturulmuştur. KGAÖ parlamenter boyutu da gelişmiştir, 16 Kasım 2006'da St. Petersburg'daki BDT Parlamenterler Meclisi (KGAÖ PA), örgütün parlamentolar arası işbirliği organı olarak kurulmuştur (MİD RF, 2020). Organizasyonun yasal belgesine göre KGAÖ'nin ana hedefleri; barış, uluslararası, bölgesel güvenlik ve istikrarı güçlendirmek, güvenlik tehditlerinin önlenmesi ve kolektif bağımsızlık temelinde korunması, örgüt üyesi ülkelerin toprak bütünlüğü ve egemenliğin korunması gibi siyasi araçlara öncelik tanıtılmaktadır (Kazıhanova, 2012: 107-108).

3 Eylül, 2008 Erivan'da KGAÖ'ye üye ülkeleri Güvenlik Konseyi Sekreterler Komitesi oturumu gerçekleşmiştir. Toplantı katılımcıları arasında, önceki toplantılarda alınan kararların uygulanmasıyla ilgili bazı konular tartışılmıştır. KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja'nın belirttiği gibi, "herhangi bir organizasyonun sadece karar almakla kalmayıp, aynı zamanda bunların uygulanması da çok önemlidir" (Kaliyeva, 2008: 54). 2009 yılında ise, KGAÖ'ye üye ülkelerinin *Kolektif Operasyonel Müdahale Kuvvetinin* (KOMK) oluşumu konusunda tutumunun geliştirilmesi, örgütün sorumluluk alanında güçlendirilmesinde bir adım olmuştur. KOMK, KGAÖ alanı boyunca güvenlik konusundaki görevlerinin koşulsuz şekilde uygulanmasını sağlayan etkili bir evrensel araç olarak tasarlanmıştır. Aynı zamanda, askerî saldırganlık ve terörün ortadan kaldırılması için özel operasyonların yürütülmesi, organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele etmektedir. Sonuç olarak, her yıl uyuşturucu kaçakçılığına, yasadışı göçe ve bilgi güvenliğine karşı "Kanal", "Nelegal" ve "Proksi" operasyonları yürütülmeye başlamıştır. Askerî işbirliği alanında kolektif güvenlik bölgelerinde düzenli olarak KGAÖ üyesi devletlerin silahlı kuvvetlerinin yönetim organları, operasyonel ve savaş eğitimi ortak faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlardan

“Rubej” serisinin ortak komuta ve personel tatbikatları, ortak eğitim operasyonel ve eğitimsel metodolojik masraflarının olmasıdır. Barış gücü kurulmasıyla ilgili anlaşma 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. 2014 yılında kabul edilen Kolektif güvenlik Konseyi kararına uygun olarak kolektif kuvvetler eylemlerinin hızlandırılması amacıyla KGAÖ Kolektif Havacılık Kuvvetlerinin oluşumu da tamamlanmıştır (Kazıhanova, 2012: 108-109). Bu düşünceyle, Nazarbayev, aşağıdaki işbirliğin alanlarına da öncelik tanımıştır. KGAÖ üyesi devletlerin bilgi alanının korunması; kolektif operasyonel müdahale kuvvetlerinin geliştirilmesi, Orta Asya bölgesinin hava sahasının kolektif savunması, KGAÖ uyuşturucu karşıtı stratejisinin oluşumu, Kazakistan Cumhuriyeti Acil Durum Bakanlığı “Kayalık şehir- Astana”nın organizasyon çıkarları doğrultusunda kendi yeteneklerini geliştirilmesidir.

Amerikalı bilim adamları Kegley ve Raymond kolektif güvenlik hakkında açıklaması, herhangi bir devlet tarafından diğer bir devlete saldırganlık eylemine karşı kolektif bir tepkiyi izleyeceği ilkesine dayanan bir güvenlik rejimi olarak tanımlamıştır (2012: 202). Modern zamandaki tehditlere, etkili bir şekilde karşı çıkmanın, ancak tüm dünya topluluğunun ortak çabalarıyla mümkün olduğu görülmektedir. KGAÖ çalışma düzeyinde diğer uluslararası kuruluşlarla işbirlikleri gelişmektedir. BM, SCO, BDT, EurASeS, SCO - bölgesel terörle mücadele yapısı, anti-terör merkezi ve BDT sınır Kuvvetleri Komutanlığı Koordinasyon servisi ile işbirliği memorandumları (protokoller) imzalanmıştır. Bu tür örgütlerin bir bütün olarak çabalarını birleştirerek, KGAÖ sorumluluk alanında üye ülkelerin güvenliğini sağlamakta önemli ve etkili bir adım olmaktadır. Nazarbayev, ‘Avrasya Birliği: Fikirlerden geleceğin tarihine kadar’ adlı makalesinde, Kazakistan’ın KGAÖ faaliyetlerine yönelik tutumunu açıkça ifade ederek, bu örgütün “tüm devletlerin buna dâhil olmamasına rağmen, BDT üye ülkeleri askerî güvenliğinin temelini oluşturduğunu” vurgulamıştır (İzvestiya, 2011). 11 Ekim 2011’de onaylanan Kazakistan Cumhuriyeti’nin askerî Doktrini, uluslararası askerî işbirliği alanındaki öncelikli hedefi, KGAÖ üyesi devletlerle askerî ve askerî - teknik işbirliği alanında düzenleyici yasal çerçevenin oluşturulmasının tamamlanmasıdır. Bu kabul edilen üçüncü doktrin olarak, örgüte üye altı ülkeden hiçbirinde yaşanmamıştır (Babdjanov, 2008: 62).

11 Eylül 2001’de ABD’ye yapılan terörist saldırısı, bir küresel uluslararası teröre karşı uluslararası toplumun savaşı olduğunu, Nazarbayev’in halka seslenişinde, sözlü bir bölgesel güvenlik sistemi değil, gerçek yapının oluşturulması gerektiğini ve bunun

için KGAÖ ve Şanghay Beşliğı'ne ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır (Nazarbayev, 2017: 309-310). Kazakistan uyuşturucu satıcılarının transit yolu olması nedeniyle en çok endişe duyduğu yasadışı uyuşturucu dolaşımıdır. BM uyuşturucu ve suç Bürosu'na göre, opiatların sadece %15'i Orta Asya üzerinden Kuzey rotasına gitmektedir (%75'i İran üzerinden, %10'u Pakistan üzerinden) (Komissina, 2015: 3). Uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele çerçevesinde KGAÖ üyesi ülkeleri yetkili organlarının Başkanları Koordinasyon Kurulu oluşturularak, İçişleri, ulusal güvenlik, sınır ve gümrük idarelerinin güçleri ve araçları katılımıyla operasyonel ve önleyici tedbirler yürütülmektedir ('Kanal' operasyonları). Artan narkotik tehditlere karşı koymak için KGAÖ, Afganistan çevresinde uyuşturucu karşıtı bir *kemer* oluşturulmasını savunmaktadır. Aynı zamanda, Rusya için olduğu gibi Kazakistan için de yasadışı göçün ciddi bir sorun olmasıdır. Bu nedenle, yasadışı göçü önlemek için KGAÖ yönetimiyle "nelegal" operasyonlarının düzenli olarak yürütülmesini desteklenmektedir.

Bununla birlikte, KGAÖ çerçevesinde kolektif güvenliğin sağlanması ve ulusal orduların yetersiz gelişimi ve örgüt üyesi ülkeler arasındaki iç çelişkilerin varlığı nedeniyle kolektif müdahale güçlerinin kullanılması konusunda sorunlar bulunmaktadır. İşte Moskova Carnegie Merkezi'nin uzmanı A. Malaşenko'ya göre, KGAÖ varlığının yirmi yılı boyunca, BDT alanında güvenliğin korunması ile ilgili büyük davalara katılmamış, kendini hiç imtihan etmemiştir. Örgütün çaresizliğinin en belirgin örneği, 2010 yaz aylarında Kırgızistan'daki ikinci "Lale devrimi" olaylarıdır. "Örgütün bir üyesi olan bu ülkede kan döküldü, ancak KGAÖ, Kırgız durumuna tepki gösteremedi, fiilen kendi iktidarsızlığını kabul ederek, çatışmayı durduramadı" şeklinde ifade etmiştir (Malaşenko, 2011). Bu bağlamda, Varşova Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Uzmanı Eugeniusz Smolar 20 Ekim 2011, Kazakistan Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde düzenlenmiş konferansta "biz Avrupalılar, 'İpek Yolu'nun bugün 'büyük uyuşturucu' olarak adlandırılmasının uygun olduğunu düşünmekteyiz" şeklinde açıklamada bulunmuştur (Sultanov ve Muzapparova, 2013: 23).

Günümüzde bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanması, sadece Kazakistan için değil, tüm dünya topluluğunun da önemli görevlerinden biri olmaktadır. Kazakistan Cumhuriyeti, bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanmasına, uluslararası hukuka dayalı yeni zorluklar ve tehditlere karşı önlemler uygulayarak, bunların altında yatan temel nedenlerin ortadan kaldırılmasında bazı koşulların oluşturulmasını vurgulamıştır.

Örgüte üye ülkeler için acil hâle gelen terör, aşırı dindarlık ve yasa dışı göçe karşı çoğunlukla güç yöntemleri ve eylemleri ile mücadele etmektedir. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü tarafından belirlenen hedeflerin tam olarak uygulanması, tüm katılımcı devletlerin sadece ortak çabaları değil, aynı zamanda karşılaşılan sorunların ve mevcut sorunların çözümüne yönelik sistematik bir yaklaşım gerektirmektedir.

3.7. İslam İşbirliği Teşkilatı

İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), 25 Eylül 1969'da Rabat'taki Müslüman Devlet Başkanları Konferansı'nda sosyal, ekonomik ve politik alanlarda İslami dayanışmayı sağlamak, sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı mücadelenin yanı sıra Filistin Kurtuluş örgütünü desteklemek amacıyla kurulmuştur. İKÖ, 2011 yılından itibaren İİT olarak adlandırılmıştır. İİT, en büyük ve en etkili Müslüman uluslararası örgütüdür. Teşkilat, başlangıçta, Asya ve Afrika'nın 25 devleti ve Filistin Kurtuluş Örgütü dâhil olarak bugüne kadar yaklaşık 1,5 milyar kişilik bir nüfusa sahip 57 ülkeyi bir araya getirmektedir. Bu Teşkilatın oluşturulmasının amacı: Müslüman devletleri arasında işbirliği, uluslararası arenada faaliyetlere ortak katılım ve katılımcı ülkelerin istikrarlı bir şekilde gelişmesini sağlamaktır (Özgöker, 2014: 89-90).

Yönetim organları: Hükümet Başkanları Toplantısı (zirve), Dışişleri Bakanları Konferansı, Genel Sekretarya ve yardımcı organları. Her üç yılda bir kere gerçekleşen Devlet Başkanları ve Hükümet Yetkilileri toplantılarında (Zirveler), müslüman devletlerin ortak politikalarını tanımlamaktayken, her sene Dışişleri Bakanları toplantıları da gerçekleştirilmektedir. Bununla beraber önemli sayıda bağlı organlar da bulunmaktadır. Örneğin, İslam Kalkınma Bankası, ISESCO, Dünya İslam Bilimler Akademisi ve çeşitli İslam üniversiteleridir. Kuruluşun temel ilkeleri: Eşitlik, her halkın kendi kaderini tayin etme hakkı, içişlere karışmama; devlet topraklarının egemenliğine, bağımsızlığına ve bütünlüğüne saygı duymak; örgüte üye devletler arasındaki tartışmalı konuların barışçıl yoluyla müzakereler üzerinden ele alınması, arabuluculuk veya tahkim; üye devletlerin topraklarının bütünlüğüne karşı güç veya tehdidin kullanılmamasıdır (Amanov, 2007: 401-402).

Kazakistan 1995 yılında İİT'ye katılmıştır (eski adıyla İKÖ) (Şeretov, 2003: 97). Böylece Kazakistan İİT'nin en büyük Zirvelerine; 8 Aralık 1997'de (Tahran), 9 Kasım

2000’de (Doha), 10 Ekim 2003’te (Putrajaya) katılmıştır. Kazakistan İİT Başkanlığı sırasında, İslam ülkelerinin mali çevreleri yoğunlaşmış Semipalatin sahili ve kurumuş Aral Denizi’nin alanlarını rehabilite etme çabaları gündeme getirilmiştir (Nurtazina, 2015: 252).

28-30 Haziran 2011 yılı Kazakistan’ın başkenti Astana’da düzenlenen 38. oturumunda, katılımcıların kararı ile Kazakistan Dışişleri Bakanı Ercan Kazıkhanov “İKÖ, İİT olarak örgütün adını ve yeni amblemini değiştiren bir kararı ilan ediyorum” diye, oturumun ilk gününde yaptığı açıklamasında beyan etmiştir (Radyo Ozodi, 2011). AGİT Astana zirvesinde Devlet Başkanı ile İİT Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu ile buluşması sırasında, Müslüman dünyası ile Batı arasındaki diyalogun gelişmesinde katkıda bulunacak olan AGİT özel forumu Başkanlığı çerçevesinde İİT Genel Sekreterini davet ederek büyük fırsatı elde etmiştir. Neticede, İİT Genel Sekreteri E. İhsanoğlu, 2 Aralık 2010’da Astana’daki AGİT zirvesinde yaptığı açıklamada, “AGİT ve İİT işbirliği alanı çok geniştir, her iki örgüt de uluslararası barış, güvenlik ve kalkınma konularında faaliyet gösteriyor. “Bu verilen geniş fırsattan yararlanmamız gerekiyor, böylece artan etkileşim ve istişareler temelinde işbirliğimize ivme kazandırıyoruz” şeklinde ifade etmiştir (Kuşkumbayev, 2011). 2010 yılında AGİT Dönem Başkanlığı tecrübesine sahip olan Kazakistan, uluslararası istikrar ve güvenlik, ekonomik bağların aktivasyonu, kültürler ve dinler arası diyalogun daha da geliştirilmesi ile ilgili uluslararası arenada bir dizi önceliğini açıklamıştır. AGİT gibi İİT de farklı kıtalarda bulunan coğrafi olarak uzak ülkeler de dâhil olmak üzere bu ülkeleri bir araya getiren diyalog platformudur. Bu iki örgütün faaliyet alanındaki görev yelpazesi büyük ölçüde benzemektedir. Bunlar uluslararası güvenlik, ticarî, ekonomik ve insanî işbirliği konularıdır. AGİT’te sosyo-ekonomik, kültürel ve politik göstergelerle karşılaştırılabilir ortak değerleri paylaşan Avrupa devletlerini oluşturmaktayken, İİT üyeleri bu parametreler üzerinde daha farklılaşmış ve birkaç devlet grubunu oluşturmaktadır.

Kazakistan’ın İİT Başkanlığı döneminde Orta Asta ve komşu bölgelerine dikkat verilmiştir. Pakistan ve Afganistan’ın geniş bölgesindeki durum son derece tehlikeli hale gelmiş, Kırgızistan’da istikrarsızlık devam etmiş ve Tacikistan’da terör faaliyetleri artmıştır; su ve enerji sorunları kompleksi nedeniyle Özbekistan ve Tacikistan ilişkileri zor bir dönemde olması gibi çelişkili sorunların gerginliğini azaltmaya çabalamıştır. Bununla beraber, ticari ve ekonomik işbirliğinin canlandırılması; üye ülkelerin transit

ve ulaşım kapasitesinin genişletilmesi ile ilgili konular tartışılmıştır. Kazakistan'ın küresel finansal piyasaların istikrarsızlığı ve döviz savaşları bağlamında, İslam bankacılığına olan ilgisi de artmıştır. Bununla beraber, az gelişmiş ülkelere yardım konusunda ortak girişimler; uluslararası güvenlik; etnik ve dinî çatışmalar; terörizmle mücadele; yoksulluk ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya odaklanma programları; nüfusun eğitim ve kültürel düzeyini arttırmak; sağlık sistemini, cinsiyet politikasını geliştirme gibi konuları da gündeme getirilmiştir (Abuov, 2011: 28).

Kazakistan'ın 2011 İİT Başkanlık süreci, diğer İİT üye ülkelerinde “Arap Baharı” olayları ciddi çatışmaların gerçekleştiği dönemde geçmiştir. Bu da Arap ülkelerinin durumuyla ilgili ekonomik ve sosyal modernleşmenin yokluğu, yaşam standartlarında ilerlemenin eksikliği, bu da İİT ülkelerinde milyonlarca insanın sosyal adalet, istikrar ve geleceğe yönelik umutlarını kaybettiğini göstermiştir. Bu konu dikkate alınarak Kazakistan'ın İİT ile işbirliği hattında önemli bir etkinliği 10-11 Eylül 2017'de Astana'da, İİT tarihinde ilk defa “Bilim, teknoloji, inovasyon ve İslam dünyasının modernizasyonu” konulu Bilim ve Teknoloji Zirvesi Nazarbayev'in inisiyatifiyle oluşturulmuştur. Zirvenin ana sonucu olarak da Astana Deklarasyonu ve “2026 yılına kadar İİT, bilim, teknoloji ve inovasyon geliştirme programı”nın kabul edilmesiydi (Ministerstvo İnostrannih Del, 2017b).

N. A. Nazarbayev 38. oturumunda, İslam Gıda Güvenliği Ofisi (IOPB) kurulması girişimini açıklamış ve onun temel amacı, İİT üyesi ülkelerin gıda güvenliği alanındaki yeteneklerini pekiştirmektir. Ayrıca, kısa vadede, Kazakistan ekonomisi için olumlu faktörler, dünya enerji fiyatlarındaki ılımlı artışın yanı sıra buğday, un ve diğer gıda ürünleri için talebin artışı düşünülmüştür. Bununla beraber, Zirve çerçevesinde “İslam altyapı entegrasyonu” (Triple I) adlı bir yazılım belgesi geliştirmek için bir girişim ortaya konulmuştur. Triple I'in temel amacı, “Orta Asya”, “Afrika”, “Orta Doğu ve Kuzey Afrika” için üç özel iş güvenlik geliştirme programını eşleştirerek İİT alanında faaliyet gösteren ulaşım ve lojistik sistemlerinin mümkün olan en yüksek entegrasyonu olduğu belirlenmiştir (Ministerstvo İnostrannih Del, 2017b).

Diğer taraftan İİT'e üye devletlerin bulunduğu coğrafyalar jeopolitik açıdan dünyanın en zor ve sorunlu bölgeleri olarak gelmektedir. Bu durumda böyle bir teşkilat varlığını sürdürdüğü gibi onun yürüttüğü faaliyet alanı da büyük öneme sahiptir. Fakat örgütün kuruluşundan günümüze kadar pek çok sorun karşısında pasif ve etkisiz kaldığı ap açık ortadadır. Bu sebeple Teşkilat çoğu kez dünya üzerindeki tüm müslümanların

çıkarlarını korumak gibi oldukça büyük hedef koyarak, ancak bunun sadece kağıt üzerinde işlevsiz bırakılması birçok eleştirilere konu olmaktadır. (Birdişli ve Atawula, 2019: 93). Somali, Lübnan, Tunus, Cezayir, Yemen ve Bangladeş iç istikrarsızlıklar, Afganistan, Bosna, Keşmir, Karabağ, Çeçenistan, Güney, Kosova, Cezayir, Sudan, Irak ülkeleri ise iç savaşlar halindedir. Genel olarak bakıldığında birçok ICO ülkeleri iktidarlığında, farklı derecelerde şiddet ve yozlaşmaya sahip olan otoriter rejimler bulunmaktadır. Günümüzde, Orta Doğu ülkelerinde karmaşık ve belirsiz olaylar yaşanmaktadır. Bununla birlikte, ülkelerin uluslararası toplum ve iç politik sorunlarının çözülmesi güç yöntemleriyle gerçekeştiği, etnik gruplar ve dinler arası ilişkilerde gerginliği artırmaktadır. Böylece, örgüte üye olan bu tür devletlerle ilişkiler nasıl yürütülebilir sorusu oluşmaktadır. Bu durumda Kazakistan İİT ile işbirliği yapma konusunda, üye ülkelerdeki tüm ılımlı siyasi ve toplumsal güçlere eşit davranarak gerçekeştirilmesi mümkündür.

SONUÇ

Devletlerin uluslararası örgüt kurmaları ya da sonradan üye olmalarının altında yatan temel etken, tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri amaçlarını iş birliği yoluyla gerçekleştirirken hukuki, ekonomik, siyasi vb. sorumlulukları ve maliyetleri de paylaşma imkânı bulmak içindir. Ortak hedefler ve amaçlar etrafından bir araya gelen devletlerin sürekli ve kurumsal işbirliğini mümkün kılan uluslararası örgütler, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada hem sayı hem de kapsam bakımından genişlemişlerdir. Uluslararası sistemde önce barış ve güvenliği korumak gibi temel görevleri olan MC (sonradan işlevsiz kalmıştır) ve sonrasında daha kapsamlı bir oluşum şeklindeki BM gibi örgütlerin modelliğinde kurulan örgütler siyaset, ekonomi, ticaret, kültürel, sosyal ve askeri alanlarda çok taraflı faaliyet yelpazesini genişletmişlerdir. Soğuk Savaş sonrasında bağımsızlığını kazanan devletlerin büyük bölümünün de ilk uluslararası eylemlerinden biri genel olarak uluslararası işbirliklerine, çeşitli düzeylerde oluşumlara ve özellikle örgütlere katılım olarak gerçekleşmiştir. Başta küresel ve evrensel tek örgüt olan BM olmak üzere, devletler siyasal öncelikleri, beklentileri, buldukları bölge-bölgeler, ekonomik yapıları, bölgesel-küresel ticaretteki konumları, askeri durumları, ortak değerler, hedefler vb. gerekçelerle çeşitli uluslararası örgütlere katılmışlar veya işbirliğine girişmişlerdir. Kazakistan da bu yolu takip etmekle birlikte, bu durumu daha kapsamlı bir dış politika stratejisinin parçası olarak kurgulamış ve uygulamıştır. Bu dış politika stratejisi Kazakistan'da çok vektörlülük şeklinde formüle edilmiştir.

Bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın çok vektörlü dış politikası, egemenliğin ve devletin güçlenmesine, ülkenin uluslararası ilişkiler ve dünya ekonomik bağları sistemine girmesine katkıda bulunmuştur. Yıllar içerisinde uluslararası toplumun bilinen ve tam bir üyesi olmuştur. Bu noktaya ulaşmak için öncelikle Kazakistan'ın dış politikası güvenlik sağlama hedefi üzerinden şekillendirilmiş, ilk adım olarak *nükleersiz* bir devlet olmanın önlemlerine odaklanmıştır. Nükleer silahların yayılmasını önleme rejimini güçlendirmek için yapılan girişimler dünya istikrarına, düzenine ve

güvenliğine ciddi katkıda bulunmuştur. Kazakistan nükleer silahlardan vazgeçerek, iyi komşuluk ve işbirliği kuşağını yaratmış ve diğer devletler için bir model olan nükleer silahların yayılmasını önleme rejiminin önemli bir temsilcisi olarak tanınmıştır. Bu durumun devletin her düzeyinde benimsenmiş bir yol olduğu yapılan açıklamalardan da takip edilebilmektedir. Nazabayev, Kazakistan 2030 Stratejisi başlıklı halka seslenişinde: “*Orta Asya’da nükleer silahsız bir bölgenin kurulmasında önemli bir rol oynadık*” şeklinde bu hedefi dile getirmiştir (Nazarbayev, 2012: 5). Ayrıca Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Y. İdrisov, güvenlik konusunda ilk olarak Orta Asya’nın istikrarıyla ilgili sorunların bulunduğunu ve bu bölgedeki çatışma durumunun ortadan kaldırılması gerektiğini ancak, küresel güvenlik olmadan bölge içi güvenliğin sağlanmasının zor olduğunu ifade etmiştir (Kazinform, 2014). Kazakistan’ın bu çabaları diğer güçler tarafından da takip edilmektedir. Örneğin 7 Ağustos 2008’de Kazakistan Cumhuriyeti Başbakanı K. Masimov’un ABD Kongresi Senato Heyeti ile düzenlediği toplantıda, heyet başkanı Herry Rid: “*Kazakistan, ekonomi alanında ciddi başarılar elde etmek için yeraltı kaynaklarını kullanabilmektedir. İleride, Kazakistan’ın uygulamış olduğu politikası sayesinde, Orta Asya ve Avrupa bölgelerinin istikrar gücü olacaktır*” şeklinde yorum yapmıştır (Kaliyeva, 2008: 39).

Çok vektörlülük politikası özelinde de devlet kademelerinin ve kurumlarının hassas davrandıkları ve kararlı şekilde bu politikayı destekledikleri görülmektedir. Kazakistan Uluslararası İlişkiler Konseyi Başkanı Y. Karin, “... *Avrupa Birliği ve Orta Asya ülkeleri arasında tam teşekküllü bir diyalog kurulması, Avrupa ve orta Asya’yi siyasi ve ekonomik işbirliği ve kültürel bağların gelişimi temelinde, yakınlaştırmayı ve dengenin korunmasını amaçlayan iyi komşuluk ilişkileri, çok vektörlülük politikasıyla mümkün olacaktır*” yorumuyla çok vektörlülük politikasına vurgu yapmıştır (2017: 2). Cumhurbaşkanı Nazarbayev de çok vektörlülük politikasının işlevleri üzerinde durarak, Kazak dış politikasının çok vektörlülüğünün tüm büyük uluslararası aktörlerin Orta Asya’nın istikrarlı gelişimi ile ilgilenmesini sağlamak amacıyla ve Rusya, Çin, ABD, AB, Hindistan, Arap ülkeleri ve Güneydoğu Asya ülkelerinin tüm ana kutuplarıyla ortaklık kurmak için tasarlandığını; Kazakistan’ın çok vektörlü dış politikasının tam olarak çok kutupluluğun yeni bir kavramsal yansıması olduğunu ifade etmiştir. Devletin ilk yıllarında Kazakistan’ın dış politikasının temeli olarak Avrupa ve Asya arasındaki *Avrasya Köprüsü* fikri uygulanmış, 1990’ların ikinci yarısında bu kavram *çok vektörlü* diplomasi doktrinine dönüştürülmüştür (Sultanov, 2001: 9-11). Böylelikle

Kazakistan dış politikasının temeli, BDT, Orta Asya, Doğu ve Batı, Avrupa ve Asya aynı zamanda Müslüman dünyası ile ülke için önemli olan tüm yönlerde eşit ve çeşitlendirilmiş ilişkiler geliştireceği çok vektörlülük ilkesine dayanmıştır.

Nicola Contessi'nin de belirttiği gibi, büyük güçler küçük devletler için hem fırsat (yardım, himaye, prestij veya diğer sağlanacak faydalar) hem de tehdit (büyük güce bağımlılık, savunmasızlık) yaratabilmektedir; bu kapsamda Kazakistan dört farklı çok vektörlülük amacı gütmektedir (2015, 301, 305-306): *Birincisi* ulusal güvenliği sağlamak, egemenliği ve bağımsızlığı korumak devletlerin temel hedefi iken, bölgede Rusya'nın *ayrıcalıklı çıkar alanını* geri kazanma arzusu doğrultusunda kullanılan bu durum, özel bir önem taşımaktadır. Rusya ile güçlü kültürel, dilsel ve tarihsel bağlarına rağmen, Kazakistan'ın çok vektörlü dış politikası, Batı ya da Çin'e olan bağımlılığından da kaçınarak, bu boyun eğmeyi önlemeyi amaçlamaktadır. *İkincisi*, rejimin meşruiyetini zayıflatan sistemik baskılardan izole etmeyi amaçlamaktadır. Kazakistan AGİT gibi Batı örgütlerine katılarak demokrasi değerlerine bağlılığını ilan etmiştir. Bunun kanıtı Kazakistan'ın (2010) AGİT Dönem Başkanlığı ve BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği (2017-2018) olmuştur. *Üçüncüsü*, doğal kaynak alıcılarının çeşitlendirilmesidir. Enerji kaynaklarını ihraç eden ülkeler için amaç, müşteri tabanını çeşitlendirmek ve gelirlerini artırmak için alternatif ihracat yollarını araştırmak ve geliştirmektir. *Dördüncüsü* ise, altyapının güçlendirilmesi ve küresel ulaşım yollarına entegrasyon yoluyla sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Çin'le ve Rusya'yla kurulan yatırım ilişkileri örneğinde olduğu gibi). Kazakistan, BDT'nin ilk günlerinden itibaren bu çerçevede entegrasyon için büyük çabalar sarf etmiştir. Buna ek olarak, ortak stratejik güvenliğin sağlanmasına odaklanmıştır. 1994, Moskova Devlet Üniversitesi'nde Nazarbayev tarafından BDT bünyesinde Avrasya Birliği kurulması önerilmiştir. Daha sonra Gümrük Birliği ve EurAsES şeklinde devam etmiştir. Kazakistan'ın çok vektörlülük kapsamında bir yandan ikili bölgesel-küresel ilişkilerin geliştirilmesine odaklanırken, öte yandan çok taraflılığa ve uluslararası örgütlere ayrı bir öncelik de verdiği görülmektedir. Hatta bu güçlü ortakla (Rusya ve Çin) kurulan ikili ilişkilerdeki eşitsizliği çok taraflı oluşumlarla dengelemeye çalışması söz konusudur. Bağımsız Kazakistan'ın oluşum ve gelişim sürecinden itibaren çok vektörlü dış politika, ülkenin uluslararası topluma girmesini sağlamış ve uluslararası konumunun güçlendirilmesinde stratejik adımlara imkân vermiştir. Kazakistan, kimi zaman bölgedeki kurumsal entegrasyon süreçlerinin öncüsü

olurken, uluslararası bölgesel ve küresel örgütlerde de aktif bir katılımcı haline gelmiştir. Böylece, Kazakistan dış politikasının temel ilkesi olan çok vektörlülük, en azından Kazakistan'ın dış politika hedefleri açısından uygun bir siyasi strateji ve modern küreselleşmiş dünyada ülkenin gelişerek bağımsız varlığını devam ettirmesi için elverişli bir yöntem olduğunu kanıtlanmıştır.

Bu doğrultuda egemenliğinin ilan edilmesiyle hem kendi bölgesinde hem de Batıda yer alan farklı temalarda veya düzeylerde çok taraflı oluşumlara, uluslararası örgütlere yönelmiştir. Bu, ülkenin uluslararası ilişkiler sisteminde yer alması ve Kazakistan'ın stratejik çıkarlarının gerçekleştirilmesi amaçlarıyla uyumlu bir dış politika davranışı olmuştur. Örneğin AGİT'e üye olarak ortak güvenlik konusunda tüm dünyaya kolektif davranacağına ilişkin mesajını vermiştir. AGİT ABD ve Kanada, hemen hemen tüm Avrupa ülkelerini ve eski Sovyet cumhuriyetlerini birleştiren aynı zamanda, uluslararası istikrarı, uluslararası karşılıklı anlayışı güçlendirmek ve kültür alanında uluslararası özel temaslar kurmayı hedefleyen elverişli bir bölgesel forumdur. BM'ye (ve çeşitli bağlı kuruluşlarına) üye olarak da evrensel ve küresel işleyişteki yerini almaya hazır olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte ortak değerler ve kimlik tercihlerini de sürdürmüştür. Örneğin İİT'ye üye olarak İslam dünyası, Müslüman topluluklarıyla işbirliklerini geliştirme amacını da göstermiştir. Bu bağlamda, 2011 senesinde Kazakistan'ın İİT Dönem Başkanlığı sürecinde İslam toplumunu dünya çapında modernize etmenin yöntemleri tespit edilerek, gelişmekte olan küresel siyasi ve ekonomik sisteme entegrasyonu yolunda çalışmalar teşvik edilmiştir. Bunun yanı sıra Rusya ile tarihsel bağların hemen kopmayacağı ve aynı zamanda bölgedeki ve ülkedeki etkisi gerçeğinin bir yansıması olarak BDT'ye de üyeliğini kısa sürede gerçekleştirmiştir. Kazakistan, BDT çatısı altında ayrıca Rusya ile enerji konusunda, askeri-teknik alanda, eğitim-bilim düzeyinde ve yüksek teknoloji alanında işbirliği yapmaktadır. Bir başka ortak kimlik ve değerler örneği olarak TDİK (Türk Keneşi) kurucularından biri olmasının yanında, bu örgütün kuruluşunda Türkiye ile birlikte ciddi çaba sarf etmiştir. Örgütün bağlı kuruluşları olan Uluslararası Türk Akademisi ve TÜRKSOY çatısı altında Türk dünyasının tarihi, kültürel ortak mirasının bilimsel olarak araştırılması ve toplumsal düzeylerde faaliyetler yoluyla sürdürülmesi konusunda öncelikli çaba göstermektedir. Ülke bunların yanı sıra ekonomi, ticaret, güvenlik düzlemlerinde içinde yer aldığı bölgenin aktörleriyle de yoğun bir çok taraflı ilişkiyi tercih etmiş, ŞİÖ ve AEB'in en önemli üyelerinden biri haline gelmiştir.

Kazakistan iç ve dış sorunlar ve tehditlere dayanabilecek sağlam bir bölgesel güvenlik sistemini oluşturarak, diğer Orta Asya devletleriyle bu konuda çabalarını birleştirmeye, bölgedeki güvenlik ve istikrarı ortaklaşa sürdürmeye çalışmaktadır. Terör, uluslararası çatışma, aşırı dindarlık vb iç sorunlara maruz kalan Orta Asya'nın coğrafik konumu dikkate alındığında, bölgesel güvenliği sağlamayı hedefleyen KGAÖ gibi bir kuruluşa ihtiyaç duyulmuştur. Bunun yanı sıra Kazakistan küresel ve bölgesel güvenlik girişimlerinde de inisiyatifler almış, dahası Türkiye ve Azerbaycan'dan sonra BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilen üçüncü Türk cumhuriyeti olmuştur (2017-2018 dönemi).

Görüldüğü üzere dışa açılma ve ardından bölgesel-küresel rollerinin bilincinde bir aktör olarak kurguladığı ve geliştirdiği çok vektörlülük temelindeki dış politikasında uluslararası oluşumlara ve örgütlere üyelik-araflık Kazakistan için bir öncelik olmuştur. Kazakistan Cumhuriyeti İş Birliği Komisyonu'nun kurulmuş olması bunun bir başka önemli göstergesidir. Çünkü stratejik ve uzun kara geçiş hatlarında yer alan, başta enerji kaynakları ve taşımacılığı olmak üzere bölgesinde önem arz eden, Rusya ve ÇHC gibi iki önemli küresel aktörle doğrudan komşu olan, bunun yanı sıra günümüzde Rusya tarafından kiralanarak kullanılsa da dünyanın en eski ve en büyük uzay üssüne (Baykonur) sahip olan ve ortak uzay araştırmaları yürüten, dünyada uranyum yataklarından en fazla üretim yapan...vb. özelliklere sahip bir ülke olarak Kazakistan için uluslararası örgütlerle ilişkileri hem gereklilik hem de kazanımlar açısından önemlidir.

Kazakistan'ın taraf olduğu ya da ilişki kurduğu uluslararası örgütler değerlendirildiğinde, bölge içi ve ötesinde dengeli bir dış politika yürütmek için takip edilen bir yol olduğu anlaşılmaktadır. Hem Asya'nın hem Avrupa'nın hem de küresel düzeyde faaliyetleri nedeniyle önemli örgütlerin birlikte tercih edilmesi, Kazakistan'ın dış politika dengesine özen gösterdiğinin bir ifadesidir. Bir yandan dışa açık politikanın sürdürülmesi için çalışılırken, özellikle bölgesel ve küresel anlamda önemli aktörlere yönelik ayrı bir denge ihtiyacı da karşılanmış olmaktadır. Batı kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içinde olması, Rusya ve Çin gibi bölgesel hakimiyet güçlerinin ezici yaklaşımlarına karşı, fazla işlevsel olmasa da, kendisini göstermesi bakımından iyi bir mesajdır.

Bununla birlikte bölgenin önemli aktörlerinden biri olduğu iddia ve gerçekliğinin bir yansıması da, bölgede kurulan uluslararası örgütlerde kurucu/itici güçlerden biri

olmasıdır. Dolayısıyla bağımsızlık tarihinin ilk döneminde uluslararası örgütlerle ilişkileri, bağımsızlığı garanti altına alma, sürdürme ve yerleştirme amaçlarına yönelikken, sonraki aşamada amaç Kazakistan'ın bölgedeki önemli rolünü kabul ettirme ve yerini sağlamlaştırmaya yöneliktir. Çok vektörlü dış politikanın olmazsa olmazı olan uluslararası örgütler, mevcut Kazak dış politikasının çok taraflılık esasında bölgesel düzeyde de etkili olarak kullandığı araçlardan biri haline gelmiştir. Kazakistan, Avrupa ve ABD ile sürdürülebilir ve çok taraflı ilişkiler kurmuştur. Kazakistan'ı, Batı'nın hem ekonomik hem de politik alanda nispeten eşit bir ortak olarak algıladığı, en azından bu şekilde sunduğu Orta Asya'daki tek ülke olduğu söylenebilmektedir.

Ancak şu da bir gerçektir ki, gelişme ve kalkınma yolunda Kazakistan'ın kaynakları yeterli düzeyde harekete geçirilebilmiş değildir. Dolayısıyla Kazakistan bu tür işbirlikleri yoluyla, özellikle yatırım alanlarında ortaklıklarını genişletme ve sağlamlaştırma imkânını bulmuştur. Ortak projeler ve girişimler yoluyla maliyeti yüksek yatırımların, ticari malların ülkeye girişine de imkân sağlanmaktadır. Bu açıdan örgütler ve işbirlikleri Kazakistan için kolaylaştırıcı, maliyet düşürücü ve kaynak sağlayıcı araçlar olarak da yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, tüm veriler ışığında Kazakistan'ın çok vektörlülük kapsamında çok taraflı ve dengeli dış politikasının devamı için uluslararası örgütlerin büyük bir gereklilik olduğu anlaşılmaktadır. Bağımsızlık sonrası hem hızlı büyüme yılları hem de 2008-2009 dünya krizi çok taraflı ekonomik ve dolayısıyla siyasi bağlarını artırma ihtiyacını doğrulamıştır. Farklı devletlerle dengeli ve istikrarlı çok vektörlü politika izlenirken, ülkenin ulusal çıkarları da ihmal edilmemiştir. Devletin dış politikasında her zaman özen gösterilen ikili ve çok taraflı ilişkileri, bölgesel ve küresel ağlarda siyasi diyalogunun en üst düzeyde sürdürülmesine de neden olmuştur. Küresel düzeyde tanınır bir Kazak kimliği, ancak uluslararası işbirlikleri ve özellikle örgütlerin kazandırdığı bir avantaj olan daha az maliyetli tanıtım çabalarıyla desteklenebilecektir. Kazakistan'ın egemen bir devlet olarak gelişim sürecinden itibaren cumhuriyetin etkin ekonomik gelişimi için hukuka saygılı ve açık bir demokratik siyasi sistemin oluşturulması amacıyla, olumlu yatırım ortamı yaratılmaya da karar verilmiştir. Dış yatırımların çekilmesinin, modern ve açık bir siyasi ve ekonomik sistemin yürütülmesinin, kültürel ve sosyal bir gelişimin sağlanmasının aracı olarak uluslararası örgütlere Kazakistan'ın yıllar geçtikçe daha fazla önem vereceği ve vermesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdildin, S. A. (1993). *Parlament Kazahstana: ot Soyuzu k gosudarstvennosti (2-oe izdanie)* Almatı: Kazahstan.
[Абдилдин, С.А. (1993). *Парламент Казахстана: от Союза к государственности. (2-ое издание)*. Алматы: Казахстан.]
- Abugaliyeva, K. K. (2007). *Kazahstansko Rossiyskoe otnoşenie na sovremennoy etape: informatsionno analitiçeskie obzor (4-oe izdanie)*. Almatı: Kitaphana.
[Абугалиева, К.К. (2007). *Казахстанско Российское отношение на современном этапе: информационно аналитический обзор (4-ое издание)*. Алматы: Китапхана.]
- Adirbekuli, K. (2006). *XX gasır: Songy repressiya (1986 jeltoqsan- 1989 şilde)*. Almatı: Alaş.
[Адырбекұлы, К. (2006). *XX ғасыр: Соңғы репрессия (1986 желтоқсан - 1989 шілде)*. Алматы: Алаш.]
- Ağır, O. ve Sayın, M. (2019). Kazakistan ve Kırgızistan siyasal sistemlerinin karşılaştırılması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 21-39.
- Alkan, N. (2007). Hükümetler dışı kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri. H. Çakmak (Editör). *Uluslararası ilişkiler: giriş, kavram ve teoriler* (Birinci baskı). Ankara: Barış Kitapevi, ss.97-101.
- Alperen, U. (2018). Bir kuşak bir yol girişimi ve Çin'in Orta Asya politikası. *Bilge Strateji*, 10(19), 17-38.
- Altundağ, Z. (2016). Geçmişten günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü. *Avrasya Etüdləri*, 49(1), 99-124.
- Amanov, Ş. (2007). *ABD'nin Orta Asya politikaları*. İstanbul: Bilimevi Basım.
- Archer, C. (2001). *International organizations* (Third Edition). London: Taylor&Francis.
- Arı, T. (2006). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika* (Altıncı baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aris, S. (2009). The Shanghai Cooperation Organisation: 'tackling the three evils'. A regional response to non-traditional security challenges or an anti-western bloc, *Europe-Asia Studies*, 61(3), 457-482.
- Artıkbayev, J.O. (2006). *İstoriya Kazakhstana: Uçebnik dlya studentov vuzov*. Almatı: Kazak Universiteti.
[Артыкбаев Ж.О. (2006). *История Казахстана: Учебник для студентов вузов*. Алматы: Казак Университети.]
- Arystanbekova, A. H., Azizian, R., Çukayeva, S.S. (2014). UNESCO and Kazakhstan: new realities. *Life Science Journal*, 11(5): 523-526.
- Aslan, B. (2010). Bir yönetim fonksiyonu olarak iç denetim. *Ankara Sayıştay Dergisi*, 77, 63-86.
- Ateş, D. (2014). *Uluslararası Örgütler devletlerin örgütlenme mantığı*. Bursa: Dora.
- Ayagan, B. G., Abzhanov, Kh. M., Seliverstov, S.V., Bekenova, M.S. (2010). *Sovremennaya istoriya Kazahstana: Uçebnik dlya studentov neistoričeskih spetsionnostey (bakalavriata) vişşih uçebniy zavedeniy*. Almatı: Raritet.

- [Аяган, Б. Г., Аюжанов, Х.М. Селиверстов, С.В., Бакенова, М.С. (2010). Современная история Казахстана: Учебник для студентов неситорических специальностей (бакалавариата) высших учебных заведений. Алматы: Раритет.]
- Ayagan, B. G., Auanavova, A. M., Lapin, N.S. (2011). *Nezavisimiy Kazahstan, den za dnem. Hronika Sobytyy (1990-1995)*. (C-1). Almaty: Raritet.
- [Аяган, Б.Г., Ауанасова, А.М., Лапин, Н.С. (2011). *Независимый Казахстан, день за днем. Хроника событий (1990-1995)*. (1-ое издание). Алматы: Раритет.]
- Aydın, M. (1996). Uluslararası ilişkilerde yaklaşım, teori ve analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Başak, C. (2012). *Uluslararası örgütler* (İkinci baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Bennett, A. L. and Oliver, J.K. (2015). *Uluslararası örgütler ilkeler ve meseleler*. (çev, N. Uslu) Ankara: BB101 Yayınları.
- Birdişi, F. ve Atawula, M. (2019). İslam İşbirliği Teşkilatı, İİT'nin önemi ve bölgesel güvenlik sorunlarının çözümünde işlevsizliğinin nedenleri. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 20: 77-101.
- Bostancı, M., Lüleci, T. (2019). 21. Yüzyıl Başında Türkiye Kazakistan İlişkileri. *Journal of History School*, 41, 715-754.
- Brummer, M. (2007). The Shanghai Cooperation Organization and Iran: a power-full union. *Journal of International Affairs*, 16, 185-198.
- Bülbül, M. (2008). Kazakistan Cumhuriyetinde yasama ve yürütme fonksiyonu. *Yasama Dergisi* 8: 65-101.
- Checkel, J. T. (2005). International Institutions and socialization in europe: introduction and framework. *International Organization* 59(4) (International Institutions and Socialization in Europe): 801-826.
- Christian, D. (2004). *Maps of time: an introduction to big history*. New Jersey: University of California Press.
- Contessi, N. P. (2015). Foreign and security policy diversification in Eurasia: issue splitting, co-alignment, and relational power. *Problems of Post-Communism* 62(5): 299-311.
- Çakmak, C. (2014). Uluslararası örgütler. Ş. Kardaş ve A. Balcı. (Editörler). *Uluslararası ilişkilere giriş tarih, teori, kavram ve konular* (Birinci baskı). İstanbul: Küre Yayınları, ss.299-306.
- Çakmak, H. (2014). *Uluslararası ilişkiler: giriş, kavramlar ve teoriler (Cilt.1)*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Çukayeva, S.S. (2014). UNESCO i Kazahstan gorizontı sotrudniçestva. *KazNU Bulletin. International relations and international law series*, 1(65).
[Чукаева, С.С. (2014). ЮНЕСКО и Казахстан: горизонты сотрудничества. *KazNU Bulletin. International relations and international law series*, 1(65).]
- Dağcı, K. (2007). Çok uluslu şirketler. H. Çakmak (Editör). *Uluslararası ilişkiler: giriş, kavram ve teoriler* (Birinci baskı). Ankara: Barış Kitabevi, ss.101-106.
- Dave, B. (2008). The EU and Kazakhstan: Is the pursuit of energy and security cooperation compatible with the promotion of human rights and democratic reforms?. N. J. Melwin (Editor). *Engaging Central Asia: The European Union's new strategy in the heart of Eurasia*. Brussels: Center for European Studies, pp. 43-67.
- Denk, E. (2015). *Uluslararası örgütler hukuku: birleşmiş milletler sistemi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Djalili, M. R. and Kellner, T. (2009). *Yeni Orta Asya jeopolitiği SSCB'nin bitiminden 11 Eylül sonrasına*. Çev. Reşat Uzmen. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Dyaçenko, Y., ve Entin, K. (2017). Kompetenstsiya suda yevraziyskogo ekonomičeskogo soyuza: mifi i realnost. V. Rusinova. (Redaktor). *International Justice*, 3(23), 76-95.
[Дьяченко, Е., и Кирилл, Э. (2017). Компетенция Суда Евразийского экономического союза: мифы и реальность. В. Русинова. (Редактор). *International Justice*, 3(23), 76-95]
- Eren, A., Asker. A. (2012). *Türk cumhuriyetleri anayasaları*. Ankara: TÜRKPA Yayınları.
- Erol, M. S., Çelik, K. E. (2017). Türk Dünyası'nda işbirliği denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies* 17/2: 15-32.
- Erşen, E. (2014). Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya siyaseti. Ş. Kardaş ve A. Balcı. (Editörler). *Uluslararası ilişkilere giriş tarih, teori, kavram ve konular* (Birinci baskı). İstanbul: Küre Yayınları, ss. 41-56.
- Finnemore, M. (1993). International organizations as teachers of norms: the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization and science policy. *International Organization* 47(4): 565-597.
- Funk, D.A. (2007). *Rasi i narodi: Sovremennie etniçeskie rasovie problemi* (-oe izdanie). Institut etnografii imeni N.N Mikluho- Maklaya: Nauka.
[Функ, Д.А. (2007). *Расы и народы: Современные этнические расовые проблемы* (6 издание). Институт этнографии имени Н.Н Миклухо- Маклая: Наука.]
- Gabriela, S. M. (2013). The role of international organizations in the global economic governance- an assessment. *Romanian Economic and Business Review (Special Issue)*: 308-316.
- Gaponova, S. N., ve Toregojina, M. B. (2010). Pozitsionirovaniya Kazahstana v mirovom ekonomičeskom prostranstve. A.Y Bekturganov (Editör). *Kazahstanskiy put v Evropu (1.Tom)*. Taldıkorgan: İ. Jansugirov atındağı JMU. ss. 271-275.
[Гапонова, С.Н и Торегожина, М.Б. (2010). Позитционирования Казахстана в мировом экономическом пространстве. А. Е. Бектурганов (Редактор). *Казахстанский путь в Европу (Том 1)*. Талдыкорган: И. Жансугиров атындагы ЖМУ, Стр 271-275.]
- Grainger, S. (2014). Chinese Spirit. *12th EBES Conference January 9-11*, Singapore, 1691-1710
- Griffiths, M., O'Callaghan, T. and Roach, S.C. (2013). *Uluslararası ilişkilere temel kavramlar*. (Çev. Cesran-Centre for Strategic Research Analysis). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gül, M. (2014). Aktör. Ş. Kardaş ve A. Balcı. (Editörler). *Uluslararası ilişkilere giriş tarih, teori, kavram ve konular* (Birinci baskı). İstanbul: Küre Yayınları, ss. 346-351.
- Hanrieder, W.F. (1966). International organizations and international system. *The Journal of Conflict Resolution*, 10(3): 297-313.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. B. (2005). *Devletlerarası ve hükümetler-dışı uluslararası örgütler* (İkinci baskı). İstanbul: Nobel Yayıncılık.

- ____ (2007). Uluslararası örgütler: devlet merkezli sistemde çöküntü. Z. Dağı. (Editör). *Uluslararası politikayı anlamak 'Ulus-Devlet'ten küreselleşmeye* (Birinci baskı). İstanbul. Alfa Yayıncılık, ss. 392-445.
- Hasnat, S. F and Awan, Z. (2016). Shanghai Cooperation Organization as a platform for regional understanding: its economic, political and security potential. *Perceptions XXI*(1), 83-100.
- Hoffman, S. (2011), Case study: the Shanghai Cooperation Organization. NSEC608 B001 WIN11, March 4.
- Huntington, S. (2016). Stolknoveniy tsivilizatsiy. (Çev. T. Velimyeeva). Moskva: İzdatelstvo AST. [Хантингтон, С. Столкновение цивилизаций. (перевод с англ Т. Велимеева). Москва: Издательство АСТ].
- İvanov, A. (2018). *Kursiv*. VI Sammit Tyurkskogo soveta: integratsiya s ryadom nyuansov, 35(759).
[Иванов, А. (Сентябрь, 2018). *Курсив*, VI Саммит Тюркского совета: интеграция с рядом нюансов. 35(759)]
- İvleva, E.N. (2015). Strategiya- 2050: Noviy politiçeskiy kurs sostoyavşego gosudarstva: Vektorı razvitiya orientirovannıe v buduşee. A.M. Gazaliyeva (Editör). *Rol pervogo Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbaeyva v formirovaniı kazahstanskoy modeli gosudarstvennogo stroitelstva (1-oe izdanie)*. Karaganda: Karagandinskiy gosudarstvenny tehnıçeskiy universitet, ss. 69-74.
[Ивлева, Е.Н. (2015). Стратегия – 2050: Новый политический курс состоявшегося государства: Векторы развития ориентированные в будущее. А.М. Газалиева (Редактор). *Роль первого Президента РК Н.А. Назарбаева в формировании казахстанской модели государственного строительства (1-ое издание)*. Караганда: Карагандинский государственный технический университет. С. 69-74.]
- Jukov, S.V., Reznikova, O. B. (2001). *Tsentralnaya Aziya v sotsialno ekonomiçeskih strukturah sovremennogo mira*. Moskva: Moskovskiy obşestvennu nauçniy fond. [Жуков, С.В., Резникова О.Б. (2001). *Центральная Азия в социально-экономических структурах современного мира*. Москва: Московский общественный научный фонд.]
- Kaliyeva, R. M. (2008). Vizity respubliki Kazahstan vstreçi i vystupleniya rukovoditeley mejdunardonıh organizatsii. *Diplomatiya Jarşısı* 3(17): 37-43.
[Калиева, Р.М. (2008). Визиты Республики Казахстан встречи и выступления руководителей международных организации. *Дипломатия жаршысы* 3(17): 37-43.]
- ____ (2011). *Diplomatiya Jarşısı* 3(30).
[____ (2011). *Дипломатия Жвршысы* 3(30).]
- ____ (2012). СІСА жиналысында Yelbasının usinistary. *Diplomatiya Jarşısı*, 3:18-21.
[Калиева, Р.М. (2012). СІСА Жиналысында Елбасының ұсыныстары. *Дипломатия жаршысы*, 3: 18-21]
- Kan, G. V. (2011). *İstoriya Kazahstana (4-izdanie)*. Almatı: Almatıkitap.
[Кан, Г.В. (2011). *История Казахстана (4-ое издание)*. Алматы: Алматыкітап.]
- Kan, G. V., Şayahmetov. N. U. (2007). *Kazakstan tarihi*. Almatı: Almatıkitap.
[Кан, Г. В., Шаяхметов Н. У. (2007). *Казакстан тарихы*. Алматы: Алматыкітап.]
- Karagül, M. (2014). *Uluslararası iktisadi örgütler ve azgelişmiş ülkeler* (Dördüncü baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

- Karajan, K. S. (2009). *Kazakstan tarihi: leksiyalar kursı* (6-oe izdanie). Almatı: Nur-press.
[Қаражан, К.С. (2009). *Қазақстан Тарихы: Лекциялар Курсы* (6 Издание). Алматы Нур-Пресс.]
- Karin, E. (2017). Doktrina mira Nursultana Nazarbayeva. *Kazaxstanskaya Pravda*. [Карин, Е. (Июль, 2017). Доктрина мира Нурсултана Назарбаева. *Казахстанская правда*].
- Karluk, R. (2014). *Küreselleşen dünyada uluslararası kuruluşlar. (7.baskı)*. İstanbul: Beta Basım.
- Kassymzhanova, N. A., Dutta, M. (2016). *Kazakhstan and UNESCO: some aspects of cooperation*. Buketov Karaganda State University: Vestnik Karagandinskogo universiteta.
- Kazantsev, A. A., Zvyagelskaya, İ. D., Kuzmina, Y. M., Luzyanin, S. G. (2016). *Perspektivy sotrudničestva Rossii i Kitaya v Tsentralnoy Azii. Rossiyskiy sovet po mejdunarodnym delam*, 28.
[Казанцев, А.А., Звягельская, И.Д., Кузмина, Е.М., Лузянины, С.Г. (2016). *Перспективы сотрудничества России и Китая в Центральной Азии. Российский совет по международным делам*, 28.]
- Kazbekov, N.A. (2015). Prezidentskaya diplomatiya. Osnovnie printsipi vneşnepolitičeskoj deyatelnosti Respubliki Kazahstana. A.M. Gazaliyeva (Editör). *Rol pervogo Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbaeyva v formirovanii kazahstanskoy modeli gosudarstvennogo stroitelstva* (1-oe izdanie). Karaganda: Karagandinskiy gosudarstvenny tehničeskiy universitet, ss. 81-86.
[Казбеков, Н.А. (2015). Президентская дипломатия. Основные принципы внешнеполитической деятельности РК. А.М. Газалиева (Редактор). *Роль первого президента РК Н.А. Назарбаева в формировании казахстанской модели государственного строительства* (1-ое издание). Караганда: Карагандинский государственной технической университет. С. 81-86.]
- Kazıhanova, Y.H. (2012). *Kazahstan v mejdunarodnom soobşestve*. Mid RK: Dayk Press.
- Kegley, Ch and Raymond, G. (2012). *The Global Future. Brief Introduction to World Politics*. 5th Edition. Wadsworth: Cengage Learning.
- Kembayev, J. M. (2006a). Organizatsiya po bezopasnosti i sotrudničestvu v Evrope (OBSE): teoretiko- pravovie osni deyatelnosti i perspektivy dalneyşego členstvo RK. *Pravovaya reforma v Kazahstane*. 4: 96-100.
[Кембаев Ж.М. (2006а). Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ): теоретико правовые основы деятельности и перспективы дальнейшего членство РК/ *Правовая реформа в Казахстане*. 4: 96-100.]
- ____ (2006b). Legal Aspects of the Regional Integration in Central Asia. *Heidelberg Journal of International Law*. 4: 967–983.
- ____ (2011). O pravovih voprosah integratsionnih protsesov na Yevraziyskom prostranstve. *Sovremennoe pravo*. 9: 88-94.
[Кембаев, Ж.М. (2011). О правовых вопросах интеграционных процессов на Евразийском пространстве. *Современное право*, 9: 88-94.]
- ____ (2012). Problemi i perspektivi Respubliki Kazahsyan v Şanhayskoj Organizatsi Sotrudničestvo. *Sovremennoe Pravo*. 11: 44-52.
[Кембаев, Ж. (2012). Проблемы и перспективы членства Республики Казахстан в Шанхайской Организации Сотрудничества . *Современное право*. 11: 44-52]

- _____ (2014). The Emerging Eurasian Union: Problems and Perspectives, Paper, Th. Kruessmann (Edit). *University of Graz Research*: 3-30.
- _____ (2016a). Sravnitelno - pravovoy analiz funkcionirovaniya Suda Yevraziyskogo ekonomicheskogo soyuza. O. Sidoroviç. (Redaktor). *International Justice*. 2(18): 30-45.
[Кембаев, Ж. (2016a). Сравнительно- правовой анализ функционирования Суда Евразийского экономического союза. О. Сидорович. (Редактор). *International Justice*. 2(18): 30-45]
- _____ (2016b). Regionalnaya integratsiya v Yevrazii: osnovnie priznaki, problemi i perspektivi. *Rossiyskiy yuridiçeskiy jurnal*. 1: 32-45.
[Кембаев, Ж. (2016b). Региональная интеграция в Евразии: основные признаки, проблемы и перспективы. *Российский юридический журнал*. 1: 32-45.]
- Keohane, R. O. (1990). Multilateralism: an agenda for research. *International Journal* 45(4) (Multilateralism: Old & New): 731-764.
- KIDI (2017). *Dvustoronnee sotrudniçestvo Kazahstan- Kitay*. Астана.
[KIDI (2017). *Двустороннее сотрудничество Казахстан- Китай Астана*]
- Klimov, V. (2012). Kazahstan – 2030 itogi. Gazeta Kapital.
[Климов, В. (2012). Казахстан – 2030 итоги. Газета Капитал.]
- Klyashorny, S. G., Sultanov, T.I. (1992). *Kazahstan letopis treh tysaçeletiy, C5*. Almaty: Tsentr.
[Кляшторный, С. Г., Султанов, Т.И. (1992). *Казахстан летопис трех тысячелетий, 5-ое издание*. Алматы: Центр.]
- Koçer, G. (2007). Etnik gruplar. H. Çakmak (Editör). *Uluslararası ilişkiler: giriş, kavram ve teoriler* (Birinci baskı). Ankara: Barış Kitapevi, ss. 107-112.
- Kolasa, J. (1962). *International intellectual cooperation (the League experience and the beginnings of UNESCO)*. Wrocław: Zakład Narodowy im Ossolińskich.
- Komissina, İ. (2005). Afganistan i narkotorgovlya regionalnaya bezопасnost. *Tsentralnaya Aziya i kavkaz* 6(42): 95-106. [Комиссина, И. (2005). Афганистан и наркоторговля и региональная безопасность. *Центральная Азия и Кавказ*, 6(42): 95-106.]
- Komissiya, (2011). O sozdanii Komissi po voprosam sotrudniçestvo Respubliki Kazahstan s mejdunarodnimi organizatsiyami. Postonovlenie Pravitelstva Respubliki Kazahstan ot 11 dekabrya, 2091.
[О создании Комиссии по вопросам сотрудничества Республики Казахстан с международными организациями. Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 декабря, 2091.]
- Kukeyeva, F., Raimova.J. (2014). *Kontseptsii vneşney politiki RK: sotrudniçestvo s SŞA*. Almaty: Vestnik KazNU 2(66).
[Кукеева, Ф., Раимова. Ж. (2014). *Концепции внешней политики РК: сотрудничество с США*. Алматы: Вестник КазНУ 2(66).]
- Kusmangaliyeva, D.J. (2016). *Kazahstanskiy put – 2050 (2-oe izdanie)*. Astana: Institut Evraziyskoj integratsii.
[Кусмангалиева. Д.Ж., (2016). *Казахстанский путь- 2050 (2- ое издание)*. Астана: Институт Евразийской интеграции.]
- Lanteigne, M. (2007). The development of the Shanghai Cooperation Organization as a security community. *Journal of Pacific affairs*, 79(4), 578-622.

- Laumulin, M. T. (2010). Predsedatelstvo Kazahstana v OBSE: Predvaritelniye itogi i perspektivy. В. Sultanov. (Editör). *OBSE i SVMDA vozmozhnosti dlya vzaimodeystviya. Sbornik materialov*. Almaty: KISI, ss. 61-70.
[Лаумулин, М.Т. (2010). Председательство Казахстана в ОБСЕ:Предварительные итоги и перспективы. Б. Султанов. (Редактор). *ОБСЕ и СВМДА возможности для взаимодействия. Сборник материалов*. Алматы: КИСИ, Стр.61-70.]
- Laruel, M., ve Peyruz, S. (2013). Regionalnie organizatsii v Tsentralnoy azii: karakteristiki vzaimodeystviy dilemmi effektivnosti. *Doklad 10*. Bişkek: Universitet Tsentralnoy Azii.
[Лаурель.М., Пейруз, С. (2013). Региональные организации в Центральной Азии: характеристики взаимодействий, дилеммы эффективности. *Доклад №10*. Бишкек: Университет Центральной Азии.]
- Lazerev, T.V. (Otvetsvenny za vypusk) (1992). *Stenograficheskiy otchet vtoroy sessii Verhovnogo Soveta. Pervyy Syezd narodnyh deputatov RFSRS* (Tom 1). Moskva: Respublika.
[Лазарева, Т.В. (ответственный за выпуск) (1992). *Стенографический отчет второй сессии Всенародного Совета. Первый Съезд народных депутатов РСФСР* (1 Том). Москва: Респблика.]
- Lineviç, A. (2017). *Respublikanskaya obşestvenno- političeskaya gazeta 28790.ЩО09*. Central Asia Monitor.
[Линевиç, А. (2017). *Республиканская общественно -политическая газета 28790.ЩО09*. Central Asia Monitor]
- Madenoglu, M.K. (2015). Evrensel sağlık bildirgeleri ve türkiye’de sağlık reformları derleme. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 3(2), 162-166.
- Mert, O. (2015). Türk Konseyi (Keneşi) Türk Üniversiteler Birliği ve Türk Üniversiteler Birliği I. Genel Kurulu. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 53, 273-290.
- Meyendorf, K. (1975). *Puteşestviye iz Orenburga V Buharu*, Moskwa: Nauka.
[Мейендорф, К. (1975). *Путешествие из Оренбурга в Бухару*. Москва: Наука.]
- Moravetskiy, V. (1961). *Organizatsi Mejdunarodove. (1 Viydane)*. Varşava: Panstove Wıdaniçstvo Naukove.
[Morawiecki, W. (1961). *Organizacje miğdzynarodowe. (1 Wydanie)*. Warszawa: Panstowe Wydawnictwo Naukowe.]
- Muhambetov, M. A. (2018). *Strategiya Kazahstan- 2030 – realnaya osnova razvitiya regionovrespubliki Kazahstan*. İzvestiya Orenburgskogo Gosudarstvennogo Agrarnogo Universiteta, ss. 117-119.
[Мухамбетов, И.А. (2018). *Стратегия Казахстан- 2030- реальная основа развития регионов республики Казахстан*. Известия Огенбургского Государственного Аграрного Университета. С. 117-119.]
- Nazarbayev, N. A. (1992). *Strategiya stanovleniya i razvitie Kazakhstana kak suverenno gosudarstva (4-oe izdanie)*. Almaty: Dauir.
[Назарбаев, Н. А. (1992). *Стратегия становления и развитие Казахстана как суверенного государства (4-ое издание)*. Алматы: Даур.]
- ____ (2008). *Strategiya stanovleniya postindustrialnogo obşestva i partnerstvo tsvilizatsiy (5-oe izdanie)*. Moskva: Ekonomika.
[____ (2008). *Стратегия становления постиндустриального общества и партнерсво цивилизаций (5-ое издание)*. Москва: Экономика.]

- _____ (2009). *İzbrannye rechi 1989-1991* (1-oe izdanie). Astana: Saryarka.
[_____ (2009). *Избраннве речи 1989-1991* (1-ое издание). Астана: Сарыарка.]
- _____ (2012). *Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstana- Lider Natsii Nursultana Nazarbayeva narodu Kazahstana Strategiya – 2050*. Astana: Akorda.
[_____ (2012). *Послание Президента Республики Казахстана – Лидер Нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана Стратегия – 2050*. Астана: Акорда.]
- _____ (2013). *G-Global. Mir XXI veka* (3- oе izdanie). Astana: Delovoy Mir.
[_____ (2013). *G-Global. Мир XXI века* (3-ое издание). Астана: Деловой мир.]
- _____ (2017). *Era nezavisimosti* (1- oе izdanie). Almatı: Kazakparat.
[_____ (2017). *Эра независимости* (1-ое издание). Алматы: Казакпарат.]
- Nurtazina, K. A. (2015). *Vnutrennyu i vneşnyu politika Kazahstana* (5-oe izdanie). Almatı: Bastau.
[Нуртазина, К.А. (2015). *Внутренняя и внешняя политика Казастана* (5-ое издание). Алматы: Бастау.]
- Nısanbayev, A. (2001). *Kazakstan Respublikası. Entsiklopediyalık anıktamalık*. Almatı: Kazak Entsiklopediyası.
[Нысанбаев, А. (2001). *Қазақстан Республикасы. Энциклопедиялық анықтамалық*. Алматы: Қазақ Энциклопедиясы.]
- Olcott, M.B. (1995). *The Kazakhs* (Second edition). California: Hoover Institution Press.
- Orlov, A.S., Georgiyev, V.A., Georgiyeva, N.G., Sivohina, T.A. (2006). *İstoriya Rossii* (5-oe izdanie). Moskva: Prospekt.
[Орлов А.С., Георгиев В.А., Георгиева Н.Г., Сивохина Т.А. (2006). *İstoriya Rossii* (5-ое издание). Moskva: Prospekt.]
- Özcan, A. B. (2014). *Uluslararası örgütler*. A.B. Özcan ve Y. Çınar (Editörler). *Uluslararası ilişkilerin temel kavramları* (Birinci baskı). İstanbul: Hükümdar Yayınları, ss. 169-190.
- Özgöker, U. (2014). *Uluslararası siyasi, askeri ve ekonomik örgütler* (3.Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Özlük, E. (2014). *Uluslararası disiplininin doğuşu, kimliği ve sorunları*. Ş. Kardaş ve A. Balcı. (Editörler). *Uluslararası ilişkilere giriş tarih, teori, kavram ve konular* (Birinci baskı). İstanbul: Küre Yayınları, ss. 74-84.
- Park, S. (2006). Theorizing norm diffusion within international organizations. *International Politics* 43(3): 342–361.
- Qian, X. (2016). The new silk road in West Asia under “the belt and road” initiative. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 10(1), 26-55.
- Rahman, K. (2011). Central Asia, Energy Security and Shanghai Cooperation Organization. *Policy Perspectives* 8(1), 65-76.
- Ruggie, J. G. (1992). Multilateralism: the anatomy of an institution. *International Organization* 46(3): 561-598.
- Samoyloviç, A. (1927). *O slove kazak, Kazaki, Antropologičeskiye Oçerki* (2- oy vipusk). Leningrad: AN SSRS.
[Самойлович, А. (1927). *О слове Казак. Антропологические очерки* (2-ой выпуск). Ленинград: АН СССР.]
- Sayın, Y. (2014). Milliyetçilik. A. B. Özcan ve Y. Çınar (Editörler). *Uluslararası ilişkilerin temel kavramları* (Birinci baskı). İstanbul: Hükümdar Yayınları, ss-247-288.

- Sıroejkin, K. (2019a). Kazahstan i Kitay: analiz poslednih dogovoennostey. *Central Asian Bureau for Analytical Reporting CABAR*.
[Сыроежкин, К. (2019а). Казахстан и Китай: анализ последних договоренностей. *Central Asian Bureau for Analytical Reporting CABAR*.]
- Somuncuoğlu, A. (2016). Sibirya'dan Avrasya'ya: Rusya- Kazakistan ilişkilerinde mekan ve ekonomi. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi* 10(21): 79-102.
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası ilişkilere giriş* (İkinci Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Sultanov, B. (2010). *Predsedatelstvo RK v OBSE :predvaritelnie itogi i perspektivy*. Almatı: KİSİ.
[Султанов, Б. (2010). *Председательство РК в ОБСЕ: предварительные итоги и перспективы*. Алматы: КИСИ.]
- Sultanov, B. K. (2001). *Vneşnyaa politika Respubliki Kazahstan: osnovnie etarı razvitiya.(1991-2001) Kazahstan i sovremenniy mir (1. Baskı)*. Almatı: Atamura.
[Султанов, Б. К. (2001). *Внешняя политика Республики Казахстан: основные этапы развития. (1991-2001 гг.) Казахстан и современный мир (1-ое издание)*. Алматы: Атамұра]
- ____ (2008). *Kazahstan v sovremennom mire: reali i perspektivy*. Almatı: KİSİ.
[____ (2008). *Казахстан в современном мире: реалии и перспективы*. – Алматы: КИСИ.]
- Sultanov, B. K., Muzaparov, L. M. (2013). *Kazahstan i sovremenniy mir (4- oe izdanie)* Almatı: KİSİ.
[Султанов, Б. К., Музапаров, Л.М. (2013). *Казахстан и современный мир (4-ое издание)*. Алматы: КИСИ.]
- Şeretov, S.G. (2003). *Noveuşaya istoriya Kazahstana (1985-2002)*. (2-oe izdanie) Almatı: Yurist.
[Шеретов, С.Г. (2003). *Новейшая история Казахстана (1985-2000)*. 2-ое издание. Алматы: Юрист].
- Şilibekova, A. (2007). Yeni NATO ve Orta Asya Cumhuriyetleri. *Stratejik Öngörü* 10: 117-121.
- Tabak, H. (2017). Sosyalleşme, uluslararası ilişkiler ve dış politika. E. Efegil (Editör). *Dış politikada sosyolojik unsurların rolü*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, ss.175-206.
- Tileşov, Y. (2008). *Alaş kozgalısı*. Almatı: A39 Sardar baspa uyi.
[Тилешов Е (2008), *Алаш қозғалысы*. Алматы: А 39 Сардар баспа үйі.]
- Togan, Z. V. (1981). *Türkili tarihi* (İkinci baskı). İstanbul: Enderun Yayınları.
- Tokayev, K. (2000). *Vneşnya Politika Kazahstana v usloviyah globalizatsii (1-oe izdanie)*. Almatı: Gauhar.
[Токаев, К. (2000). *Внешняя политика Казахстана в условиях глобализации (1- ое издание)*. Алматы: Гаухар]
- ____ (2002). *Kazakstan Respublikasının diplomatiyası*. (5. Basılım). Almatı: Pbk Gauhar.
[Токаев, К. (2002). *Қазақстан Республикасының дипломатиясы*. 5. Басылым. Алматы: Пбк Gauhar.]
- Tosun, T. (2007). Devlet: nereden nereye?. Z. Dağı. (Editör). *Uluslararası politikayı anlamak 'Ulus- Devlet'ten küreselleşmeye* (Birinci baskı). İstanbul: Alfa Yayınları, ss. 1-42.
- Troitskiy, Y. F. (2010). Vneşnyaa politika kazahstana: Formirovanie i razvitie (1992-2000). *İstoriya UDK 327(574)*: 53-62.

- [Троицкий, Е.Ф.(2010).Внешняя политика Казахстана: Формирование и развитие (1992-2000). *История УДК 327(574): 53-62.*]
- Tsıfır i faktı. (2019). *Evraziyskiy ekonomıçeskiy soyuz.*
[Евразийский экономический союз. (2019). Цифры и Факты.]
- Tumısh, K. (2014). *Jurnal Pravo i gosudarstvo.* Asatana: Universitet KAZGYU im. M.S. Narikbayev, 2(63).
[Тумыш, К. (2014). *Журнал «Право и государство»* Астана: Университета КАЗГЮУ имени М.С. Нарикбаев. № 2 (63).]
- Türköne, M. (2007). Uluslararası ilişkilerde aktörler. Z. Dağı. (Editör). *Uluslararası politikayı anlatmak 'Ulus- Devlet'ten küreselleşmeye* (Birinci baskı). İstanbul: Alfa Yayınları, ss. 85-89.
- UN (1995). Declaration on the enhancement of cooperation between the united nations and regional arrangements or agencies in the maintenance of international peace and security. *Resolution Adopted by the General Assembly during its 49th Session. Resolution 49/57 A/RES/49/57.*
- _____. (2011). Treaty on a nuclear-weapon-free zone in central asia. *Resolution adopted by the General Assembly during its 65th Session. Resolution 65/49 A/RES/65/49.*
- UNESCO (2014). *National commissions for UNESCO annual report 2013.* Paris: UNESCO.
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Genel Sekreterliği. (2015). *UNESCO Türkiye milli komisyonu 2014-2015 faaliyet raporları.* Ankara: Grafik-Ofset Matbaacılık.
- Vasilyeva, S.A. (2018). Eases i Turkskiy Sovet: Perspektivı vzaimodeystviya. *Mejdunaodnoe Otnoşenie: 184-192.*
[Васильева, С. А. (2018). Еаэс и Тюркский Совет: Перспективы Взаимодействия *Международные Отношения: 184-192.*]
- Vernadskiy, G.V. (1974). *Mongoly i Rus,* Moskva: Lean.
[Вернадский, Г.В. (1974). *Монголы и Русь.* Москва: Леан.]
- Vinokurov, Y.Y. (2017). *Yevraziyskiy ekonomıçeskiy soyuz.* Sankt- Peterburg: TSII YABR.
[Винокуров, Е. Ю. (2017). *Евразийский экономический союз.* Санкт-Петербург: ЦИИ ЕАБР]
- Viotti, P. R. and Kauppi, M. V. (1993). *International relations theory: realism, pluralism, globalism.* New York: MacMillan.
- _____. (2014). *Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti.* (Çev. A.Ö. Erozan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Wheeler, T. (2013). *Turkey's role and interests in Central Asia.* London: Saferworld The Grayston Centre.
- Yalvaç, F. (2014). Devlet. Ş. Kardaş ve A. Balcı. (Editörler). *Uluslararası ilişkilere giriş tarih, teori, kavram ve konular* (Birinci baskı). İstanbul: Küre Yayınları, ss-210-217.
- Yegemen Qazaqstan. (2017). *Qazaqstannın üşinşi jangırui jahandıq basekege qabiletilik, 20.*
[Егемен Қазақстан. (2017). Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік, 20]
- _____. (2018). *Kazak dili alipbiin kirillitsadan latin grafikasına köşirü turalı, 35.*
[Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы. (20 Ақпан 2018). Егемен Қазақстан, 35.]
- YEK. (2015). *Rasşiryaya prostranstvo vozmojnostey. Otçet Yevraziyskoy Ekonomıçeskoй Komissii 2012-2015.*

- [Отчет Евразийской Экономической Комиссии 2012—2015. (2015). Расширяя пространство возможностей.]
- Yermekbayev N.B., Koşıbayev, G.T., Lama Şarif, K.K. (2006). *Kazahstan i strany mira*. (1-oe izdanie). Almata: Öner.
- [Ермекбаев, Н.Б., Койшыбаев, Г.Т., Лама Шариф, К.К. (2006). *Казахстан и страны мира*. (1-ое издание). Алматы: Öнер]
- Yertisbayev, Y. Y. (2001). *Kazahstan i Nazarbayev: logika peremen*. Astana: Yelorda.
- [Ертысбаев Е.Е. 2001. *Казахстан и Назарбаев: логика перемен*. Астана: Елорда.]
- Yıldırım, S. (2018). Türk Cumhuriyetlerinde bağımsızlık ve devlet inşa süreci. M.A Kireççi (Editör). *Bağımsızlık sonrası dönemde Kazak Kültürünün Korunmasına yönelik yapılan çalışmalar*. Ankara Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, ss. 300-305.
- Yılmaz, S. (2016). *Kazakistan'ın Türkiye politikası iç yapı, söylem, dış politika ve lider etkeni*. Ankara: Nobe Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2017). Kazakistan-Türkiye Ekonomik ve Kültürel İlişkileri: Vaatler ve Gerçekler. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 6, Sayı. 2, ss. 813-834
- ____ (2017). Asya'da bir ekonomik gelişim modeli: Avrasya Ekonomik Birliği. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 64-74.
- Yurist (2006). Strategiya stanovleniya i razvitie Kazakhstana kak suverenno gosudarstva (özet), Spravochnaya pravovaya sistema.
- [Юрист. (2006). Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства (изложение). Справочно правовая система.]

Internet Kaynakları

- Abdrahmanov, K. (2017). SVMDA: vçera, segodnta, zavtra. Kazahstanskaya Pravda. Web: <https://www.kazpravda.kz/articles/view/svmda-vchera-segodnya-zavtra/>, 16 Nisan 2019'da alınmıştır.
- [Абдрахманов, К. (2017). СВМДА: вчера, сегодня, завтра. Казахстанская Правда.]
- Adilet, (2014) İnformatsionno –pravovaya sistema normativno pravovih aktov. O Kontseptsii vneşney politiki Respubliki Kazahstan na 2014-2020. Web: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000741>, 7 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- [Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан О Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2014-2020 годы.]
- Afanasev, Y. (2006). Vsputchannie. Vo spasenie strany. *Argumenty i fakty*. №33. str.3 Web: <https://aif.ru/archive/1660478>, 17 Mayıs 2019'da alınmıştır.
- [Афанасьев, Ю. (2006). Вспутченные. Во спасение страны. *Аргументы и факты*. № 33. стр.3]
- Almuhamedova, N. (2018). Sovet inostrannix investorov: itogi za 20 let i perspektivi. Web: <https://strategy2050.kz/ru/news/51528>, 11 Aralık 2019'da alınmıştır.
- [Алмухамедова, Н. (2018). Совет иностранных инвесторов: итоги за 20 лет и перспективы.]
- Bijanov, A. (2014). Povyşenie blagosostoyanie naroda glavnaya tsel Kazahstanskogo puti-2050. Kazahstanskaya Pravda. №3. Web: <https://www.kazpravda.kz/news/politika/povishenie-blagosostoyaniya->

- naroda--glavnaya-tsel-kazahstanskogo-puti-2050, 12 Mayıs 2019'da alınmıştır.
[Бижанов, А (январь 2014). Повышение благосостояние народа главная цель
Казахстанского пути – 2050. Казахстанская правда. №3.]
- CAAN (2018). Mnogovektornaya diplomatiya na praktike – Kazahstan. Central Asian
Analytical Network, Web: <https://caa-network.org/archives/12956>, 17 Mart,
2020'de alınmıştır.
[CAAN, (2018). Многовекторная дипломатия на практике – Казахстан.
Central Asian Analytical Network.]
- CICA, (2019). Conference on interaction and confidence building measures in Asia,
Web: <http://www.s-cica.org/page.php?lang=1>, 16 Eylül 2019'da alınmıştır.
- DEİK (2018). Türkiye ile Kazakistan 10 Milyar Dolarlık Ticaret Hacmi Hedefliyor.
Basın Açıklaması, Eylül 2918. Web: <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-kazakistan-10-milyar-dolarlik-ticaret-hacmi-hedefliyor>, 16 Mayıs
2020'de alınmıştır.
- Derbisov, A. (2016). Mojet li Kazahstan sohranit mnogovektornuu politiku?, Web:
<https://365info.kz/2016/09/prodolzhaet-li-mnogovektornaya-vneshnyaya-politika-byt-variantom-dlya-kazahstana> 25 Mart, 2020'de alınmıştır.
[Дербисов, А. (2016). Может ли Казахстан сохранить многовекторную политику?]
- Eurasian Economic Commission. (2019). *Figures and Facts*. Library of Eurasian
Integration, Web:
http://www.eurasiancommission.org/ru/Documents/%D0%A6%D0%98%D0%A4_%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%8F.pdf, 16 Şubat 2020'de alınmıştır.
- Euronews (2010). AGİT, 11 yıl sonra Kazakistan'da toplanıyor, 26 Kasım, Web:
<https://tr.euronews.com/2010/11/26/agit-11-yil-sonra-kazakistan-da-toplaniyor>,
2 Şubat 2020'de alınmıştır.
- Hürriyet (2010). AGİT dönem başkanlığını Kazakistan üstlendi, 4 Ocak, Web:
<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/agit-donem-baskanligini-kazakistan-ustlendi-13376363>, 2 Şubat 2020'de alınmıştır.
- Forbes Kazakhstan, (2015). Tamojniya Rossii zaderjala 150 fur s gruzom dlya
Kazahstana, Web: https://forbes.kz//finances/integration/tamojnaya_rossii_zaderjala_150_fur_s_gruzom_dlya_kazahstana/, 27 Eylül 2019'da alınmıştır.
[Forbes Казахстан (2015). Таможня России задержала 150 фур с грузом для
Казахстана]
- Gazeta.ru, (2013). Suverenitet ne ikona. Web:
<https://www.gazeta.ru/business/2013/10/24/5722545.shtml>, 14 Aralık 2019'da
alınmıştır.
[Газета.ru (2013). Суверенитет не икона.]
- Informburo, (2018). Nazarbayev: Natsionalnaya bezopasnost doljna bit obespeçena ne
tolko v oborone, Web: <https://informburo.kz/novosti/Nazarbayev-nacionalnaya-bezopasnost-dolzha-byt-obespeçena-ne-tolko-v-oborone.htm> 22 Mayıs
2018'de alınmıştır.
[Информбюро, (2018). Назарбаев: Национальная безопасность должна быть
обеспечена не только в обороне]
- Interfax, (2013). Kazahstan napravit svoih nabludateley v mirotvorçeski missii- glava
MİD, Web: www.interfax.kz/?lang=rus&int_id=10&news_id=9008, 17 Eylül
2019'da alınmıştır.

- [Interfax, (2013). Қазақстан нағарыт сарық наблордательей в миротворчески миссии –глава МИД.]
- İzvestiya, (2011). Nazarbayev, N. Yevraziyskiy soyuz: ot idei k istorii buduşego, Web: <https://iz.ru/news/504908> 13 Mart, 2020'de alınmıştır.
- [Известия, (2011). Назарбаев, Н. Евразийский Союз: от идеи к истории будущего]
- Kalişevskiy, M. (2007). Kazahstan: ot 'mnogovektornosti' vneşney politiki k 'mnogopolyarnosti' SNG. Çast 1. *Fergana* informatsionnoe agenstvo, Web: fergananews.com/article.php?id=4991 26 Mart, 2020'de alınmıştır.
- [Калишевский, М. (2007). Қазақстан: от «многовекторности» внешней политики к «многополярности» СНГ. Часть 1. *Фергана* Информационное агентство.]
- Kazakstan Tarihi, (2013). Vneşnyya politika Kazahstana. Web: e-history.kz/ru/contents/view/171, 20 Kasım 2019'da alınmıştır.
- [Qazaqstan tarihi, (2013). Внешняя политика Қазақстана.]
- Kazinform, (2010). Mejdunarodnoe informatsionnoe agenstvo. Vizit generalnogo Sekretarya OON Pan Gi Mun v Kazahstan- vajnoe istoričeskoe sobytie, prizvanoe pridat mořny impuls sotrudničestvu nařey strany s OON. Web: https://www.inform.kz/ru/vizit-pan-gi-muna-v-kazahstan-vazhnoe-istoricheskoe-sobytie-prizvanoe-pridat-moschnyy-impul-s-sotrudnichestvu-nashey-strany-s-oon-n-Nazarbayev_a2255508, 25 Ağustos, 2019'de alınmıřtır.
- [Kazinform, (2010). Международное информационное агентство. Визит Генерального секретаря ООН Пан Ги Муна в Қазақстан-важное историческое событие, призванное придать мощный импульс сотрудничеству нашей страны с ООН.]
- _____ (2014). Mejdunarodnoe informatsionnoe agenstvo. Vneşnyya politika naşey strani natselena na realizatsiyu Strategii 'Kazahstan-2050'-Yerlan İdrisov. Web: https://www.inform.kz/ru/vneshnyaya-politika-nashey-strany-nacelena-na-realizatsiyu-strategii-kazahstan-2050-erlan-idrisov_a2671673, 21 Şubat 2020'de alınmıştır.
- [Kazinform, (2014). Международное информационное агентство. Внешняя политика нашей страны нацелена на реализацию Стратегии «Қазақстан - 2050» - Ерлан Идрисов.]
- _____ (2016). Mejdunarodnoe informatsionnoe agenstvo. Hronika Sobitiy: Strategiya 'Kazahstan- 2030' putevodny svet, Web: https://www.inform.kz/ru/nezavisimost-hronika-sobytiy-strategiya-kazahstan-2030-putevodnyy-svet_a2956928, 15 Mart 2019'da alınmıştır.
- [Kazinform, (2016). Международное информационное агентство. Хроника Событий: Стратегия «Қазақстан-2030» путеводный свет.]
- Khashimov, M. (2019). Türk Şirketlerin Kazakistan Ekonomisine Olan Katkısı. *Göç Araştırmaları Vakfı (GAV)*, 8 Ekim 2019. Web: <https://goevakfi.org/tr/2019/10/08/turk-sirketlerin-kazakistan-ekonomisine-olan-katkisi/>, 18 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- Kuşkumbayev, S. (2011). Expert Kazakhstan. Predsedatelstvo Kazahstana v OİK: problemı i perspektivi. Web: <http://expertonline.kz/a1792/> Mart, 2020'de alınmıştır.
- [Кушқумбаев, С. (2011). Expert Kazakhstan. Председательство Қазақстана в ОИК: проблемы и перспективы.]

- Laumulin, M. (2004). Mnogovektornost vneşney politiki Kazahstana – plusov bolşe, çem minusov. Tsentr Aziya. Novosti i soobşenie, Web: centrasia.org/newsA.php?st=1078126740, 8 Mart 2020'de alınmıştır.
[Лаумулин, М. (2004). Многовекторность внешней политики Казахстана – плюсов больше, чем минусов. Центр Азия. Новости и сообщение.]
- Majlis Parlamenta RK, (2016). Komitety Maclisa. Reglament Majlisa Parlamenta Respubliki Kazahstan Web: <http://www.parlam.kz/ru/mazhilis/Info/Reglament/reglament>, 16 Mayıs 2019'da alınmıştır.
[Мажлиса Парламента РК, (2016). Комитеты Мажлиса. Регламент Мажлиса Парламента Республики Казахстан]
- Malaşenko, A. (2011). Tsena voprosa. Dlya Moskvi ODKB - eto eşe odna karta v bolşom torge s Zapadom. Kommersant. №206 (4 747) Web: <https://www.kommersant.ru/doc/1802227> 6 Mart, 2020'de alınmıştır.
[Малашенко, А. (2 ноября, 2011). Цена вопроса. Для Москвы ОДКБ — это еще одна карта в большом торге с Западом. Коммерсантъ. №206 (4 747)]
- Merriam Webster (2019). Organization, Web: www.merriam-webster.com/dictionary/organization, 17 Kasım 2019'da alınmıştır.
- Michalski, A., Danielson, A. (2018). Conditions for socialization in international organizations: comparing committees of permanent representatives in the EU and NATO”, *Journal of International Relations and Development*, Published online 23 July 2018, DOI <https://doi.org/10.1057/s41268-018-0156-y>
- MİD RF, (2020). Ministerstvo inostrannih del Rossiyskoy Federatsii. Deyatelnost ODKB. Web: <https://www.mid.ru/deatel-nost-odkb> 5 Mart, 2020'de alınmıştır.
[МИД. РФ, (2020). Министерство иностранных дел Российской Федерации. Деятельность ОДКБ]
- Ministerstvo İnostrannih Del, (2004). Polojenie o Ministerstve inostrannih del Respubliki Kazahstan. Web: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/documents/details/2973?lang=ru>, 8 Mayıs 2019'da alınmıştır.
[Министерстве Иностранных Дел, (2004). Положение о Министерстве иностранных дел Республики Казахстан.]
- ____ (2017a). İnitsiativa Prezidenta Kazahstana budut predstavleni na 72-oy sessii Genassamblei OON, Web: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/iniciativy-prezidenta-kazahstana-budut-predstavleny-na-72-y-sessii-genassamblei-oon?lang=ru>, 9 Ağustos 2019'da alınmıştır.
[Министерстве Иностранных Дел, (2017a). Инициативы Президента Казахстана будут представлены на 72-й сессии Генассамблеи ООН.]
- ____ (2017b). Astana gotovitsya prinyat perviy Sammit OİS po nauke i tehnologiyam. Web: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/astana-gotovitsya-prinyat-pervyy-sammit-ois-po-nauke-i-tehnologiyam-astana-gotovitsya-prinyat-pervyy-sammit-ois-po-nauke-i-tehnologiyam?lang=ru>, 11 Mart, 2020'de alınmıştır.
[Министерство иностранных дел, (2017b). Астана готовится принять первый Саммит ОИС по науке и технологиям.]
- ____ (2019a). Razorujenie i yadernoe nerasprostranenie. Web: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/579?lang=ru>, 18 Temmuz 2019'da alınmıştır

- [Министерстве Иностранных Дел, (2019). Разоружение и ядерное нераспространение.]
- ____ (2019b). Spisok mejdunarodnih i regionalnih organizatsiy, fondov, programm i agenstv, učasnikami kotorih yavlyayetsya Respublika Kazahstan. . Web: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/602?lang=ru>, 15 Aralık 2019'da alınmıştır.
- [Министерство иностранных дел, (2019б). Список международных и региональных организаций, фондов, программ и агентств, участниками которых является Республика Казахстан].
- Ministerstvo Yustitsii, (2009) O sozdanii Komissi po voprosam sotrudničestvo Respubliki Kazahstan s mejdunarodnimi orgnaizatsiyami. Web: <http://www.adilet.gov.kz/ru/node/23809>, 22 Mart 2019'da alınmıştır.
- [Министерство Юстиции. О создании Комиссии по вопросам сотрудничества Республики Казахстан с международными организациями]
- Musabayeva, Z. (2019). Vozmojna tretya revolyutsiya- Dosim Satpayev o sobyitiyah v Kirgizstane. *Tengri News*, Web: <https://tengrinews.kz/sng/vozmojna-tretya-revolyutsiya-dosim-satpayev-sobyitiyah-375996/>, 29 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- [Мусабаева, З. (2019). Возможна третья революция - Досым Сатпаев о событиях в Кыргызстане. *Tengri News*.]
- Nur, K. (2011). Tsena nezavisimosti. Dekabrskie sobyitiya. *Vox Populi*, Web: <https://www.voxpopuli.kz/history/527-tsena-nezavisimosti.html>, 13 Nisan 2019'da alınmıştır.
- [Нур, К. (2011). Цена независимости. Декабрьские события. *Vox Populi*.]
- Okan (2006). Kazakistan'da faaliyet gösteren Türk İnşaat Şirketleri. *Okan*, Web: <https://www.okan.com.tr/kazakistanda-faaliyet-gosteren-turk-insaat-sirketleri/>, 19 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- OON (2019). Glavnie organy, Web: <https://www.un.org/ru/sections/about-un/main-organs/>, 17 Haziran 2019'da alınmıştır.
- [OON (2019). Главные органы.]
- Prezident Rossii, (2014). Sobitie v Şanhae. Deklaratsiya četvertogo sammita Soveşaniya po vzaimodeystviyu i meram doveriya v Azii 'Ukreplenie dialoga, doveriya i koordinatsii vo imya novoy Azii mira, stabilnosti i sotrudničestva' Web: <http://kremlin.ru/supplement/1644>, 18 Nisan 2019'da alınmıştır.
- [Президент России, (2014). Событие в Шанхае. Декларация четвертого саммита Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии «Укрепление диалога, доверия и координации во имя новой Азии мира, стабильности и сотрудничества»]
- Putz, C. (2016). Putin and Nazarbayev Trade Compliments at Business Forum. *The Diplomat*. Web: <https://thediplomat.com/2016/10/putin-and-nazarbayev-trade-compliments-at-business-forum/>, 16 Aralık, 2019'da alınmıştır.
- Radiyo Azattık, (2015). Balansiruya mejdru Rossiyey i Turtsiyey, Web: <https://rus.azattyq.org/a/centralnaya-azia-baku-konflikt-rossii-i-turcii/27413281.html>, 27 Eylül 2019'da alınmıştır.
- [Радио Азаттык, (2012). Балансируя между Россией и Турцией]
- ____ (2018). Nazarbayev zaayavil, što EAES hotyat prisoedinit'sya desyatki stran. Web: <https://rus.azattyq.org/a/29291773.html>, 16 Kasım 2019'da alınmıştır.
- [Радио Азаттык, (2018). Назарбаев заявил, что к ЕАЭС хотят присоединиться десятки стран.]

- Radyo Ozodi, (2011). OİK stala OİS Astana. Web: <https://rus.ozodi.org/a/24248665.html>. 9 Mart, 2020'de alınmıştır.
[Радио озоди, (2011). ОИК стала ОИС Астана.]
- Prezident Respubliki Kazahstan, (2011). V Astane pod predsedatelstvom Glavi gosudarstva Nursultana Nazarbayeva sostoyalos 24-e Plenarnoe zasedanie Soveta inostrannix investorov pri Prezidente Respubliki Kazahstana, posveşennoe teme 'Modernizatsiya i obnovlenie predpriyatiy Kazahstana'. Web:<http://www.akorda.kz/ru/events/v-astane-pod-predsedatelstvom-glavy-gosudarstva-nursultana-nazarbayeva-sostoyalos-24-e-plenarnoe-zasedanie-soveta-inostrannyh-investorov-pri->, 7 Temmuz 2019'da alınmıştır
[Президент Республики Казахстан, (2011). В Астане под председательством Главы государства Нурсултана Назарбаева состоялось 24-е Пленарное заседание Совета иностранных инвесторов при Президенте Республики Казахстан, посвященное теме «Модернизация и обновление предприятий Казахстана».]
- ____ (2013). Vystuplenie prezidenta Kazahstana N.A. Nazarbayeva na konferentsii ministrov inostrannih del stran- učasnits Stanbul'skogo potsessa. Web: http://www.akorda.kz/ru/speeches/external_political_affairs/ext_speeches_and_addresses/vystuplenie-prezidenta-kazahstana-naNazarbayeva-na-konferencii-ministrov-inostrannyh-del-stran-uchastnic-stambul'skogo-processa 6 Haziran 2019'da alınmıştır.
[Президент Республики Казахстан, (2013). Выступление Президента Казахстана Н.А.Назарбаева на конференции министров иностранных дел стран-участниц Стамбульского процесса.]
- ____ (2017). Soveşanie po Vzaimodeystviyu i Meram Doveriya v Azii. Web: https://www.akorda.kz/ru/national_projects/soveshchanie-po-vzaimodeystviyu-i-meram-doveriya-v-azii_1340726104, 12 Ağustos 2019'da alınmıştır.
[Президент Республики Казахстан, (2017). Совещание по Взаимодействию и Мерам Доверия в Азии.]
- ____ (2019). Sovet İnostrannyh İnvestorov. Web: http://www.akorda.kz/ru/executive_office/presidential_councils/sovet-inostrannyh-investorov, 16 Nisan 2019'da alınmıştır.
[Президент Республики Казахстана, (2019). Совет Иностраных Инвесторов]
- ____ (2020). O Kontseptsii vneshney politiki Respubliki Kazahstan na 2020-2030. Web: https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-koncepcii-vneshnei-politiki-respubliki-kazahstan-na-2020-2030-gody, 20 Mart 2020'de alınmıştır.
[Президент Республики Казахстан, (2020). О Концепции внешней политики Республики Казахстан]
- Sıroejkin, K. (2019b). Problemy sovremennyh Kazahstansko- Kitayskih otnoşeniı. *Mejgosudarstvennie otnoşeniya*. DOI: 10.20542/2073: 21-36.
[Сыроежкин, К. (2019b). Проблемы современных Казахстанско- Китайских отношений. *Межгосударственные отношения*. DOI: 10.20542/2073: 21-36.]
- Sİİ, (2018). Sovet inostrannih investorov pri Prezidente respubliki Kazahstan. 31-oe Plenarnoe zasedanie Sİİ pod predsedatelstvom Prezidenta RK, 31-oe Plenarnoe zasedanie Soveta inostrannyh investorov, Web: https://fic.kz/rus/plenary_sessions/archive/plenary_session_31/, 13 Nisan 2019'da alınmıştır.

- [СИИ, (2018). Совет иностранных инвесторов при Президенте Республики Казахстан.31-ое Пленарное заседание СИИ под председательством Президента РК.]
- Şkurenko, O., Yegupets, A. (2019). Çto Rossiya i Kazahstan oznaçat drug dlya druga. Kommersant. Web:<https://www.kommersant.ru/doc/3917333>, 11 Eylül 2019'da alınmıştır.
- [Шкуренко,О., Егупец, А. (2019). Что Россия и Казахстан значат друг для друга. Коммерсантъ.]
- Şutkina, Y. (2015). Nazarbayev: Rossii i Turtsii nujno sovместno nakazat vinovnyh v intsidente so sbitym Su-24M, TASS, Web: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/2483556>, 23 Ağustos 2019'da alınmıştır
- [Штукина, Е. (2015). Назарбаев: России и Турции нужно совместно наказать виновных в инциденте со сбитым Су-24М. ТАСС.]
- Tarih, (2019). Alaş- Orda i alaşordintsy: dolgaya doroga k svobode., Web: <http://www.tarih.spring.kz/ru/timetravel/page3354/>, 29 Mayıs 2019'da alınmıştır.
- [Тарих, (2019). Алаш-Орда и алашординцы: долгая дорога к свободе]
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2019). Türkiye ile Ticaret- Türkiye-Kazakistan Dış Ticaret Değerleri. Web: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-asya/kazakistan/ulke-profilii/turkiye-ile-ticaret>, 15 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- Tengri News, (2012). Strategiya Kazahstan- 2050. Novy političeskiy kurs sostoyavşegosya gosudarstva. Web:https://tengrinews.kz/zakon/prezident_respubliki_kazahstan/konstitutsionn_yiy_stroy_i_osnovyi_gosudarstvennogo_upravleniya/id-K1200002050/, 24 Mart 2019'da alınmıştır.
- [Tengri News, (2012). Стратегия Казахстан – 2050. Новый политический курс состоявшегося государства.]
- Toguzbayev, K. (2010). Pan Gi Mun prinyal ot Nazarbayeva, no vse zhe napomnil pro problemı prav çeloveka. Radiyo Azattık. Web: https://rus.azattyq.org/a/ban_ki_moon_in_astana/2005291.html, 21 Nisan 2019'da alınmıştır.
- [Тогузбаев, К. (2010). Пан Ги Мун принял орден от Назарбаева, но все же напомнил про проблемы прав человека. Радио Азаттык.]
- TÜİK (2020). Dış Ticaret İstatistikleri, Ülkelere Göre İhracat-Ülkelere Göre İthalat, 2020. Web: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, 20 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNCTADStat, (2017). Exports and imports by service-category and by trade-partner, annual. Trade structure by partner, product or service-category, Web:http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en, 28 Kasım 2019'da alınmıştır.
- United Nations, (2019). United Nations Day 24 october, Web: <https://www.un.org/en/events/unday/>, 16 Haziran 2019'da alınmıştır
- WTO (2020). Member information: Kazakhstan and the WTO, Web: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/kazakhstan_e.htm, 14 Mart 2020'de alınmıştır.
- Zakon.kz, (2014). Generalnomu direktoru UNESCO İ. Bokovoy vruçili orden “Dostık” Web: <https://www.zakon.kz/4614403-generalnomu-direktoru-junesko.html>, 28 Haziran 2019'da alınmıştır.

[Zakon.kz, (2014). Генеральному директору ЮНЕСКО И.Боковой вручили орден “Достык”.]

Zhambyl.gov, (2017). Strategiya Kazahstana -2030 v deystvii: 10 let uspeha.Upravleniye predprinimatelstva i industrialno- innivatsionnogo razvitiya akimata Jmbyl'skoy oblasti. Web: <http://dppzhambyl.gov.kz/strategy2030.php>. 5 Temmuz 2019'da alınmıştır.

[Zhambyl.gov, (2017). Стратегия Казахстана - 2030 в действии: 10 лет успеха. Управление предпринимательства и индустриально- инновационного развития акимата Джамбулской области.]

EK

Tablo 2

Kazakistan 'ın Uluslararası Örgütlere ve Oluşumlara Üyeliği-Taraflığı

ÖRGÜT	YIL	ÖRGÜT	YIL
Birleşmiş Milletler (BM) <i>United Nations (UN)</i>	1992	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) <i>International Atomic Energy Agency (IAEA)</i>	1994
Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Anlaşması Hazırlık Komisyonu (KNDYA HK) <i>Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty Organization (PC CTBTO)</i>	1996	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (UİKB) <i>International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)</i>	1992
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) <i>World Trade Organization (WTO)</i>	2015	Küresel Çevre Fonu (KÇF) <i>Global Environment Fund (GEF)</i>	1998
Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)</i>	1992	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (BMGTÖ) <i>Food and Agriculture Organization of United Nations (FAO)</i>	1992
Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) <i>World Health Organization (WHO)</i>	2003	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (DFMÖ) <i>World Intellectual Property Organization (WIPO)</i>	1991
Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) <i>International Labour Organization (ILO)</i>	1993	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (UTB) <i>International Telecommunication Union</i>	1993
Dünya Meteoroloji Örgütü (DMÖ) <i>World Meteorological Organization (WMO)</i>	1993	Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) <i>World Tourism Organization (UNWTO)</i>	1993
Dünya Posta Birliği (DPB) <i>Universal Postal Union (UPU)</i>	1992	Uluslararası Denizcilik Örgütü (UDÖ) <i>International Maritime Organization</i>	1994
Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (USHÖ) <i>International Civil Aviation Organization (ICAO)</i>	1992	Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü (DHSÖ) <i>World Organization for Animal Health (Office International des Epizooties) – OIE</i>	1992
Uluslararası Standartlar Teşkilatı (UST) <i>International Organization for Standardization (ISO)</i>	2012	Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) <i>International Organization for Migration (IOM)</i>	1993
Uluslararası Finans Kurumu (UFK) <i>International Finance Corporation (IFC)</i>	1993	Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü (BMEKÖ) <i>United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)</i>	1997
BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (BMAEK) <i>UN Economic Commission for Europe (UNECE)</i>	1994	BM Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (BMAPESK)	1991

		<i>UN Economic and Social Commission for Asia and Pacific (UNESCAP)</i>	
BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (BMTKK) <i>UN Conference on Trade and Development (UNCTAD)</i>	1992	Uluslararası Polis Teşkilatı (Interpol) <i>International Police (Interpol)</i>	1993
Dünya Gıda Programı (DGP) <i>World Food Programme (WFP)</i>	1997	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) <i>United Nations Development Programme (UNDP)</i>	1993
Birleşmiş Milletler Çevre Programı (BMÇP) <i>United Nations Environment Programme (UNEP)</i>	1992	BM Çocuk Fonu (BMÇF) <i>UN Children's Fund (UNICEF)</i>	1992
Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (UTKF) <i>International Fund for Agricultural Development (IFAD)</i>	1998	Parlamentolar Arası Birlik (PAB) <i>Interparliamentary Union</i>	1993
AIDS, Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele için Küresel Fon Konferansı <i>Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria</i>	2004	Dünya Yaban Hayatı Fonu (DYHF) <i>World Wildlife Fund (WWF)</i>	1996
Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (BMNF) <i>United Nations Fund for Population Activities (UNFPA)</i>	1992	Bağlantısızlar Hareketi (BH) <i>Non Aligned Movement (NAM) (observer)</i>	göz-lemci
Uluslararası Kalkınma Derneği (UKD) <i>International Development Association (IDA)</i>	1992	Uluslararası Kızılhaç Komitesi (UKK) <i>International Committee of Red Cross</i>	1992
Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (UKKDF) <i>International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies</i>	2003	Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (UYEA) <i>International Renewable Energy Agency (IRENA)</i>	2009
Uluslararası Fuar Bürosu (UFB) <i>International Exhibitions Bureau</i>	1997	Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (ÇTYGA) <i>Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)</i>	1992
BM AIDS Programı <i>UN Programme on AIDS (UN / AIDS)</i>	1992	Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (BM-Habitat) <i>United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat)</i>	1992
Uluslararası Ticaret Merkezi (UTM) <i>International Trade Centre (ITC)</i>	1992	Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (KSYÖ) <i>Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW)</i>	1993
Uluslararası Sivil Savunma Teşkilatı (USST) <i>International Civil Defence Organization (ICDO)</i>	1996	Uluslararası Yasal Metroloji Örgütü <i>International Organization of Legal Metrology</i>	1994
Demiryolları İşbirliği Teşkilatı (DİT) <i>Organization for Cooperation of Railways (ORC)</i>	1993	Uluslararası Bilim ve Teknoloji Merkezi (UBTM) <i>International Science and Technology Center (ISTC)</i>	1995
Uluslararası Olimpiyat Komitesi <i>International Olympic Committee</i>	1993	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (AİKB) <i>European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)</i>	1993
Asya Kalkınma Bankası (AKB)-	1994	İslam Kalkınma Bankası (İKB)	1995

<i>Asian Development Bank (ADB)</i>		<i>Islamic Development Bank (IDB)</i>	
Bölgesel Örgütler/Regional Organizations			
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) <i>Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)</i>	1992	İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) <i>Organization of Islamic Cooperation (OIC)</i>	1995
Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı (AİGK) <i>Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia (CICA)</i>	1992	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)- <i>Economic Cooperation Organization (ECO)</i>	1992
Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) <i>Shanghai Cooperation Organization (SCO)</i>	1996	Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Barış ve Silahsızlanma Bölgesel Merkezi <i>United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament for Asia and the Pacific</i>	2004
Narkotik Uyuşturucuların, Psicotropik Maddelerin ve Öncüllerinin Yasadışı İnsan Ticareti ile Mücadelede Orta Asya Bölgesel Bilgi ve Koordinasyon Merkezi <i>Central Asian Regional information and Coordination Centre for combating illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and their precursors (CARICC)</i>	2009	Orta Asya Yönetim Geliştirme Vakfı <i>Central Asian Foundation for Management Development (CAMAN)</i>	1994
Kurumlar arası ve tematik organizasyonlar/ Interagency and thematic organizations			
Asya Afet Azaltma Konferansı (AAAK) <i>Asian Centre for Disaster Reduction (ADRC)</i>	1999	Orta ve Doğu Avrupa Seçim Görevlileri Derneği <i>Association of Central and Eastern Europe Election Officials</i>	2009
Avrupa Konseyi Bünyesindeki Yolsuzlukla Mücadele Kurulu <i>Group of States against Corruption (GRECO)</i>	2019	Yeni Bağımsız Devletler Bilim İnsanları ile İşbirliğinin Geliştirilmesi İçin Uluslararası Birlik <i>International Association for the Promotion of Cooperation with Scientists from the New Independent States (INTAS)</i>	1993
Uluslararası Sosyal Güvenlik Teşkilatı <i>International Social Security Association (ISSA)</i>	2012	Uluslararası Sulama ve Drenaj Komisyonu <i>International Commission on Irrigation and Drainage (ICID)</i>	1996
Uluslararası Elektroteknik Komisyonu <i>International Electrotechnical Commission (IEC)</i>	2004	Uluslararası Çevre Hukuku Konseyi- <i>International Council of Environmental Law</i>	2000
Orta ve Doğu Avrupa ve Avrasya Enerji Düzenleyicileri Bölgesel Birliği <i>Regional Association of Energy Regulators in Central and Eastern Europe and Eurasia (ERRA)</i>	2001	Uluslararası İstatistik Kurumu (UİK) <i>International Statistical Institute (ISI)</i>	1992
Uluslararası Askeri Spor Birliği <i>International Union of Army Sport</i>	2001		

(K. R. Sırtkı İster Bakanlığı, 2019)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Malika MUSSUROVA
Doğum Yeri ve Tarihi : Kazakistan / 18.12.1993
Medeni Hali : Bekar
İletişim Bilgileri : malimusurova@gmail.com

EĞİTİM

2000-2011 : No.12. T. Rustemov Okulu
2012-2016 : L.N Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi
İki Yabancı Dil: İngilizce ve Çince Bölümü Lisans Programı
2017-2020 : Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

